

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

RUSYA’NIN BALKAN POLİTİKASI (1696 – 1840)

Yüksek Lisans Tezi

Oktay BERBER

Ankara-2009

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

RUSYA’NIN BALKAN POLİTİKASI (1696 – 1840)

Yüksek Lisans Tezi

Oktay BERBER

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Üçler BULDUK

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI

RUSYA’NIN BALKAN POLİTİKASI (1696 – 1840)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Üçler BULDUK

Tez Jürisi Üyeleri

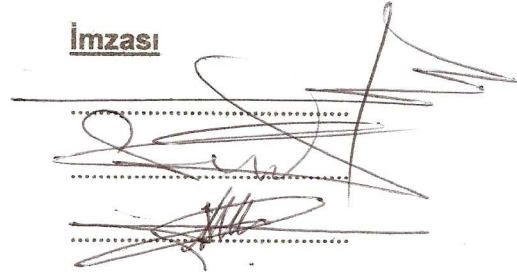
Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Üçler BULDUK

Prof. Dr. Seyit SERTÇELİK

Doç. Dr. A. Merthan DÜNDAR

İmzası

Tez Sınavı Tarihi : 02.07.2009

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR	VII
SORUNLAR VE YÖNTEMLER	VIII
KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR	X
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

A-) BALKAN COĞRAFYASI ve ETNİK YAPISI.....	6
B-) XVII. YÜZYILA KADAR BALKANLARIN SİYASİ DURUMUNA GENEL BAKIŞ	13

II. BÖLÜM

A-) RUSYA’NIN DIŞ SİYASETTE GÜNEYE YÖNELİŞİ	20
B-) RUSYA’NIN GÜNEY SİYASETİNİN TEMEL UNSURLARI	26
B.1. Karadeniz	26
B.2. İstanbul ve Boğazlar	27
B.3. Kafkaslar ve Türkistan	29
B.4. Balkanlar	31

III. BÖLÜM

RUSYA’NIN BALKAN POLİTİKASI

A-) 1696’dan Küçük Kaynarca Antlaşması’na (1774) Kadar.....	33
A.1 Azak’ın Ele Geçirilişi İle Değişen Rus Dış Politikası	34

A.2	1700 İstanbul Barışı.....	36
A.3	Çar I. Petro'nun Talimatnamesi ve Tolstoy'un Elçi Olarak İstanbul'a Gönderilmesi	39
A.3.1	Tolstoy'un İstanbul ve Karadağ'da Faaliyetleri	45
A.4	Çar I. Petro'nun Dimitri Kantemir ve Konstantin Brinkoveanu İle İttifakı	50
A.5	Pрут Savaşında Rusya'nın Tuna'ya Yönelişi	54
A.6	Rusya – Karadağ İlişkileri ve Karadağ İsyanı	56
A.7	Saray İhtilalleri Döneminde Rusya'nın Balkan Politikası.....	60
A.7.1	1739 Belgrat Antlaşması	62
B-)	1774 Küçük Kaynarca'dan 1815 Viyana Kongresine Kadar	65
B.1	Grek Projesi	66
B.2	Mora Rumlarının İsyanı Kışkırtılması	71
B.3	Küçük Kaynarca Antlaşması	73
B.3.1	Konsolosluk Açma Yetkisi	74
B.4	1791 Yaş Antlaşması	81
B.5	Sırp İsyanında Rusya	82
B.6	Tilsit Görüşmelerinde Değişen Rus Siyaseti	92
B.7	Erfurt Görüşmeleri	102
B.8	1812 Bükreş Antlaşması ile Sırp Meselesinin Uluslararası Boyut Kazanması	106

C-)	1815'ten 1840'a Kadar Rusya'nın Balkan Politikası	113
	C.1 1815 Viyana Kongresi ve Mukaddes İttifak	114
	C.2 Yunan İsyanında Rusya'nın Etkisi	116
	C.2.1 Özerk Yunanistan Projesi	121
	C.3 Petersburg Protokolü ve İngiltere İle Temas	122
	C.4 Akkerman Antlaşması'nda Eflak-Boğdan ve Sırbistan	125
	C.5. Yunan Sorunundan 1828 – 1829 Rus – Osmanlı Savaşına	127
	C.5.1. Edirne Antlaşması ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı	129
	C.5.2 1829 ve 1830 Londra Protokolleri	132
	C.6 Hünkâr İskelesi Antlaşması	134
	C.7 Eflak ve Boğdan'daki Yasal Düzenlemeler	138
	C.8. Petersburg Antlaşması	140
	C.9 Londra Sözleşmesi ve Avrupa Devletlerinin Değişen Osmanlı Siyaseti	141
	SONUÇ	145
	TEZ ÖZETİ	148
	ABSTRACT	150
	KAYNAKÇA	152
	EKLER	162
	A. 1696 – 1840 Dönemi Genel Kronolojisi	162
	B. Arşiv Belgeleri	172
	C. Haritalar	190

ÖNSÖZ

Pek çok milletin gelip geçmesi dolayısıyla bir tarih laboratuvarı olarak kabul edilen Balkanlar'ın tarihi incelendiğinde, bölgenin pek çok devlet için stratejik önemi bulunduğu görülecektir. Bu özelliği sebebiyle büyük devletlerin çıkar çatışmalarına sahne olan Balkan coğrafyası, bugün de aynı özelliğini devam ettirmektedir. Ancak tarihte görülen savaş ve isyanlar gibi tepkilerin yerine bugün, değişen dünya düzeni sebebiyle başka şekilde mücadelelerin sahası olmaktadır.

Tarihte bölge için mücadele eden en önemli güçlerden birisi Rusya'dır. Yakın dönemde Rus dış siyasetinin vazgeçilmez noktalarından birini teşkil eden Balkanlar, Rusya için büyük bir devlet olma yolunda belirlediği politikanın en önemli uygulama alanlarından birinin ifadesidir. Çalışmamızın konusu olan "Rusya'nın Balkan Politikası" da bölgeye yönelik Rus siyasetinin temellerinin atıldığı 1696 – 1840 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır.

Konu belirleme sürecinde göz önünde bulundurduğumuz en önemli husus, bir burs dolayısı ile Rusya'da göreceğimiz eğitimdi. Çünkü bu sayede Rusya'daki kaynakları da inceleme fırsatı bulacak, konuyu çok daha farklı boyutları ile geniş bir şekilde ele almaya çalışacaktık. Ancak geldiğimiz noktada görünen o ki, bürokrasinin olağan yavaşlığı biz kez daha tekerrür etti ve tezimizi hazırlamaya koyulduğumuz günden bugüne geçen yaklaşık bir yıllık sürede hedefimizi bu noktada gerçekleştiremedik. Bu sebeple eksiklerimiz için özür dileriz.

Tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Balkanlar'ın coğrafi, siyasi, etnik yapılarından; ikinci bölümde de Rusya'nın dış siyasetinin büyük

bölümünü oluşturan güney politikasını ve bu politikanın hangi noktalara hareketle gerçekleştiğini ana hatlarıyla ele almaya çalıştık. Esas konumuzu oluşturan tezimizin üçüncü bölümü ise kendi içerisinde üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısmında, I. Petro'nun tek başına hakimiyetini ilan edip, Balkanlar üzerinde uygulamaya koyulduğu politikaları ve Rusya'nın Balkan politikasını nasıl temellendirdiğini; ikinci kısımda, Rus tarihinin en önemli kazanımlarından olan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile 1815'te Balkanlar'da olup bitenlerin uluslararası arenaya girmeye başladığı sürece kadar olan gelişmeleri; üçüncü kısımda ise 1815 Viyana Kongresi ile başlayıp, Avrupa devletlerinin değişen Osmanlı siyaseti ile Rusya'nın da dış siyasetini yeniden şekillendirdiği 1840 yılına kadarki süreci incelemeye çalıştık. Ekler bölümünde, 1696 – 1840 dönemini kapsayan genel bir kronoloji ve kullanılan arşiv belgeleri verilmiştir. Ayrıca dönemle ilgili ikisinin çizimi bizim tarafımızdan yapılan, toplam dört haritayı da çalışmamıza dahil etmeyi uygun gördük.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nden aldığımız belgelerin bazılarında verilen tarihler, ilgili olayın anlatıldığı dönemle arasında bir yıl gibi bir fark ortaya çıkarmaktaydı. Bu durum, Osmanlı Devleti'nde belgelerin kayıt altına alınmasının olayın olduğu tarihten sonra yapılması durumu ile açıklanabilir. Çünkü belge içeriklerine baktığımızda aktardığımız olayla çelişmediklerini görmekteyiz. Ayrıca arşiv belgeleriyle ilgili bir başka hususu da burada vurgulamak isteriz. Çalışmamızı hazırlama sürecinde İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız belge taramasında konu ile alakalı olabilecek oldukça fazla arşiv vesikasına rastladık. Ancak bu belgelerin yalnızca küçük bir kısmını çalışmamıza dahil ettik. Çünkü konu ile ilgili belgelerin tümünü değerlendirmek ve bir çalışmada toplamak, bize göre “Arşiv Belgelerine Göre Rusya'nın Balkan Politikası” gibi bir başlık altında

verilmesi daha doğru olacaktı. Oysa amacımız, yalnızca Osmanlı arşiv vesikalarına göre değil, yayınlanmış çalışmaları da göz önüne alarak, konuyu Rus ve Türk tarihi açısından değerlendirmektir.

Son olarak, üzerime borç hissettiğim birkaç teşekkürü belirtmek isterim. Öncelikle tez konumuzu belirlemede büyük etkisi olan ve Rusça öğrenmemde ilk adımımı atmamı sağlayan hocam Prof. Dr. Seyit Sertçelik'e; lisans döneminde ilgisini benden esirgemeyen, lisansüstü eğitime başlamamda ve geleceğime dair verdiğim kararlarda büyük pay sahibi olan hocam Prof. Dr. Abdullah Gündoğdu'ya teşekkür ederim. Fikirleriyle bana yol gösteren, çalışmamızın amacına ulaşabilmesi için katkı ve teşviklerini gördüğüm, öğrencisi olmaktan onur duyduğum pek kıymetli tez hocam Prof. Dr. Üçler Bulduk'a teşekkür etmemin en büyük borcum olduğunu belirtmek isterim. Üzerimdeki emeklerini saymakla bitiremeyeceğim Genel Türk Tarihi'nin değerli hocalarına ve tezimizin son şeklini oluştururken görüşleriyle bize yön veren Sayın Doç. Dr. A. Merthan Dünder'a şükranlarımı sunarım. Bu süreçte, eğitimim için gerekli kolaylığı sağlayan görev yaptığım Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı Doç. Dr. Osman Köksal'a; çalışmama katkıda bulunacağı düşüncesiyle doktora tezinden faydalanmamı sağlayan Yrd. Doç. Dr. Mehmet Topal'a ve hayat kaynağım aileme ayrıca teşekkür ederim. Saygılarımla...

Oktay BERBER

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
A.g.t.	Adı geçen tez
A.Ü.	Ankara Üniversitesi
bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
C.DH.	Cevdet Tasnifi - Dahiliye
C.HR.	Cevdet Tasnifi – Hariciye
DTCF	Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi
Ed.	Editör
HAT	Hatt-ı Hümayun
Haz.	Hazırlayan
M.E.B.	Milli Eğitim Bakanlığı
S.	Sayı
s.	Sayfa
TDAV	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
terc.	Tercüme
TTK	Türk Tarih Kurumu

SORUNLAR VE YÖNTEMLER

Altın-Orda Hanlığı ve özellikle de 1552 yılında Kazan Hanlığı'nın yıkılışından sonra genişleme imkanı bulan Rus Devleti'nin bu ilerleyişi, yaklaşık 350 yıl kadar devam etmiş ve Rusya güçlü bir imparatorluk haline gelmiştir. Bu ilerlemeye paralel olarak oluşturulan dış politikada pek çok etken belirleyici rol oynamıştır. Bu etkenlerden en önemlisi I. Petro'nun Rus çarı olmasıdır. Rusların en önemli simalarından olan Petro, Rusya'da siyasi, sosyal, kültürel pek çok alanda kendisinden sonra da devam ettirilen bir anlayışın mimarıdır. O'nun düşünceleriyle yeniden şekillenen Rus dış politikası, batıya açılma arzusu temelinde oluşturulmuştur. Coğrafi koşullar itibarıyla yeterince kuzeyde kalan bu imparatorluk, Petro'ya göre sadece kendi bölgesinde kalarak bir çeşit kısır döngü içerisinde yer alacak ve hiçbir gelişim gösteremeyecektir. Bu sebeple güneye, Balkanlar'a ve Asya içlerine ilerleyerek, her alanda söz sahibi olan bir imparatorluk oluşturmak gereklidir. İşte bu noktada, Türk Tarihi ile iç içe giren bir yapı oluşmaktadır. Çünkü o döneme bakıldığında, güneyde, Balkanlar'da ve Kafkaslar'da söz sahibi olan en önemli güç, Osmanlı Devleti'dir. Bu sebeple Rusya'nın dış siyasetini belirlerken görmezden gelemeyeceği en büyük problem de Osmanlı Devleti'dir.

Tezimizin konusuyla ilgili bugüne kadar yapılan çalışmaları incelediğimizde, gördüğümüz en büyük problem, Rus tarihi açısından konunun yeterince değerlendirilmemiş olmasıdır. Dönemi, olayları, bölgenin geçmişteki ve bugünkü durumunu yeterince kavrayabilmek maksadıyla, meseleyi sadece Türk Tarihi açısından değil ayrıca Rus tarihi perspektifinden değerlendirmek doğru olacaktır.

İncelediğimiz dönemin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik durumu araştırılarak, Rusya'nın bu zaman diliminde Balkanlar'a yönelik politikasında mevcut koşullardan nasıl yararlandığı, izlediği siyaset ve meydana gelen olaylar ele alınmıştır. Bunu yaparken, konuyla ilgili şimdiye kadar yapılan yerli ve yabancı araştırmalar değerlendirilip, buralardan elde edilen sonuçlar bazı Osmanlı kronikleri ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleriyle mukayese edilerek işlenmiş ve çalışmamızda bunlardan derlenen bilgilere yer verilmiştir.

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

1- Tolstoy’un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu, Çev. İbrahim Allahverdi, Haz. İlyas Kamalov, Yeditepe Yay., İstanbul 2009

Pyotr Andreyeviç Tolstoy, ilk daimi Rus elçisi olarak, Osmanlı Devleti’ne intikal ettiği XVIII. yüzyılın hemen başında, edindiği tüm bilgileri rapor niteliğindeki notlarıyla Rus Çarı I. Petro’ya ulaştırmıştır. Bu raporlar doğrultusunda Türklerle girişeceği mücadeleye yön veren Petro, Rusya için büyük kazanımlar elde etmiştir. Eser, Bâbıâli’nin ve devletin XVIII. yüzyılın hemen başlarındaki genel durumunu yansıtmaları bakımından oldukça kıymetlidir ve Rus arşivlerindeki Türk tarihine ait belgelerin ne kadar önemli olduğunun bir kanıtı niteliğindedir. Eseri, çalışmamıza Petro’nun Türklere yönelik stratejilerini açıklamak maksadıyla dahil ettik.

2- Sergey Goryanof, Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi, Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-İshak Keskin, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006:

Bugüne dek “Şark Meselesi” konusunun ve bu çerçevede Rus dış siyasetinin orijinal Rus kaynaklarına dayandırılarak yeterince incelenmemiş olması büyük bir eksikliktir. Rus arşivlerinde bulunan Türk Tarihi ve kültürü ile ilgili kaynakların çokluğu göz önüne alınırsa, eserin çalışmamızdaki yeri daha net anlaşılacaktır.

3- Ahmed Saib, Şark Meselesi, Haz. Saadettin Gömeç, Akçağ, Ankara, 2008 :

Rusya’nın 19. yüzyılda Viyana Kongresi ile Avrupa siyasetine soktuğu, adı “Şark Meselesi” olan ve Osmanlı Devleti’nin paylaşımı anlamına gelen bu kavramı

en iyi açıklayan çalışmalardan biridir. Rus Çarlarının Osmanlı yöneticileri hakkında görüşlerine de yer veren bu eseri, özellikle bu açıdan tezimize dahil ettik.

4- B. H. Sumner, Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu, Çev. Eşref Bengi Özbilen, TDAV, İstanbul, 1993

Rus tarihi üzerine başka çalışmaları da bulunan Sumner'in bu eserinde, özellikle Rusya'nın Balkan Hristiyanları üzerindeki etkisi ve Rus Elçisi Tolstoy'un Balkanlar'daki faaliyetleri önem arz etmektedir. Rusya'nın Ortodoksluk üzerinden yürüttüğü siyaseti anlamada çalışmamıza büyük katkı sağlamıştır.

5- Isabel Madariaga, Russia in The Age of Catherine the Great, New Haven and London, Yale University Press, 1981:

Eser, Rusya'nın II. Katerina dönemine hasredilmiş alanındaki önde gelen kitaplardandır. Özellikle Avusturya ile varılan "Grek Projesi" anlaşması ve Balkan Hristiyanları ile kurulan temas ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Kitabın kaynakçası, Rus tarihi üzerine çalışmak isteyenler için önemli bir kaynaktır.

6- Ahmed Cavid Bey, Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi, Haz. Adnan Baycar, Yeditepe Yayınevi, 2004:

Dört nüshası olduğu bilinen eserin bir nüshası Türk Tarih Kurumu'nda Y 570'de mevcuttur. Eser, Osmanlı-Rus ilişkileri açısından önem arz etmektedir. Sınır komşusu olan bu iki ülke sürekli mücadele halinde olmuşlardır. Tarih boyunca Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki emelleri ve Rusya toprakları içinde yaşayan Türk unsur da bu mücadeleyi sürekli kılmıştır. Resmi Osmanlı tarih yazıcıları olan vakanüvistler kendi dönemlerinde cereyan eden Osmanlı-Rus ilişkilerini aktarmaya çalışmışlardır. Ancak derli toplu Osmanlı-Rus ilişkilerini anlatan bir eserden söz etmek mümkün değildir. Bu açıdan Naima'dan başlayarak Enveri'ye kadar Osmanlı tarih yazıcılığına katkıda bulunan Fındıklı, Raşid, Karaçelebizade, Sami, Şakir,

Subhi, İzzî, Hakim, Çeşmizade, Vasıf, Teşrifati Hasan, Edib ve Ahmed Resmi'den faydalanılarak vücuda getirilmiş olan bu eserde incelediğimiz dönemle ilgili temel pek çok bilgiden faydalandık.

7- Ahmed Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, I, VIII Tertib-i Cedid, İstanbul, 1309 :

19. yüzyıl Türk tarihçiliğinde çok önemli yeri olan Cevdet Paşa'nın hazırladığı bu eser, döneminin Osmanlı kronikleri arasında en yalın dile sahip olanlardan biridir. Tamamı 12 cilt olan bu eserden, çalışmamızın çeşitli bölümlerinde faydalandık. Özellikle eserde, Rus ve Türk modernleşmesine dair verilen benzetmeler ve örneklemeler dikkat çekicidir. Aynı zamanda Osmanlı'nın çeşitli yönetim kademelerinde de bulunan Cevdet Paşa'nın, pek çok olayın tanığı olarak kaleme aldığı bu eser, erişilmez bir boyuttadır.

8- Mustafa Nuri Paşa, Netayicü'l-Vukû'ât (Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi), Haz. Yılmaz Kurt, Birleşik Kitabevi, 2008 :

Osmanlı kurumlarının yapısını değişimini ve bunlara dair meydana gelen bozulmaları inceleyen ve daha çok kültür tarihine yönelik olan bu eserden, kurumların Rusya ile olan mücadelesindeki etkilerini anlamada yararlandık. Eser, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin dış siyasette yaşadığı olaylara da değinmesi bakımından önemlidir.

9- Şânîzâde Ataullah Efendi, Şânî-zâde Tarihi, Haz. Ziya Yılmaz, Çamlıca Basım, İstanbul, 2009

1808-1821 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde cereyan eden hadiselerden olan Alemdar Mustafa Paşa'nın akıbeti, İngiltere ile yapılan anlaşma, Ruslarla yapılan muharebeler, İran'la münasebetler, Mısır ahvali, Gürcülerle münasebetler, Vehhabi gâilesi ve bertarafı, Mora'da Rumların isyanı ve bu isyanın bastırılması,

Fransa ile münasebetler, Tepedelenli Ali Paşa, Sırp isyanı ve bastırılması, Cezayir ve Tunus'taki hadiseler ve bu devletlerin bazı Avrupa devletleri ile münasebetleri, İstanbul ve diğer Osmanlı şehirlerindeki hadiseler, Avrupa'dan haberler, aziller, nefiyler, tayinler, tebdiller, tevcihler, sadaret değişiklikleri gibi pek çok konu hakkında bilgi bulunan eserden, özellikle Sırp isyanları ve Ruslarla yapılan savaş ve imzalanan barış antlaşmaları bağlamında yararlandık. Eserin nüshalarından üçü Türk Tarih Kurumu'nda bulunmakta olup, Y 512 / 1, Y 512 / 2 ve Y 512 / 3 numaralarıyla kayıtlıdır.

10- Akdes Nimet Kurat, Prut Seferi ve Barışı, C. I-II, TTK, Ankara, 1951:

İncelediğimiz dönemin ilk zamanlarında yaşanan bir Osmanlı-Rus savaşını ve bu savaş sonunda yapılmış antlaşmayı konu edinen çalışma, Prut Savaşı konusunda yapılmış en kapsamlı eserdir. Eserde, yalnız savaş konu edilmemiş, diplomatik faaliyetlere, askeri hareketliliğin yaşandığı coğrafyanın koşullarına da sıkça değinilmiş, Osmanlı Devleti'nin savaşı kazanmasına rağmen, aldığı diplomatik yenilgi sıkça vurgulanmıştır.

11- Barbara Jelavich, Balkan Tarihi 18. 19. yüzyıllar, Ter. İhsan Durdu-Haşim Koç-Gülçin Koç, Küre Yayınları, İstanbul 2006 :

Balkanların siyasi olarak çalkantılara sahne olmaya başladığı dönemi içine alan eser, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yalnız Rusya'nın değil, Avrupa devletlerinin de bölgedeki etkilerini ele almaktadır. Yaşanan gelişmelerin bölgede siyasi bağımsızlığa giden yolu açtığını ve ortaya çıkan yeni yapıyı ele alarak, bugünün Balkanlarını anlamamıza büyük katkı sağlamıştır.

12- Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar El Kitabı, C. I, Karam&Vadi Yayınları, Ankara 2006:

Toplam üç cilt ve derleme eser olan bu çalışma, pek çok akademisyenin Balkanlar ile alakalı makalelerinden oluşmaktadır. İstifade ettiğimiz birinci cildinde Balkanlar'ın ilk dönemlerinden yakın zamana kadarki süreci hakkında makaleler bulunmaktadır. Türkiye'de son dönemde Balkanlar'a hasredilmiş en kapsamlı çalışmaların başında gelmesi bakımından ilmi değerinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu nedenle çalışmamızın pek çok yerinde başvurduğumuz bir eserdir.

13- Nevil Forbes-Arnold Toynbee-D. Mitrany- D. G. Hogarth, The Balkans, AMS Press, New York, 1970:

Balkanlar'ı konu alan ve adı geçen yazarların Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye ve Sırbistan bölümlerini hazırladığı bu çalışma, Romen, Bulgar, Sırp ve Yunanlıların bağımsızlıklarını alana kadarki süreçlerini ve Osmanlı Devleti'nin bu durum karşısındaki tutumunu ele almaktadır.

14- Halil Akman, Paylaşılamayan Balkanlar, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006:

Balkan coğrafyasının özellikle XIX yüzyılla birlikte büyük güçlerin çıkar alanı olduğu bilinmektedir. Eser bu konuya vurgu yapması ve bölge hakkında genel bir panorama çizmesi bakımından oldukça önem taşımaktadır. Çalışmada Balkanlar'ın bugünkü durumu üzerine de oldukça geniş bir yer verilmiştir.

15- Herkül Millas, Yunan Ulusunun Doğuşu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006:

XIX. yüzyılda Balkanlar'da başta Rusya olmak üzere pek çok devletin katkısıyla belirgin bir şekilde ortaya çıkan huzursuzluklar, önce Sırpı ardından da

Yunan halkını isyan ettirmiştir. Konunun uluslar arası boyut kazanması ardından eski gücünde olmayan Osmanlı Devleti için yapacak fazla bir şey kalmamış, Yunanistan da Osmanlı topraklarından ayrılan ilk ülke olmuştur. Yunan ulusunun hem XIX. yüzyıldaki bu bağımsızlık mücadelesi, hem de geçmişteki gelişmeler kitapta ele alınan konudur.

GİRİŞ

Cengiz Han'ın ölümünden önce imparatorluğunu oğulları arasında pay edişi ardından, Cuci ulusuna düşen Deşt-i Kıpçak topraklarını merkez alarak giriştiği fetih faaliyetleri sonucu Batu Han, Altın-Orda hakimiyetini geniş bir bölgeye yaymaya muvaffak olmuştur. Bu fetih faaliyetlerinden nasibini alan Rus toprakları, doğal sınırların yokluğu nedeniyle coğrafi olarak sınır güvenliğini sağlayamaması sebebiyle işgale hazır bir konumdaydı.¹ İşte Rus topraklarının bu özelliğinden faydalanmak suretiyle harekete geçen Batu Han, 1237 yılında Voronej nehri kıyısında Ryazan Knezi'ni, daha sonra da Büyük Vladimir Knezi Yuriy'i mağlup ederek, Moskova, Vladimir ve diğer şehirleri tahrip etmişti. Suzdal, Rostov, Tver knezlikleri de ele geçirilmek suretiyle, Novgorod hariç Kuzey-Batı Rus toprakları hakimiyet altına alınmıştı. Dnyeper boyundaki Smolensk ve Çernigov knezliklerinin ele geçirilmesi ardından bir süre Don bozkırlarında dinlenen Batu Han, 1239 yılında tekrar harekete geçerek Çernigov ve Preyaslavl şehirlerini idare altına almış ve 1240 yılında Kiev şehrini ele geçirmişti.²

Yaklaşık iki buçuk asır süren Altın-Orda hakimiyeti sırasında knezliklerin yaşamasına izin verilmesi ve bu knezlere Altın-Orda hanları tarafından verilen yarlıklar sebebiyle, 1480 yılında resmen son bulan Türk-Tatar hakimiyeti ardından

¹ Helene Carrere d'Encausse, **Tamamlanmamış Rusya**, Çev. Reşat Uzmen, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003

² İlyas Kamalov, **Altın Orda ve Rusya (Rusya Üzerindeki Türk-Tatar Etkisi)**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2009, s. 78

Rusya, hızlı bir yükseliş peryoduna girmiştir. III. İvan'ın Rusyası bu tarihten sonra gerçek bir milletlerarası güç haline gelerek, toprakları ile nüfuz alanı gün geçtikçe artmıştır.³ Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, XV. yüzyılın ortalarında Rusya için doğan batıya doğru yayılma ve Avrupa devleti haline gelme fırsatı iki büyük engelle karşılaşmış ve tarihi şansı değerlendirmekten alıkoymuştur. Söz konusu engellerden biri 1439 yılındaki Floransa Konsili'nin, yani kiliselerin birliğinin, Rusya'da olumlu karşılanmamasıdır. Floransa anlaşmasına imza atıp, ülkesine bunu müjdelemek için geri dönen metropolit İzidor, Büyük Prens ve diğer din adamlarının aşırı tepkisiyle karşılaşmıştı. Ardından 1443 yılında toplanan Piskoposlar Konsili de Kiliseler Birliğine karşı red cevabı çıkararak Roma ile her türlü ilişkiyi yasaklamıştı. Diğer engel ise, 1453 yılında İstanbul'un Türkler tarafından ele geçirilmesi ile gelen, Türklerin Balkanlar'da ve eski Bizans topraklarında ilerleyişi idi. Böylece Rusya'nın Bizans ile olan bağları koparılmış oluyordu.⁴ Her ne kadar Rusya'nın Bizans ile olan ilişkisi bu şekilde kesilmiş olsa da, kendisini Bizans'ın doğal varisi gibi görmekten de geri kalmamıştır. Bu nedenle III. İvan bir Bizans prensesi olan Sofya Paleologus ile evlenmiş ve bu yolla da "Üçüncü Roma" nazariyesi ortaya çıkmıştır. Böylece Moskova Hristiyanlıktaki "Mukaddes Üçlü" hükmüne göre, dünya hakimiyetinin yeni merkezidir; Moskova hükümdarları da, Bizans imparatorlarının halefleri ve Ortodoksluğun yüksek hamileridir.⁵

³ Helene Carrere d'Encausse, (2003), s. 53

⁴ A.g.e., s. 53-54

⁵ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi (Başlangıcından 1917'ye Kadar)**, TTK, Ankara, 1999, s. 139-140; Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1999, s. 527

Moskova'nın bu şekilde farklı bir misyon kazanmasının ardından, IV. İvan'a (Korkunç İvan) 1547 yılında, Rus tarihinde ilk defa olmak üzere, "Çar – Царь – Tsar" ünvanı verilmiş, sivil idarede ve kilise işlerinde yenilikler yapılmış, ordu teşkilatı üzerine çalışmalar başlatılmıştı. Ateşli silahlarla donatılmış birlikler oluşturularak Batı Avrupa ordularına benzer değişiklikler yapılmış, Rus ordusunun savaş kabiliyeti üst düzeye getirilmiştir.⁶

Savunmaya dayalı stratejiden fetihe dayalı bir sisteme geçen Rusya, 1551 yılında sürekli hale gelen Tatar akınlarından bıkarak, Kazan ve Astarahan Hanlıkları üzerine harekete geçmiştir. Bu doğrultuda 2 Ekim 1552 tarihinde Kazan ve 1556 yılında da Astarahan Rus hakimiyetine girmişti. Türk illeri üzerinde gerçekleştirilen bu Rus ilerleyişinden sadece Kırım Hanlığı kurtulabilmişti. Bunun sebebi Kırım'ın Osmanlı Devleti himayesinde olmasından kaynaklanmaktaydı.⁷ Kazan topraklarının sömürge haline getirilmesi⁸ ardından Rusya, daha da güneye inme imkanı bulmuş, Kafkaslar ve Türkistan üzerine yayılma faaliyetlerini bir bir uygulamaya koymuştur. Kazan'ın ele geçirilişi üzerinden beş yıl bile geçmeden Başkurt ilinin de Rusya'ya bağlanması, Ruslar'a Doğu istikametinin de kapısını açmış, Sibir-Tura Hanlığı yönünde yayılma imkanı sağlanmıştır.⁹

Bu şekilde yayılma siyaseti güden IV. İvan'ın kısa zamanda kurduğu baskıcı yönetim, zamanla sarsılmaya başlamış ve 1603 – 1613 yılları arasında yaşanan iç

⁶ Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 145-147

⁷ A.g.e., s. 153-154; Helene Carrere d'Encausse, (2003), s. 63

⁸ Akdes Nimet Kurat, "Rus Hakimiyeti Altında İdil-Ural Ülkesi", **DTCF Dergisi**, C. XXIII, S. 3-4 (Temmuz-Aralık 1965), s. 94-95

⁹ Akdes Nimet Kurat, (1965), s. 100

karışıklıklarla idare mekanizması sarsılmıştı. İlk “Romanovlar” dönemini başlatan Mihail Fedoroviç’in 1613 – 1645 ve daha sonra Aleksey’in 1645 – 1676 yılları arasında uzun süre devam eden yönetimleri, Rusya’yı imparatorluğa götüren dönem olmuştur. Bir nevi geçiş dönemi sayılan Romanov hanedanının bu ilk hükümdarları zamanında, devleti sağlamlaştırmak ve Rusya’ya yeni ufuklar açmak için mücadele edilmiştir.¹⁰ Onların döneminde başlayan genişleme, Aleksey’in katkılarıyla sistematik hale getirilmiş ve ileri bir stratejinin ürünü olmuştur.¹¹ Romanovların ilk döneminde baş gösteren İsveç ve Polonya tehlikeleri uzun mücadeleler sonucu, toprak bakımından fedakarlık etme politikası ile bertaraf edilmeye çalışıldı. Bir ara Türklerle savaş göze alınarak Azak’ın ele geçirilmesi düşünüldü ise de 1642 yılında Çar’ın danıştığı Zemski Sobor’un, bu müdahaleyi sakıncalı ve altından kalkılamayacak bir eylem olarak görmesi bu hareketin oluşmasını engellemiştir.¹²

1682 yılından itibaren kardeşleri İvan ve Petro adlarına saltanat sürmeye başlayan Sofya, 1689 yılında Petro tarafından bir manastıra kapatılmış, Rusya’nın idaresi de Petro ile hasta kardeşi İvan’a kalmıştı.¹³ 1694 yılında annesinin ölümünün ardından hakimiyeti tek başına eline alan I. Petro, Rusya’nın bir Avrupa devleti olabilmesi için büyük çaba harcamıştır.

Denizciliğe verdiği önemle ön plana çıkan Petro, Rusya’yı büyük devlet yapma yolunun denizlerde söz sahibi olmaktan geçtiğini görüyordu. Ayrıca ona göre

¹⁰ Helene Carrere d’Encausse, (2003), s. 85

¹¹ John P. LeDonne, The Grand Strategy of the Russian Empire 1650 – 1831, Oxford University Press 2004, s. 20

¹² Helene Carrere d’Encausse, (2003), s. 87-88

¹³ Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 249-252

Avrupa devletlerinin durumu incelenmeli ve Rusya bu geri kalmışlığından kurtulmalıydı. İşte bu sebeple 1697 – 1699 yılları arasında süren Avrupa seyahatini başlatmıştı. Petro bu seyahatinde, kimliğini gizlemek suretiyle, başta gemi yapım işi olmak üzere pek çok alanda ağır işlerde çalışmış, seyahate çıkarken oluşturduğu heyet ise, tıpkı kendisi gibi, Batı'nın Rusya'ya öğretebileceği her şeyi öğrenme idealiyle hareket etmişti. Bütün ülkeleri ziyaret ederek, hiçbir şeyi gözden kaçırmamak için krallarla, burjuvalarla, basit el sanatçıları ile buluştu. Seyahatinden dönüşte ise, başta gemi yapım ustaları olan Hollandalılar olmak üzere, yaklaşık sekiz yüz yabancıyı Rusya'ya getirmişti.¹⁴

Çarlarının bir Alman taciri gibi giyinip, Avrupa'da seyahatini kendilerine yediremeyen ve tepki veren Rus halkı ve Kilise'yi dikkate almayan Petro, bu şekilde seyahatini tamamlayıp döndükten sonra, öğrendiği her şeyi hayata geçirmeye başlamıştı. Petro'nun tarihi ideali, Rusya'yı Avrupa devletlerinden farksız büyük bir güç haline getirmektir. Onun hedefleri kendisinden sonrakiler tarafından da her ne suretle olursa olsun devam ettirilmeli, kesintiye uğramamalıydı. Bu doğrultuda hazırladığı vasiyetnamesi, bilim çevrelerince doğruluğu tartışılrsa da, oldukça dikkate değerdir. Zira vasiyetinde işaret ettiği hususların, kendisinin ölümünden sonra tatbik edilmeye çalışıldığı, Rusya'nın diğer devletlerle olan münasebetlerindeki tarihsel süreçten anlaşılmaktadır.

¹⁴ Helene Carrere d'Encausse, (2003), s. 105-106

I. BÖLÜM

A. BALKAN COĞRAFYASI ve ETNİK YAPISI

Balkanlar, dağlık bir bölge olup, Karadeniz, Ege ve Adriyatik Denizi ile çevrili, Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer alan bir yarımadadır. Bölgenin adına neden “*Balkanlar*” dendiği ise, isminin anlamından anlaşılmaktadır. Çünkü bu ad XIX. Yüzyılın başlarından beri kullanılmakta olup, “*sık ormanlarla kaplı sıradağ yada çalılıklarla kaplı engebeli arazi*” anlamlarına gelmektedir.¹⁵

Bölgenin sınırlarını tam olarak belirlemek imkansız gibi görünmektedir. Çünkü kabul gören üç görüşten biri kuzey sınırını, Tuna nehri ve onun kolu olan Sava ile sınırlı tutarken; diğer görüş Eski Yugoslavya ve Romanya ülkelerinin kuzey sınırı olarak öngörmektedir. Sonuncusuna göre ise bölgeye adını veren Osmanlı Devleti’nin Avrupa’daki Hristiyan dünyası ile çizdiği sınır olarak belirlenmekte olup, buna göre bölgenin yüzölçümü 1.000.000 km²’yi bulmaktadır. Balkan adının da Türkçe bir kelime olduğu göz önünde tutulursa, bu son sınırlandırmanın kabul

¹⁵ Ramazan Özey, “Balkanların Coğrafi Yapısı”, **Balkanlar El Kitabı**, Haz. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara, 2006, C. I, s. 13. Balkan adı ve anlamı konusunda ayrıca bkz. Francis W. Carter, **An Hictorical Geography of the Balkans**, London:Academic Pres, 1977, s. 1; Balkan adı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Eren, “Balkan Adının Kökeni”, **Türk Dili Dergisi**, C. LIV, S. 429, Eylül 1987, s. 113-124

edilebileceği söylenebilir.¹⁶ Tarihi süreç incelendiğinde görülecektir ki, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topluluklarla temasa geçmesi, 1340'lı yıllara kadar gitmektedir. Bu tarihten sonra yavaş yavaş Balkanlar'a sokulmaya başlayan devlet, bölgede kurduğu hakimiyeti uzun yıllar devam ettirmek suretiyle, bu geniş dağlık arazinin etnik, kültürel, sosyal, siyasi pek çok özelliğine müdahil olmuştur. İşte bu nedenle bölgenin coğrafi sınırları Osmanlı Devleti'nin tasavvur ettiği şekliyle kabul edilebilir demektir.

Bölgenin temel nehir sistemini Tuna ile buraya dökülen Drava, Tisa, Sava, Morava, İsker, Seret ve Prut nehirleri oluşturmaktadır.¹⁷ Tuna nehri Balkan yarım adasının en büyük akarsuyudur. Ayrıca bu nehir, askeri istila, ticaret ve seyahatin başta gelen rotasını teşkil etmiştir.

Balkanlar'daki toprak dağılışı ile bitki örtüsü birbirine paralellik göstermektedir. Batı bölgeleri doğuya oranla daha yeşillik ve ovalıktır. Kıyı bölgeler ve adalarda yabani zeytin, sakız ve çam gibi ağaç türlerine sıkça rastlanırken, kuzey bölgelerde ve genellikle dağlık kesimlerde büyük gövdeli ve çok yapraklı ağaç türleri daha çoktur.¹⁸

XVI. yüzyıldan itibaren kalkerli arazilerdeki buğdayın yerini mısır almış ve bugün tahıl grubunda en çok yetiştirilen ürün olmuştur. Tahıl konusunda özellikle Eflak arazisinden söz etmek yerinde olacaktır. Çünkü bölge Osmanlı Devleti'nin uzunca bir süre tahıl deposu olmuştur. Çar I. Petro'nun Prut Savaşı sırasında bu

¹⁶ Ramazan Özey, (2006), s. 13

¹⁷ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar**, Ter. İhsan Durdu-Haşım Koç-Gülçin Koç, Küre Yay., İstanbul, 2006, C. I, s. 1

¹⁸ Ramazan Özey, (2006), s. 27

bölgeye ulaşamayıp, gerekli tahıl ihtiyacını karşılayamaması, Prut'taki yenilgisinin baş aktörlerinden olmuştur.¹⁹ Karpatlar'ın yamaçlarına doğru üzüm bağları büyümesini sürdürmüş, pirinç, pamuk, tütün diğer vadilerde yetişen ürünler arasında yerini almıştır. Hayvancılıkta ise genellikle güneyde koyun, kuzeyde sığır yetiştiriciliği yapılmaktadır. Ancak Boğdan gibi kimi yerlerde yaylalara koyun çıkarmak suretiyle her ikisi de yapılabilir. ²⁰

Balkanların ilk sakinleri, özellikle Morava vadisinin batısından Adriyatik'e uzanan bölgede yaşamış olan İliyalılar ile Ege'den Tuna'nın kuzeyine doğru uzanan topraklarda nehrin doğu tarafına yerleşmiş olan Trakyalılar idi. Her biri Demir Çağı medeniyeti olan bu halklar, kabile örgütlenmesi ile yaşamaktaydılar. Trakyalılar M.Ö. V. yüzyılda örgütlü bir devlet kurdular. Onların kolu olan Daçyalılar ise, Rumen ulusunun temel unsurunu oluşturacak, İliyalılar da günümüz Arnavutlarının ataları olacaktır. ²¹

Buna mukabil antik dönemin önemli siyasi ve kültürel rolü bölgenin güneyindeki Yunan topraklarında meydana gelmişti. İlk büyük Avrupa medeniyeti, o dönemde kendilerini Helenler, ülkelerini de Hellas olarak isimlendirmekte olan, Yunanlılar tarafından Ege Denizi ada ve sahillerinde kurulmuştu. Onlar karmaşık bir ekonomik ve toplumsal örgütlenmeye ve yüksek okur-yazar oranına sahip, saray temelli bir merkez oluşturmuşlardı. M.Ö. 1200 yılını izleyen dönemde bu medeniyetin çökmesi ardından Yunan medeniyeti, anakaranın şehir-devletleri

¹⁹ Akdes Nimet Kurat, **Prut Seferi ve Barışı**, TTK, Ankara, 1951, C. I, s. 357-360

²⁰ Ramazan Özey, (2006), s. 30

²¹ Barbara Jelavich, (2006), s. 4

etrafında, özellikle de Attika, Mora ve Batı Anadolu'da yer alan İyonya'daki şehir-devletleri etrafında gelişme imkanı bulmuştu.²²

Bölge coğrafyasında etnik yapı oldukça karmaşıktır. Bu yapı içerisinde en öne çıkanlar; Yunanlılar, Bulgarlar, Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Karadağlılar, Türkler ve Makedonlar'dır. Bu topluluklar hakkında kısaca şu şekilde bilgi vermek mümkündür:

Yunanlılar, Yunan yarımadasında yaşamakta olup, Grek etnik yapısını temsil etmektedirler. Ayrıca bölgenin en eski halklarından sayılmakla birlikte, yarımadanın ilk yerlileri değildirler. Böyle düşünülmesinin sebebi olarak kendileri ve komşuları hakkında yazılı kaynak bırakan ilk topluluk olmalarının payı büyüktür.²³ İlerideki bölümlerde daha ayrıntılı görüleceği gibi, bu topluluk 1829 yılında bağımsızlıklarını kazanmaya muvaffak olmuşlardır. Bulgarlar aslen Türk ırkındandır. Ancak zamanla Slavlaşarak milli ve dini özelliklerinde değişim olmuştur. Bugün ise Slav milletini temsil etmekte olup, Ortodoks mezhebindendirler ve Bulgarca konuşmaktadırlar. Sırlar, Balkan yarımadasına VII. yüzyılda yerleşmiş olup, ilk defa kendi devletlerini XII. yüzyılda kurmuşlardır. Hırvatistan nüfusunun %70'ini temsil eden Hırvatlar, Yugoslavya sınırları içerisinde kalan topraklara VII. yüzyılda yerleşmişlerdir. Slovenler ise, bölgede diğer topluluklara oranla daha az sayıdadırlar ve Eski Yugoslavya'nın kuzeybatısında yaşamaktadırlar. Karadağlılar, nüfusun %60'ını kendilerinin oluşturduğu Karadağ topraklarında yaşamaktadırlar. Onlar da Sırlar gibi Ortodoks olup, Sırların geleneksel müttefiki sayılmaktadırlar. Bölgede

²² Barbara Jelavich, (2006), s. 5-6

²³ Ferdinand Schevill, **A History of Balkans, From the Earliest Times to the Present Day**, Dorset Pres, New York, 1995, s. 3

kullanılan “Müslüman” terimi de çoğunlukla Türkleri ifade için kullanılmaktadır. Ancak Osmanlı döneminde toplu halde İslamiyet’i kabul eden Arnavutlar ve Boşnaklar da bu terime tabidirler.²⁴

Türk kavimleri, VI. yüzyıldan itibaren doğu’da Asya içlerinden gelip, Kuzey Karadeniz step bölgesinden geçerek Balkanlar’a gelip yerleşmiştir. Bölgeye gelen Türk kavimleri, zamanla Dac, Trak ve Slav asıllı kavimlerle karışmışlar veya askeri egemen sınıf olarak, Bulgarlar gibi, özellikle Kuzey Balkanlar merkezli güçlü devletler kurmuşlardır. Bulgarlar’ın Dobruca’da bıraktıkları kitabeler de Türk tarihi için önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.²⁵ X. yüzyıl sonlarında gelmeye başlayan Türk unsurlarından Peçenekler, varlıklarını XI. yüzyılın sonuna kadar sürdürmüşlerdir. Uz baskısından kaçarak bu şekilde Balkanlar’a girmişler ve Orta Avrupa’ya yayılmışlardır. Bizans ile giriştikleri mücadelede kimi zaman üstünlük sağlamışlardır. Başka bir Türk boyu olan Kıpçaklarla anlaşılan Bizans, Peçenekler ile verdiği mücadeleyi bu yolla bertaraf edebilmiştir. Daha sonra bir kısmı Bizans hakimiyetine girmeye başlamış, bir kısmı da Balkanlar’daki varlıklarını sürdürmüşlerdir. Yerli halk arasında azınlıkta olmaları sebebiyle zamanla Slavlaşmışlardır. Ancak bölgede bu şekilde eskiden beri tesis edilen Türk yerleşmeleri, Osmanlı’nın Balkanlar’da hakimiyet kurmasını kolaylaştırmıştır.

Bölgenin dinsel yapısı kültürlere şekil vermiş, siyasi ve ekonomik yapıyı önemli ölçüde etkilemiştir. Hristiyanlık, Roma İmparatorluğu ile yayılmasına karşılık, 1054’te İstanbul’da Doğu Ortodoks Kilisesi’nin Vatikan’dan ayrılmasıyla

²⁴ Ramazan Özey, (2006), s. 28

²⁵ Halil İnalçık, “Türkler ve Balkanlar”, **BAL-TAM Türklük Bilgisi**, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Eylül 2005, Prizren, s. 20

birlikte, Yunan, Bulgar ve Sırp unsurları Ortodokslar tarafında yer almıştır. Bu bölünme çok büyük etkiler meydana getirmiş, 1204 yılındaki Haçlı Seferi'nde Katolikler İstanbul'u işgal etmişler ve bu işgal sırasında yaptıkları büyük zulümler, Ortodokslar'ı hoşgörülü Türk - İslam dünyasına yaklaştırmıştır. Hatta durum öyle bir hal almıştır ki, *"Papa'nın tacından ise Sultan'nın sarığı"* deyiimi ortaya çıkmıştır. Ardından yaşanan Türklerin Balkanlar'daki hızlı ilerleyişi, beraberinde İslamiyet'in yayılmasını ve böylece bölgede yeni bir inanç dalgasını oluşturmuştur. Balkanlar'daki bu inanç farklılığı, bölgeyi nüfuzuna almak isteyen güçler için daima siyasi bir malzeme olabilecek bir unsur oluşturmuştur.²⁶ Özellikle Balkan uluslarının ağırlıklı olarak Ortodoks olması, Rusya'nın bölgedeki faaliyetlerinde tetikleyici bir unsur olarak göze çarpmaktadır.²⁷

Balkan yarımadası, Avrupa'nın kapısı ve önemli bir geçididir. Yarımada'daki iki belli başlı giriş yolu, bölgeyi dış nüfuza açık bırakmıştı. Tuna nehri vadisi tarihsel olarak Asya steplerinden gelen insanların sadece Balkanlar'a değil aynı zamanda Orta Avrupa'ya geçiş için de kullandıkları ana rota olmuştu. Karadeniz'in kuzeyinde Tuna vadisi boyunca Macaristan Ovası'na kadar uzanan topraklar üzerinde geçişe mani olacak hiçbir doğal engel yoktu. Diğer ana giriş yolu Belgrad'da, Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği yerde başlayıp Morava vadisine doğru uzanmaktaydı. Niş'te iki kol oluşmakta, bu kollardan biri Vardar vadisinden geçerek Ege'nin büyük bir liman şehri olan Selanik'e ulaşmakta, diğeri Tercüman Geçidi'nden geçerek Sofya'ya, Felibe'ye, Edirne'ye ve nihayet bölgenin en önemli şehri olan İstanbul'a

²⁶ Halil Akman, **Paylaşılamayan Balkanlar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 32-33

²⁷ Halil Akman, (2006), s. 36

varmaktaydı.²⁸ Bu nedenle bölge son derece önemli stratejik bir konuma haizdir. Bu özelliği ile tarihin her dönemi kavimlerin geçit noktası olan bölge, özellikle XIX. yüzyılın ilk yarısından sonra büyük devletler arasındaki çatışmaların önemli bir sahnesi olmuştur. Balkanlara hakim olan herhangi bir devletin, batıda Avrupa'yı, doğuda Rusya'yı tehdit edebilecek güce ulaşabileceği öngörülmüştür.²⁹ Bu nedenle de incelemeye çalışacağımız “Rusya’nın Balkan Politikası” konusu oldukça önem arz etmektedir.

²⁸ Barbara Jelavich, (2006), s. 3

²⁹ Ramazan Özey, (2006), s. 32

B. XVII. YÜZYILA KADAR BALKANLARIN SİYASİ DURUMUNA

GENEL BAKIŞ

Eski Avrupa uygarlığının (M.Ö. 7000-3500) beşiği olarak kabul edilen Balkanlar, eski dönemlerden beri Grekler'in, Dorlar'ın, Hun baskısıyla yer değiştiren Vizigotlar'ın, M.Ö. 300'lerde bölgeye giren Keltler'in, Traklar'ın ve daha pek çok kavmin gelip geçtiği ya da yaşam alanı olarak seçtiği bir bölgeyi ifade etmektedir. Bu kadar çok unsurun bir araya geldiği ve yaşam alanı olan bir coğrafyadan söz etmek, doğal olarak bölge tarihini çok eski dönemlere kadar götürmektedir ki, yukarıda bu konu hakkında kısaca bilgi vermiştik. Ancak konumuz çerçevesini daha doğru çizebilmek ve esas anlatmak istediğimiz mevzudan kopmamak adına, incelediğimiz döneme daha yakın olan zaman dilimine bağlı kalarak, bölge tarihini özetlemenin doğru olacağı görüşündeyiz.

Osmanlı Devleti XIV. yüzyılın hemen başına denk gelen kuruluşunun ardından bir yandan Anadolu'da idaresini güçlendirmeye çalışırken, diğer yandan Rumeli'ye geçmeyi düşünerek hareket etmekteydi. Balkanlar'a geçişte ilk adım sayılabilecek olan Rumeli yönüne doğru hareket, Osmanlı Devleti'nin ikinci hükümdarı Orhan Bey döneminde gerçekleşmişti. Onun oğlu olan Süleyman Paşa idaresinde 1357 yılında gerçekleşen bu ilk hareketten sonra, Osmanlı Devleti bir daha ayrılmamak üzere Rumeli'ye ayak basmıştı.³⁰

³⁰ Rumeli'ye geçiş süreci ve Osmanlı'nın Balkanlar'a yerleşmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İnalcık, "Türkler ve Balkanlar", **BAL-TAM**, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Eylül 2005, Prizren, s. 21-30; Nicholas V. Gianaris,

Çimpe Kalesi'nin ele geçirilişi, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a geçişinde önemli bir üs görevi görmüş ve bu tarihten sonra Anadolu'dan getirilen Türkmenlerle Balkanların fethine girişilmiştir. I. Murad dönemine denk gelen asıl Balkan fetihleri, daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin 1402 yılında Ankara Savaşı'nda yenilmesi ardından yaşadığı sarsıntı bile Balkanlar'da geri çekilmeye sebep olmamıştır. Hatta Rumeli ve Balkanlar'da sağlanan düzen, Osmanlı'nın bu yenilgisinden sonra adeta yeniden kuruluşuna büyük katkı sağlamıştır.³¹ Çünkü yönetim, büyük toprak sahiplerini ortadan kaldırıp, küçük çiftçiye büyük imkanlar veren yeni bir sistem uygulamış, bu da bölgede toprağa kavuşan halkın Türk idaresini kabul edip, bu idareye memnuniyetle bağlanmasını sağlamıştır.³²

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da kabul gören hakimiyetinde en önemli noktalardan biri de dinsel hoşgörü noktasındaydı. Bölgede hakim unsur olan Ortodokslara karşı sergilenen ılımlı tutum, onların devlete bağlılıklarını hızlandırmış,

Geopolitical and Economical Changes in the Balkan Countries, Preager Publishers, London, 1996, s. 21-26; Münir Aktepe, "Osmanlıların Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimpe Kal'ası" **İÜEF Tarih Dergisi**, S. 2 (1950); Halil Akman, **Paylaşılamayan Balkanlar**, (2006), s. 44; Mehmet İnbaşı, "Balkanlarda Osmanlılar: Fetih ve İskan", **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay- Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara, 2006, C. I, s. 288-290

³¹ Şerif Baştav, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Yeniden Kuruluşunda Rumeli'nin Katkısı", **9. Türk Tarih Kongresi**, (Ankara 5-9 Eylül 1990), Kongreye Sunulan Bildiriler, C. 3, TTK, Ankara, 1994, s. 829

³² Halil Akman, (2006), s. 52

kitleler halinde Osmanlı Devleti hakimiyetine geçişinin önünü açmıştır. Osmanlı idaresi, Ortodoks kilisesinin tüm imtiyazlarını tanımış, Ortodoksluğu koruyup, kollayıcı politikanın yanında patrik seçiminde önceki usul devam ettirilerek, patrikliğe resmi bir hüviyet kazandırılmıştır. Bunun yanısıra Osmanlı'nın koyu Ortodoks olan Rumeli halkı üzerindeki yoğun Katolik baskıyı engellemesi, Türk idaresinin adeta kurtarıcı gibi algılanmasına vesile olmuştur.³³

Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılındaki İstanbul'u fethi ardından Sırp Despotu Yorgi Brankoviç, genç padişahı kutlamakla birlikte, bir yandan da Macarlarla görüşmek suretiyle yeni bir Haçlı seferine katılmanın hazırlıkları içerisindeydi. Ancak Fatih durumdan haberdar olmuş ve 1454 yılında Sırp'lar'a savaş ilan edilmişti. Osmanlı, Sırp'larla verdiği bu mücadeleden galip çıkmayı başarmış ve böylelikle Yorgi'ye boyun eğdirilmişti.³⁴ Daha sonra ikinci Sırbistan seferi gerçekleştirilmiş, buna müteakip girişilen Belgrat kuşatmasından başarısızlıkla çıkılmasına rağmen, Sırbistan toprakları 1459 yılında Semendire Sancakbeyliği adıyla Osmanlı topraklarına dahil edilmişti.³⁵

Osmanlı Devleti'nin Bulgarlar ile ilk teması I. Murad döneminde, Gelibolu yarımadasının alınıp, Edirne ve Filibe'yi ele geçirmeleriyle olmuştur. Osmanlı'nın Balkanların içerisine doğru hareketi, bölgede hakimiyet kurmak isteyen Macarlarla

³³ Halil Akman, (2006), s. 51

³⁴ Halime Doğru, "Balkanlarda Osmanlı Fetihleri (1453-1683)", **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara, 2006, C. I, s. 302-307

³⁵ Sırbistan'ın fethi hakkında daha fazla bilgi için bk. Erhan Afyoncu, "Osmanlı İdaresinde Sırbistan", **Balkanlar El Kitabı**, Ankara, 2006, C. I, s. 352-354

da karşı karşıya kalınması sonucunu doğurmuş ve onlarla mücadele edilmiştir. Ardından oluşturulmaya çalışılan Haçlı ittifakı da bertaraf edilerek, XIV. yüzyılın sonlarında Bulgar Krallığı Osmanlı hakimiyetine girmiştir.³⁶ Daha sonra Fatih döneminde oluşturulan “millet sistemi” çerçevesinde buradaki Ortodokslar, İstanbul’daki Fener Ortodoks Rum Kilisesi’ne bağlanmıştı. Ayrıca Bulgaristan’ın fethinden hemen sonra Yörük, Türkmen, Konyar, Tatar gibi Türk topluluklarının bölgeye iskan edilmesiyle yoğun bir Türkleştirme faaliyeti yaşanmıştır.³⁷ Hatta bu faaliyet o kadar yoğun yaşanmıştır ki, XVI. yüzyıldaki resmi kayıtlara göre, Bulgar topraklarındaki Vidin ve Rusçuk dışındaki tüm şehirlerde Müslüman sayısı Hristiyan sayısını geçmiştir. XIX. yüzyıla kadar Osmanlı yönetiminde sükun içerisinde yaşayan Bulgarlar, özellikle 1789 Fransız Devrimi’nin yaydığı fikri akımları ve Rusya’nın politikalarına paralel giden Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin bölge halkını istismarı, Osmanlı’ya karşı hareketlerin başlamasına sebep olmuştur.³⁸

Fatih’in İstanbul’u fethiyle büyük bir devlet haline gelen Osmanlı, cihanşümul bir devlet oluşturabilmek adına önemli mevkilerin bulunduğu Yunan topraklarını bünyesine katmak üzere harekete geçmiştir. Bu dönemde bölgede yönetime karşı huzursuzlukların sıkça yaşanması Yunan topraklarının Osmanlı idaresine bağlanmasını kolaylaştıran bir etken olmuştur. Fatih Sultan Mehmet

³⁶ M. Alaaddin Yançinkaya, “Osmanlılar Döneminde Bulgaristan” **Balkanlar El Kitabı**, Ankara, 2006, C. I, s. 320-321

³⁷ M. Alaaddin Yalçinkaya, (2006), s. 322-323

³⁸ A.g.m., s. 326-327; Osmanlı Devleti’nin Bulgaristan’daki hakimiyet dönemi için bkz. William Miller, **The Balkans: Roumania, Bulgaria, Servia and Montenegro**, New York, 1907, s. 194-214

döneminde 1458 ve 1460 seferleriyle Mora Osmanlı hakimiyetine geçirilmiştir. Ardından Venediklilerin elindeki Modon, Koron, İnebahtı limanlarının da II. Bayezid zamanında fethiyle Osmanlı sınırları içerisine dahil edilmiş olan bugünkü Yunanistan topraklarında süregelen kargaşa ortamı sona erdirilmiş, bölgede ticaret ve şehir hayatı Türk hakimiyeti sayesinde gelişme imkanı bulmuştur.³⁹

Balkanlar'ın bir diğer önemli merkezi de Eflak ve Boğdan'dır. Osmanlı'nın adlandırdığı şekliyle Memleketeyn toprakları, bölgenin kuzeyinde kalmaktadır. Ayrıca kuzeyden Balkan topraklarının girişi niteliğinde olması bakımından stratejik bir önem taşımaktadır. Bölgede Romenler hakim unsur olarak yer almakta olup, onlarla ilk temas I. Murad döneminde yaşanmıştır. 1444 yılında imzalanan Segedin Antlaşması ile Eflak'ın Osmanlı Devleti'ne vergi verip, Macar Kralı'na tabi olması gibi ikili bir hükümlanlık kabul edilmesine karşılık, Eflak boyarları Osmanlı yönetimini tercih etmişlerdir. 1456-1462 yılları arasında “Kazıklı Voyvoda” olarak bilinen Vlad Tepeş'in acımasız yönetimi yerine, “güzel” lakaplı Radu voyvodalığa getirilerek bölgede huzur sağlanmıştır. Bu dönemde Osmanlı yönetimine giren Eflak, uzun yıllar İstanbul'un tahıl deposu olarak işlev görecektir.⁴⁰

Moldayva olarak bilinen Boğdan ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk temas ise I. Mehmed dönemindedir. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı'ya tabi olan Boğdan, daha sonra Papalık tarafından kendisine “İsa'nın Pehlivanı” ünvanı verilen Büyük Stefan zamanında Osmanlı yönetimine karşı hareketlerde bulunulmuştur. Fatih tarafından Boğdan üzerine sefere çıkılmış, II Bayezid zamanında ise, Boğdan'ın en

³⁹ Erhan Afyoncu, “Osmanlı İdaresinde Yunanistan”, **Balkanlar...**, C. I, s. 331-332

⁴⁰ M. Alaaddin Yalçınkaya, “Osmanlılar Döneminde Eflak ve Boğdan (Memleketeyn)” **Balkanlar...**, C. I, s. 386-387

önemli stratejik mevkisi olan Kili ve Akkerman ile civar toprakların 1484 yılında alınmasıyla bölge kesin olarak Osmanlı'ya bağlanmıştır.⁴¹

XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı hakimiyetini kabul eden Eflak ve Boğdan'da üç dönem yaşanmıştır. Bunlardan ilki Osmanlı hakimiyetine girişten, 1711 Prut Savaşı'na kadarki "Boyarlar Dönemi"; ikincisi Prut'tan 1821 Yunan İsyanı'na kadarki "Fenerli Beyler Dönemi" ve son olarak da bu tarihten 1829 Edirne Antlaşması'na kadarki "Yerli Prensler Dönemi"dir. Memleketeyn olarak bilinen bu iki arazinin Balkanlar'da fethedilen diğer bölgelerden önemli bir ayrıcalığı bulunmaktadır. O da bu iki bölgenin diğer yerlerde olduğu gibi iskan politikasından uzak tutulmasıdır. Hatta onların milli kültürlerinin oluşmasına büyük katkılar da sağlanmıştır. Bölge halkından ve yöneticilerinden istenen tek şart, Osmanlı Devleti'nin dostuna dost, düşmanına düşman olarak yaklaşılmasıdır.⁴²

Bosna toprakları Fatih Sultan Mehmed tarafından 1463 yılında fethedilmiş ve 1878 yılındaki Avusturya işgaline kadar aralıksız olarak Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin bölgeyi fethinden sonra sosyal ve siyasal yapı değişmeye başlamış, 1580 yılında Bosna, Hersek ile birlikte Slovenya ve Dalmaçya'nın da bir bölümünü içeren bölge oluşturulan Bosna Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır. Bundan sonra Balkanlar'ın batı kesiminin en büyük ticari merkezi 40.000 kişilik nüfusuyla Saraybosna olmuştur.⁴³

Balkan yarımadasının tamamında Osmanlı hakimiyeti kurulmasına karşın, devletin varlığı her yerde aynı şekilde hissedilmiyordu. Çünkü bazı bölgeler merkeze

⁴¹ M. Alaaddin Yalçınkaya, (2006), s. 387

⁴² A.g.m., s. 388

⁴³ Zafer Gölen, "Osmanlı İdaresinde Bosna-Hersek", **Balkanlar...**, C. I, s. 371-372

oldukça uzak ve çok fakirdi. Böyle yerlerden elde edilecek gelirler, kendi bölgesini yönetecek masrafı karşılamaktan çok uzaktı.⁴⁴

Daha önce de değindiğimiz üzere, Balkanlar'ın etnik yapısına bakıldığında, Osmanlı Devleti'nin hoşgörü temelinde bölgede uygulamaya çalıştığı siyasetin önemi anlaşılacaktır. Yoksa bugün az da olsa kimi çevrelerce iddia edildiği gibi, Osmanlı Devleti'nin hoşgöründen uzak bir tavırla idaresini kurduğu gibi bir anlayışı kabul etmek imkansızdır. Çünkü böyle bir fikir kabul edildiğinde, Balkanlar'da, bu kadar çok ve iç içe girmiş unsurların yaşadığı bir bölgede, Osmanlı hakimiyetinin uzunca bir süre nasıl devam ettiğini açıklamak imkansız hale gelir. Kaldı ki, tarihte baskıcı hiçbir yönetim bu denli uzun süre hakimiyetini devam ettirememiştir. Osmanlı Devleti'nin de bu sükun içerisindeki hakimiyeti, büyük devletlerin ulusal çıkarları devreye girdiğinde bozulmaya yüz tutmuştur.

⁴⁴ Barbara Jeleovich, (2006), s. 38

II. BÖLÜM

A. RUSYA’NIN DIŞ SİYASETTE GÜNEYE YÖNELİŞİ

1480 yılında Altın-Orda hakimiyetinden kurtularak, bağımsız bir siyasi yapılanmaya kavuşan Rusya, bundan sonra kendisini geliştirerek büyük bir devlet olma ideali doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır. II. Mehmed’in 1453 yılında İstanbul’u fethedip, Bizans İmparatorluğu’na son vermesinden sonra III. İvan, 1460 yılında Roma’ya sığınan “Bizans Prensesi” adlı Sophia (Zoe Palaeologina) ile evlenmişti. 1472 yılına denk gelen onun bu evliliği, Rusya’nın kendisini İstanbul’un ve dolayısıyla Bizans’ın doğal varisi olarak görmesine sebep olmuştur.⁴⁵ Hatta Rusya sembol olarak, kendi ejderha imgesi yerine, Bizans’ın çifte başlı kartalını seçmişti.⁴⁶

Doğal varisliğin gereği olarak Moskova’da Bizans idealleri ve gelenekleri yerleştirilmeye çalışılırken, “Üçüncü Roma Teorisi” olarak bilinen bir fikir ortaya çıkarılmış, böylece Rusya daha önce Bizans’ın sahip olduğu “Hristiyan Doğunun Başkanlığı” rolünü üzerine almıştır.⁴⁷ Bu teoriye göre, Hristiyanlık’ta var olan üçleme yani baba-oğul-kutsal ruh anlayışından yola çıkan Moskova prensleri ve din adamları da Roma tahtına oturmuş oluyordu. Çünkü birinci Roma’nın yerini Batı

⁴⁵ Baymirza Hayit, **Rusya ile Çin Arasında Türkistan**, Otağ Yay., İstanbul, 1975, s. 41

⁴⁶ Süleyman Kocabaş, **Kuzeyden Gelen Tehdit, Tarihte Türk-Rus Mücadelesi**, Vatan Yay., İstanbul, 1989, s. 22

⁴⁷ Georg Ostrogorsky, (1999), s. 527

Roma'nın merkezinin 476'da yıkılmasıyla İstanbul almış ve burası ikinci Roma olmuştu. İkinci Roma'nın da (İstanbul'un) 1453'te Türkler tarafından fethedilmesiyle üçüncü Roma tahtına Moskova oturmuş oluyordu. Bu fikri derinden kabul etmiş olan Ruslar, dördüncü Roma'nın olmayacağını, Moskova'nın son ve “ebedi” merkez olduğunu ve bu yolla da Hristiyanların koruyucusu olacağı fikrini kabul etmişlerdir. Bu fikir Ruslara Ortodoks Hristiyanları bir araya toplama ve dinlerini yayma fikirlerini aşılamıştır. Böylece Ruslar kendi devletlerini sadece Rusların devleti gibi değil, diğer Ortodoksların ve hattâ tüm Hristiyanların da sığınacağı bir “evrensel” devlet gibi görmeye başlamışlardır.⁴⁸

Bu noktadan hareketle, Rus tarihine bakıldığında dikkat çeken en önemli nokta, Rusya topraklarını genişletmek yolunda yapılan hareketlerin neredeyse tamamının güney yönünde gerçekleştirildiğidir. Bu hareket yalnızca İstanbul ve bura merkezli dini bağların oluşturduğu manevi bir sembolün ürünü değildir. Yani yalnızca “Üçüncü Roma Teorisi” ya da daha ileride görüleceği gibi İstanbul merkezli “Grek Projesi” tasarısına dayalı bir hareketten söz etmek mümkün değildir. Sözünü ettiğimiz bu güney politikası çok daha kapsamlı ve büyük bir alan için ifade edilmektedir. Bu siyasetin ana yönlerini genel çerçevede daha sonra çizmeye çalışacağız, ancak burada vermek istediğimiz Rusya'yı bu siyasete yöneltten zaruri etkenlerdir.

Ancak şunu da vurgulamak gerekir ki, manevi duyguları da küçümsemek doğru değildir ve Rusya'nın güney siyasetine bu açıdan da bakmak gerekir.

⁴⁸ Mehmet Yetişgin, “Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 16 (2006), s. 682; ayrıca bkz. Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 139-141

Benningsen'e göre, Rusların Türklere karşı olan düşmanlıklarında Moğolların Çin, Orta Asya ve Rusya üzerinde kurdukları hakimiyet sırasında acımasız davranışları etkili olmuştur. Moğol baskısının Çin'de ve Orta Asya'da ağır şekilde hissedilmesine karşılık Rusya'da, Çin ve Orta Asya'dakine nazaran, daha hafif bir etki bırakmıştır. Bir başka deyişle Türkler, Moğol baskı ve yıkımlarından Ruslardan daha fazla etkilenmişlerdir. Buna rağmen Ruslar, Türkleri Moğollarla aynı görerek düşmanlık hisleri benimsemişlerdir. Bunda, Altın-Ordu Devleti'nin kısa süre içerisinde tamamıyla Türkleşmesinin de etkili olduğu düşünülmektedir. Altın-Ordu hakimiyetinin Ruslar üzerinde bıraktığı "aşağılık" duygusu, Ruslarda "Türk-Tatarlara" karşı geleneksel düşmanlık duyguları doğurmuştur.⁴⁹

Coğrafi olarak Rusya'nın konumuna bakıldığında, belki de güneye ilgisinin bütün nedenleri ortaya çıkarılabilir. Sadece ülkenin konumunun buradaki yaşama etkisini doğru analiz etmek gerekir.

Bu noktada ilk bahsedilmesi gereken husus ülkenin sınırlarıdır. Oldukça düz bir araziye sahip olan Rusya, dış etkenlere açık bir konumdadır. Yani ülkeyi savunacak doğal sınırlardan son derece yoksundur. Rus toprakları, kuzeyde Buz denizi ve kuzey doğuda Ural dağları hariç tutulduğunda, kuzey batıda Baltık ülkelerinden, batıda Polonya, güneyde Deşt-i Kıpçak üzerinden ve doğuda Hazar Denizi ile Urallar arasında kalan geniş düzlükten saldırıya açık durumdadır. Zaten tarihte Rus toprakları, özellikle güneyde kalan kısımları, Vikingler, İskitler, Hunlar, Kumanlar, Hazarlar, Peçenekler, Moğollar gibi pek çok unsurun gelip geçerek arkasında derin izler bıraktığı ya da yerleştiği yerler olarak görülmektedir.

⁴⁹ Alexandre Benningsen – Marie Broxup, **The Islamic Threat to the Soviet State**, New York: St. Martin's Press, 1983, s. 7

İkinci husus, Rus topraklarında hakim olan iklim ve buna bağılı olarak hareket eden zirai faaliyetlerdir. Bölge arazisi verimli topraklardan oldukça yoksun, ikliminin ise kışları çok soğuk ve sert olduğı alanlarda bulunmaktadır. Bu nedenle zirai faaliyetler çok az yapılabilmekte, bu da genişleyen ülke coğrafyasını karşılayabilecek yeterlilikten uzak kalmaktadır. Bu nedenle dışarıya bağımlılık söz konusudur. Bu tarımsal ihtiyacın karşılanması için daha güneydeki Türk toprakları büyük öneme haizdir. Uzun yıllardır Türk yurdu olarak kalmış olan Kuzey Karadeniz, özellikle Volga vadisi ve bugünkü Ukrayna toprakları oldukça verimli alanlardır.⁵⁰

Ticari açıdan bakıldığında, denize kıyısı olmayan ülke, bu ticaretten nasibini alamamaktadır. Denize ulaşarak diğer ülkelerle bu yolla ticari faaliyetlerde bulunmak, ülke ekonomisi için çok büyük önem taşımaktadır. Ayrıca ihtiyaç duyulan tarımsal ürünler Rusya'ya çoğı Türk yerleşim birimleri olmak üzere, güney bölgelerden gelmektedir. Örneğin, Türkistan'nın verimli bölgelerinde ekilen pamuk Rusya'ya sevk edilmekte, Türk tüccar da bu yolla önemli gelirler sağlamaktadır. Rusların Volga Nehri ve çevresine hakim olmaları, onların doğu ile ticarete büyük bir güce ve kontrol mekanizmasına sahip olmaları sonucunu doğurmuştur. Doğru ticaretini Moskova'da yönlendirmeye başlayan Ruslar, bu şehrin bir bölümüne Kitay-Gorod adını vermişlerdir. İstanbul'daki Pera benzeri bir işlev gören bu bölümün dünyanın, özellikle de Doğru bölgelerinin her yerinden gelen tüccarlarla dolu olduğı bilinmektedir.⁵¹

Tüm bu şartlar değerlendirildiğinde, Rusların daha kuzeye doğru ilerlemesinin bir anlam taşımayacağı görülecektir. İşte tüm bu sıkıntıları bertaraf için

⁵⁰ Mehmet Yetişgin, (2006), s. 677

⁵¹ A.g.m., s. 677-678

güneye yönelme zorunluluğu ortaya çıkmakta ve bu Rusya'yı kısır döngüden kurtarmanın çaresi olarak görülmektedir.

I. Petro döneminde 1700 – 1721 tarihleri arasındaki “Büyük Kuzey Savaşları” sonucu Baltık sahillerine yerleşerek, kuzeyini garanti altına alan Rusya, batı yönlü hareketiyle de Batı medeniyetine kapılarını açarak, kendisini Avrupalı bir devlet olarak belleklere kazımaya çalışmıştır.

Güney politikasında ise karşısındaki en büyük muhatap Türkler'dir. Güçlü bir devletin, Karadeniz'in, Boğazlar'ın hakimi Osmanlılar ve Kafkaslar ile Türkistan'da yaşayan Türk toplulukları, Rusya için en büyük engeldir. Bu yönde ilerleyebilmek başta Osmanlı Devleti olmak üzere, Türkler'in en büyük muhatabı olmak demektir.

Bu şekilde Türklerin elinde bulunan önemli stratejik mevkieiler üzerinde dış politikasını şekillendiren ve siyasi mücadeleye girişen Rusya, bazı gelişmelere karşı Osmanlı Devleti ile benzer tedbirler de almıştır. Rus-Türk tarihindeki bu benzerlik Osmanlı Devleti ile Rusya'nın ıslahat tarihi karşılaştırıldığında açıklanabilmektedir. Örneğin Ahmet Cevdet Paşa, II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırması ile I. Petro'nun Strelitzleri yok edişini kıyaslamaktadır.⁵² II. Katerina döneminde İstanbul'da bulunan Rus Elçisi yazdığı mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

“...Yeni Sultan Selim (III. Selim) hakkında gerek Avrupa'da gerek burada pek çok rivayetler işitiliyor. Bu zat pek yenilikçiymiş. Memleketin gelişmesi için bizim Petro gibi yabancı devletlerden ilim ve sanat erbablarını getirterek, devlet işlerini tanzim, ülkenin vaziyetini ıslah eylemek istiyormuş. Size ihtar ederim ki bu söylentinin aslı varsa, her ne vasıta ile olursa olsun Türkleri bu işten

⁵² Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, İstanbul, 1309, C. I, s. 241

alıkoyunuz. Buna mani olunmayıp da h nk r n amacı gerçekleşirse, Rusya için pek korkunç bir darbe olur. Bu  lke hakkında d   ncelerimiz bo a gider. Buna dair sizden derhal cevap istiyorum’’⁵³

Burada farklı zamanlarda olsa da I. Petro ile III. Selim’in ıslahatlarını kar ıla tırmaları ve bunun başarıya ula abilece inden duyduğu endişe, iki ülke arasındaki ortak paydaları vurgulayan bir başka belirtidir.

⁵³ Ahmed Saib, ** ark Meselesi**, Haz. Saadettin Gömeç, Akçağ Yay., Ankara, 2008, s. 44 -45

B. RUSYA’NIN GÜNEY SİYASETİNİN TEMEL UNSURLARI

Rusya’nın güneye yönelişinin tarihi zorunluluğunu daha önce vurgulamıştık. Şimdi de güney siyasetinin hangi enstrümanlardan oluştuğunu genel hatlarıyla açıklamak suretiyle, özellikle konumuz olan Balkan politikasında bu enstrümanların ne kadar birbirine bağlı olduğu, tarihi süreçle birlikte kısaca verilecektir.

B.1. Karadeniz

Rus tarihi için Karadeniz oldukça önem taşımaktadır. Çünkü denize kıyısı olmayan ve bu bakımdan karaya mahkum kalan Rusya gibi bir devletin, güney siyasetini uygulayabilmedeki ilk çıkış noktası özelliğini taşımaktadır. Bir bakıma sıcak denizlere ulaşmanın ilk adımıdır. Rusya Karadeniz’e ulaştığı taktirde daha rahat hareket edebilme kabiliyeti kazanacak, böylece karada var olma mücadelesi yanında, denizleri de kullanarak kendisine ikinci bir yol açabilecektir. Bu ikinci yol, sıcak denizlere giden en kestirme ulaşımıdır. Bir başka deyişle İstanbul ve Boğazlar üzerinde hak iddia eden bir devlet, buraya kalıcı olarak hakim olabilmek için Karadeniz’i de bünyesine katmalıdır. Ayrıca burası yalnızca bir ulaşım yolu değil, jeopolitik, ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan da Rusya’nın bünyesinde olmayı gerektiren hassas bir mevkidedir.

Petro zamanında Rusya, hem Balkan Hristiyanları, hem de Kafkasya’daki Hristiyanlara ulaşmak açısından bu bölgelere oldukça uzaktı. Rus toprakları Karadeniz sahilindeki bozkırların ve Kuban’ın gerisinde kalmaktaydı. Bu topraklar ise Osmanlı’ya tabi müslüman Tatarların kontrolünde idi. Bunların içerisinde en

önemli konumda bulunan Kırım Tatarları ise, iki yüzyıldan daha uzun süreden beri Kırım Hanlığı olarak Rus dış siyasetinde önemli bir yere sahipti.⁵⁴

Rusya'nın Karadeniz'e ulaşmak için buranın o günkü hakimi olan Osmanlı Devleti ile verdiği mücadele uzun yıllar devam etmiştir. Çünkü Karadeniz'i kendi haremi gibi değerlendirip, buraya “bıkr-i pak-damen”⁵⁵ gözüyle bakan bir devlete karşı Rusya'nın uzun süren mücadelesi oldukça doğaldır.

Sovyet sonrası dönemde Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin Rusya'dan ayrılması ile Türkiye'nin bölgede etkinliği artmış, Rusya da buna karşılık denge politikası kurmaya çalışarak, Türkiye'nin etkinliğini azaltmaya çalışmıştır. Bu uğurda sağlanmaya çalışılan “Yakın Çevre doktrini” ile Karadeniz bölgesindeki eski Sovyet Cumhuriyetleri ile özel ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır.⁵⁶

B.2. İstanbul ve Boğazlar

Rusya'nın güney siyasetinin belki de en önemli hedefi bu bölgedir. Çünkü Karadeniz'in jeopolitik özelliği göz önüne alındığında, bu denizin tek girişinin Boğazlar olduğu ve buna bağlı olarak Karadeniz'e mutlak manada hakimiyetin, ancak İstanbul ve Boğazlar'ı ele geçirmekle mümkün olabileceği görülmektedir.

⁵⁴ B. H. Sumner, **Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu**, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1993, s. 7

⁵⁵ Sergey Goryanof, **Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi**, Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-İshak Keskin, Ötüken Neşriyet, İstanbul, 2006, s. 45

⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Oktay Fırat Tanrısever, “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Karadeniz Politikası”, **Avrasya Dosyası**, 2007, C. 13, S. 1, s. 173-187

Ayrıca bölgenin büyük bir devlet kurma yolunda ne kadar önemli olduğu tarihsel süreçte de kanıtlanmıştır.

Bizans'ın 1453 yılında yıkılması ardından kendisini “Üçüncü Roma” olarak deklare etmek isteyen Moskova Büyük Knezi III. İvan, daha önce Roma'ya sığınan Bizans Prensesi Sophia⁵⁷ ile evlenerek Bizans'ın ve dolayısıyla İstanbul'un doğal mirasçısı olarak görülmeye başlanmıştı. Bu doğrultuda İstanbul'a hakim olunacak ve Hristiyan dünyasının koruyucusu, büyük önderi olunacaktı. Zaten bu evlilikten hemen sonra Venedik Senatosu, III. İvan'ın Bizans İmparatorluğu'nun kanuni halefi olduğunu onaylamıştı.⁵⁸ Ayrıca III. İvan hakimiyetini daha da perçinlemek için Roma İmparatorlarının ünvanı “Caesar”dan bozma “Царь – Tsar” ünvanını kullanmıştır.⁵⁹ Bu evlilikten sonra Bizans'ın krala ait çift başlı kartal sembolünü kullanarak varisliğini pekiştirmiş, Ortodoks kilisesinin savunucusu olmuştur.⁶⁰ Tüm

⁵⁷ Sophia Paleologos, Bizans İmparatorluğu'nun son hükümdarı Konstantin'in kardeşi Thomas Paleologos'un kızıdır. Thomas, Mora'nın idarecisi sıfatıyla burada ikamet etmekteydi. Fatih'in 1453 yılında İstanbul'u fehtedip, Bizans İmparatorluğu'na son vermesi ardından, Mora'yı da Osmanlı topraklarına katması sonucu Paleologos ve ailesi bir Venedik gemisine binerek Roma'ya sığınmıştır.

⁵⁸ Süleyman Kocabaş, (1989), s. 22

⁵⁹ Süleyman Kocabaş, **Türkiye'nin Canı Boğazlar**, Vatan Yay., İstanbul, 1994, s. 7

⁶⁰ Gladys Scott Thomson, **Catherine The Great And The Expansion Of Russia**, Collier Books, New York, s. 102

bunlar İstanbul'un Rusya için sadece ekonomik ve stratejik yönden değil, hissi ve dini sebeplerden de ele geçirilmesi gereken bir şehir olduğunu göstermekteydi.⁶¹

B.3. Kafkaslar ve Türkistan

Kafkasya, Balkanlar'ın doğudaki bir benzeri olarak, tarih boyunca pek çok medeniyetin etki alanında kalmış, her devirde sınır ülkesi olmuştur. I. Petro döneminde, 1715 tarihinde elçi göndermek suretiyle bölgenin durumu tespit edilmiş, Güney Kafkasya'daki Gürcü ve Ermenilerle temasa geçilmiştir. 1722-1723 yıllarında Azerbaycan işgal edilmişse de Nadir Şah'ın başarılı mücadelesi, Ruslar'ı bölgeden uzaklaştırmıştır. Ancak Rusya'nın bu fiili, bölgedeki Hristiyan Gürcü ve Ermeniler üzerinde olumlu etki bırakmıştır.⁶² Kırım Hanlığı'nın Rusya'ya ilhakından sonra Ruslar'a Kafkasların kapısı açılmış, Kuzey Kafkasya'da toprak kazanımları sağlanmıştı. Bölgeyi elinde tuttabilmek adına buraya Kozaklar'ı yerleştiren Ruslar, Azak'tan Hazar Denizi'ne uzanan yaklaşık 700 km'lik hat boyunca "Kozak hattı" denilen bölgeyi oluşturmaya muvaffak olmuşlardı.⁶³ Bu şekilde Kafkasların kuzeyini

⁶¹ William M. Sloane, **The Balkans A Laboratory of History**, The Abingdon Press, New York, 1914, s. 117

⁶² Mustafa Gökçe, **Sovyet Öncesinden Günümüze Hazar ve Çevresinin Durumu**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, 2007, s. 5

⁶³ Zekeriya Türkmen, "XIX. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası (1800'lerin Başından 1828 Türkmençay Antlaşmasına Kadar)", **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 10, s. 10

güvenceye alan Rusya, bölgenin güneyine de yönelecek, Osmanlı-İran münasebetlerine müdahil olacaktır. XIX. yüzyıl başlarında Napolyon tehlikesini bertaraf eden Rusya, sonra tekrar Kafkas bölgesine yönelmiştir.⁶⁴ Rus dış politikası için Kafkaslar'ın ne kadar önemli olduğu son dönemde Rusya ile Gürcistan arasındaki ilişkilerin gerilmesinde de gözlemlenmektedir.

Türk yurdu olarak bilinen ve bu hüviyetiyle tarihin her dönemine etkisi olan Türkistan, XVI. Yüzyılın sonlarından itibaren Ruslar'ın politikasına dahil olmuştur. Türkistan Türk hanlıklarının ürettiği pamuk her yıl kervanlarla Rusya'ya gelmekte ve bu ticarete Türk tüccarı büyük faydalar sağlamaktaydı. Rusların Türkistan'ın zengin sulama yapılan ve pamuk yetiştirilen vahalarını ele geçirmek istemesinde bu ticareti Ruslar için avantajlı kılmak yanında, Türkistan'da ekilen pamuğun üretimini direk olarak teşvik ederek sürekli artan tekstil sanayilerine yeterince ham pamuk kazandırmak amacı önemli yer tutmuştur.⁶⁵

Osmanlı Devleti'nin başarısız Astarahan girişiminden sonra Rusya, Türkistan'a doğru yayılmaya başlamıştır. Bölge halkının ateşli silahlarla donatılmış Rus kuvvetlerine geleneksel yöntemlerle karşılık vermesi ve Moğol asıllı Kalmukların doğudan saldırmak suretiyle Türkistan bozkırlarını istila etmeleri Ruslar'ın bölge üzerindeki ilerleyişini kolaylaştırmıştır. Kuzeyde Sibirya'yı ele geçirip, Kazakistan'ı işgale başlayan Rusya, 1734-1735 yıllarında Or ile Ural nehri

⁶⁴ Mustafa Gökçe, (2007), s. 6; Rusya'nın Kafkasya'ya yönelik politikaları ve bu bölgedeki Rus-Osmanlı mücadelesi hakkında genel bir bilgi için bkz. M. Sadık Bilge, **Osmanlı Devleti ve Kafkasya**, Eren Yay., İstanbul, 2005, s. 82-102, 137-168, 172-194

⁶⁵ Mehmet Yetişgin, (2006), s. 677-678

bölgesinde Orenburg Kalesini inşa etmekle, Orta Asya'ya yayılma faaliyetini kolaylaştırmıştır.⁶⁶

B.4. Balkanlar

Balkan toprakları, tıpkı coğrafi özellikleri gibi, bünyesinde barındırdığı karmaşık nüfus yapısı ile tarihin gördüğü en farklı bölgelerden biridir. Bu yapının içerisinde barınan sayıca oldukça fazla konumdaki Ortodoks ve Slav unsurlar, Rusya ile bir bağ oluşturmaktadır. İşte bu bağları da kullanmak suretiyle dış politikasını uygulamaya koyan Rusya, bölgeyi güney siyasetine dahil etmiştir.

Rusya'nın Güneydoğu Avrupa sınırları, rakip büyük güçlerle Rusya arasında kilit rol oynamaktadır. Bu bölge, Rus karayolundan Türk boğazlarına doğru bir yüzyıldan fazla bir süredir uzanan Rus ticaretinin hayati kanallarından biri üzerinde bulunmaktadır.⁶⁷ İzlenen politika gereği birincil muhatap konumundaki Osmanlı Devleti'ni dışarıdan kuşatarak abluka altına almak, böylece siyasi ve manevi hayatın merkezi olan İstanbul'a hükmetmek için Balkan coğrafyası hayati önem taşımaktadır. Bununla birlikte güçlü Avrupa devletleri ile kendi arasına coğrafi engellerle dolu Balkanlar'ı koymak, Rusya'nın daha rahat hareket edebilmesini sağlayacaktır.

⁶⁶ Mustafa Gökçe, (2007), s. 8-9

⁶⁷ Cyril E. Black, "Russia and Modernization of Balkans", **The Balkans In Transition-Essays On The Development Of Balkan Life and Politics Since The Eighteenth Century**, Ed. Charles and Barbara Jelavich, Universty Of California Press, 1963, s.147-148

Geçmişte olduğu gibi, bugün de Balkan ülkeleri arasındaki farklılıklar devam etmekte ve Rusya'nın politikasını zorlaştırmaktadır. Bölgedeki her ülke büyük güçlerin arkasına sığınmaya çalışmaktadır. Günümüzde Rusya'nın Sırbıları desteklemesi, diğer devletleri kendisinden uzaklaştırmıştır. “Slavcılık” fikri jeopolitik potansiyelini kaybetmemiş olması yanında, Makedonya ve Bulgaristan gibi Slav ülkeleri daha çok batılı devletlere yaklaşmış durumdadırlar.⁶⁸

⁶⁸ İlyas Kamalov, “Rusya'nın Balkan Politikası: Geri Dönüş Mümkün Mü?”, **Stratejik Analiz**, Ekim 2006, s. 64

III. BÖLÜM

RUSYA’NIN BALKAN POLİTİKASI

A. 1696’dan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasına Kadar

I.Petro, Çar olarak tek başına Rus tahtına hakim olduğunda gördüğü en önemli eksik, Rusya’nın batıdan ayrı, içine kapanmış, çağın gereklerini yerine getirmekten çok uzak bir devlet olduğu idi. Bu sebeple Batı’daki tüm gelişmeleri yakından takip ederek, bunları ülkesine adapte etme yolunu seçmiş ve bu büyük idealini gerçekleştirmek için de Avrupa’ya bir seyahat gerçekleştirmişti.

Rusya’nın büyük bir güç olmasını isteyen Çar I. Petro, başta Rusya’nın mutlak surette denizlerde de söz sahibi olması idealiyle, ilk etapta Türklerin elindeki Azak’ı ele geçirerek Karadeniz’e girmeyi planlamıştır. Bu olayla farklı bir boyut kazanan Rus ilerleyişi, büyük ölçüde Türklerin hakim olduğu toprakları hedef alarak devam edecektir.

I. Petro tarafından temelleri atılan bu yeni Rus dış politikası, kendisinden sonra Rus tahtına geçenlerce de tatbik edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda onun en büyük ve başarılı halefi 28 Haziran 1762 tarihinde Rus tahtına geçen II. Katerina olmuştur. Büyük ölçüde Petro’nun fikirleri doğrultusunda hareket eden Katerina, 17 Temmuz 1774’te Osmanlı Devleti ile imzaladığı Rus ve Türk Tarihinin dönüm noktalarından biri olan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rus dış politikasına farklı bir boyut kazandırmıştır.

A.1. Azak'ın Ele Geçirilişı İle Değişen Rus Dış Politikası

1694 yılında Rus tahtına tek başına hakim olup, Rus dış politikasına yeni hedefler çizen I. Petro, mutlak surette denizlerde de söz sahibi olmayı istemekteydi. Türklerin elinde bulunan Boğazlar ele geçirilmeli, bunun için de Karadeniz'i haremi gibi gören Osmanlı Devleti yenilmeliydi. Karadeniz'e çıkılmadığı takdirde Rusya, sadece bir kara devleti olarak kalacaktı.⁶⁹

1695 ilkbaharında Petro'nun da iştirak ettiği kalabalık bir Rus ordusu Azak üzerine gönderildi. Ancak denizden buraya Osmanlıların yardım ulaştırması, Petro'nun başarısızlığına sebep olmuştu. Kaleyi alabilmenin yolunu gemilere sahip olmakta gören Çar, Don nehrinin yukarı kısmında bir donanma yaptırmaya girişmişti.⁷⁰

Azak harekâtından çok daha önce 1684 yılında Avusturya, Lehistan, Venedik'in bulunduğu Avrupa koalisyon ülkeleri "Kutsal İttifak" adı altında bir araya gelerek, başta Moskova Çarlığı olmak üzere, tüm Hristiyan ülkelerini birlik olmaya davet etmişlerdi. Bundan iki yıl sonra Lehistan Kralı'nın Kiev'i Rusya'ya bırakmasının ardından, Çarlık da bu ittifaka dahil olmuştu. Bu doğrultuda gerçekleşen Azak harekatı koalisyon güçlerinin askeri faaliyetleri dahilinde gerçekleşecekti. Harekatın amacı, sadece Rusya'yı güçlü kılmak değil, aynı zamanda Osmanlıların askeri gücünü diğer savaş bölgelerinden uzak tutabilmektir.⁷¹ Bu

⁶⁹ Helene Carrere d'Encausse, (2003), s. 104-105

⁷⁰ Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 253

⁷¹ **Tolstoy'un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu**, Çev. İbrahim Allahverdi, Haz. İlyas Kamalov, Yeditepe Yay., İstanbul 2009, s. X-XI. Osmanlı

doğrultuda 1695 kışı ve 1696 ilkbaharını gemi yapım işiyle meşgul olarak Voronej şehrinde geçiren Petro, hazırlanan 30 harp gemisini, karların erimesiyle kabaran nehri fırsat bilerek, Don boyunca yüzdürmek suretiyle Azak'a doğru tekrar harekete geçmişti.⁷² Osmanlı'nın daha önceki Rus tahribatı izlerini yeterince silememesi ve üstelik kaleye gerekli asker, zahire ve mühimmatı vaktinde ulaştırılamaması Rusların işine yaramış, karadan da bölgeyi saran kuvvetler, dış yardıma karşı etrafa derin hendekler kazmak suretiyle geçiş yolu bırakmamışlardı.⁷³ Bu duruma iki ay dayanabilen Azak sonunda teslim olmuş, böylece kale Rusya'nın eline geçmişti.

Çar Petro Azak'ı ele geçirmekle, Rusya'yı her defasında zor durumda bırakan coğrafi talihsizliğini yenmiş oldu. Karadeniz'e çıkma idealini gerçekleştirmiş, bundan sonra güçlü bir donanmaya sahip olmaya çalışmıştır. Ayrıca bu zafer, Bizans'ın düşüşüne bir cevap ve Türklerden veya Müslümanlardan alınan bir intikam gibi telakki edilmekteydi.⁷⁴ Artık Türklere karşı zafer kazanmış ve halkın güvenini sağlamış olan Petro, hem Avrupa devleti olma yolunda atacağı adımların uyandıracığı rahatsızlığı bertaraf edebilecek, hem de dış politikasının değişmez unsuru olarak kullanacağı Ortodoksları, Türklere karşı zafer kazanmış biri olarak, daha rahat kontrol edebilecekti.

Devleti ile savaşı düşünen Kutsal İttifak ülkeleri bu düşüncelerini uygulama imkanı bulamamışlardı. Çünkü bu sıralarda İspanya topraklarının mirası üzerine yapılan savaşlar ciddi boyutlara ulaşmıştı ve Kutsal İttifak üyeleri de dikkatlerini bu ülke üzerine çevirmişlerdi.

⁷² Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 253

⁷³ Süleyman Kocabaş, (1989), s. 66

⁷⁴ Helene Carrere d'Encausse, (2003), s. 105

A.2. 1700 İstanbul Barışı

Çar I. Petro Azak Kalesi'ni ele geçirdikten sonra Kerç Boğazı'nı da elde etmek istemişti. Çünkü Karadeniz'e açılmak için bu bölge kilit yerlerden biri konumunda idi. Bu dönemde Kerç Boğazı'nın Türklerin elinde olması ve “Mukaddes İttifak” Devletleri olan Venedik, Avusturya ve Lehistan'ın da Osmanlı Devleti ile barış müzakerelerine başlamaları Petro'nun planlarını bozmuştu. Sonuçta bu devletler arasında 1699 yılında Karlofça Antlaşması imzalanmıştı. Rusya da bu müzakerelere katılmış, ancak Kerç Boğazı kendisine verilmeyince müzakereler, Rusya için sona ermiştir.⁷⁵

Rusya'nın tek başına Osmanlı Devleti'ne karşı savaşı devam ettiremeyeceğini anlayan Petro, Karlofça Barışından sonra Osmanlının tüm kuvvetiyle Rusya'ya yükleneceğini düşünmüş, hedefini Fin ve Riga körfezlerine çevirirken, 1700 yılında bir murahhasını İstanbul'a barış yapmak üzere göndermişti.⁷⁶ Sonuçta Mehmet Rami Efendi ile Rus murahhas arasında 25 yıllık ve 14 maddeden oluşan İstanbul Barışı imzalanmıştı.⁷⁷

⁷⁵ Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 255; Ayrıntılı bilgi için bk. Akdes Nimet Kurat, Prut Seferi ve Barışı, TTK, Ankara 1951, C. I, s. 38-43

⁷⁶ Elçinin İstanbul'a gelişi ve huzura kabulü hakkında daha fazla bilgi için bk. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, Haz. Mehmet Topal, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2001, s. 438-441

⁷⁷ M. Alaeddin Yalçinkaya, , “Osmanlı Devleti'nin Batı Politikası Zitvatorok'tan Küçük Kaynarca'ya (1606 – 1774)”, **Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi**, Ed.

Bu antlaşmaya göre, Azak Rusların elinde kalmıştı. Burayı elde eden Rusya, ileride kendilerinin Karadeniz’e çıkması yolunda önemli bir kazanım sağlamıştır. Aşağı Özi denen Dnyeper nehri boyunca Osmanlı hakimiyetinde bırakılan yerlerde, Rusların ilerlemesine mani olacak herhangi bir müstahkem mevkinin bulunmaması da temin edilmiş ve bununla ilerde Kırım istikametinde yayılmak imkanı da hazırlanmış oluyordu.⁷⁸ Buradaki en önemli kazanımlardan biri de Çar’a İstanbul’da daimi elçi bulundurmak hakkının verilmiş olmasıdır.⁷⁹ İleride de görüleceği gibi Rusya bu hakla Osmanlı Devleti içerisinde olup biten pek çok olayı daha doğru tahlil edebilme ve bu yolla da politikasını belirleme fırsatı elde etmiştir. Bu yolla İstanbul’a gelen ilk elçi Pyotr Andreyeviç Tolstoy’dur.

İstanbul’daki müzakereler, Rus ve Türk tarihi için bir ilki yaşatmıştır. Çar Petro bu müzakereleri öne sürerek Kerç Boğazı’ndan İstanbul’a kadar Kale anlamındaki “Krepost”⁸⁰ adlı savaş gemisinin gitmesini sağlamıştır. 12 Eylül 1699 tarihinde Boğaziçi’ne giren bu gemi, Osmanlı Devleti’nin kendi haremi olarak

Mustafa Bıyıklı, Gökkubbe Yay., İstanbul, 2008, C. 2 s. 44; ayrıca bk. Uzunçarşılı,

Osmanlı Tarihi, C. IV / II, TTK, Ankara 2007, s. 591-595

⁷⁸ Akdes Nimet Kurat, (1951), C.I, s. 45-48

⁷⁹ Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 256

⁸⁰ Bazı kaynaklarda Krepost, bazılarında ise Kryepost olarak geçen bu gemi, Çar I. Petro tarafından Osmanlı Devleti’ne Rusya’nın büyüklüğünü göstermek amacıyla gönderilmiştir. Çünkü bu gemi Rusya’nın sığ sularında yapılabilecek büyüklükte değildir. Bk. İsmail Bülbül, **Osmanlı Belgelerine Göre Rus Elçisi Tolstoy’un Faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir 2007, s. 17

gördüğü Karadeniz’e giren ilk Rus gemisidir. Aynı zamanda bu olay, I. Petro’nun ileriye yönelik bir emsal yaratma düşüncesinin ürünüdür.⁸¹ Çar I. Petro Karadeniz’de bu yolla hakimiyet kurmayı da tasarlamaktadır. Ancak bu isteğinin gerçekleşmesi için henüz erken olduğunu görünce, İstanbul’daki Rus Elçisi Ukraintsev’e haber göndererek, görüşmelerin hızlandırılıp, bir an evvel neticeye bağlanmasını istemişti. Çünkü Petro, hedefini Baltık sahillerine çevirmişti.⁸²

Çar I. Petro’nun özel yetkisini alarak bahsi geçen Rus gemisiyle “katedral görevlisi” sıfatıyla İstanbul’a gelen Ukraintsev (Ukraitzof), Azak ve Taygan’dan

⁸¹ A. N. Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s. 14

⁸² A. N. Kurat, (1951), C. I, s. 44-45; İsveç tahtında bu sıralarda çok genç bir kral olan XII. Şarl (Demirbaş Şarl) bulunmaktaydı. Petro kralın genç ve tecrübesiz halinden yararlanarak Baltık sahillerini ele geçirmeyi planlamıştı. Çünkü bu bölge önemli ticaret yerlerinden biri konumunda idi. Petro ile Kral XII. Şarl arasındaki mücadele uzun yıllar devam etmiş, hatta Kral bir ara Osmanlı Devleti’ne sığınmış, bu Rusya ile Osmanlı Devleti arasında savaş sebebi haline dönüşmüştür. Prut savaşı’ndan sonra XII. Şarl’ın ülkesine gönderilmesi hususunda uzun görüşmeler yapılmış, neticede güvenli yollardan ülkesine gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Aslında Şarl Prut’ta Rusya’nın yenilmesini yeterli görmemekte ve tıpkı Kırım Hanı Devletgerye gibi Osmanlı Devleti’nin Rusya ile anlaşmamasını, kesin zafer için Rusya’nın üzerine gidilmesini savunmaktadır. Ancak bu beklenti karşılık görmemiş ve Osmanlı Devleti Rusya ile Prut Barışı’nı imzalamıştır. Bu barış antlaşması hem Rus, hem de Türk tarihi için dönüm noktalarından birini teşkil eder. Türk Tarihi için kaçırılmış bir fırsat olarak görülen bu durum, Rus tarihi için belki de telafisi mümkün olamayacak bir yenilginin önlenmesi olarak görülebilir.

İstanbul'a kadar seyrüsefer serbestliği hakkı istemişti.⁸³ Ancak Divan-ı Hümayun Tercümanı, Aleksandr Mavrokordato ile görüştüğü sırada isteğinin imkansızlığını dile getiren şu sözleri söylemiştir:

*“Karadeniz’e girmek hakkı kimseye verilmemiştir. Yabancı gemilerin orada seyrüsefer etmesi katiyen yasaktır. Bundan dolayıdır ki, Osmanlılar Karadeniz’i “bikr-i pak-damen” ismiyle yadd ederler.”*⁸⁴

Rusya XVIII. yüzyılın hemen başında Osmanlı ile tek başına mücadele edebileceğini düşünmüyordu. Bu sebeple Avusturya, Polonya-Saksonya ve Baltık ticaretinden istifade etmek isteyen Danimarka ve Prusya’yı da yanına çeken Rusya hedefini Avrupa kıtasındaki Protestan ülkelerin lideri, Baltık’ın da askeri, siyasi, iktisadi ve ticari bakımdan en güçlü devleti olan İsveç’e yöneltmişti. Böylece Rusya, 1700 – 1721 döneminde Büyük Kuzey Savaşının lideri konumuna yükselmişti.⁸⁵

A.3 Çar I. Petro’nun Talimatnamesi ve Tolstoy’un İstanbul’a Elçi Olarak Gelişi

1700’deki İstanbul Barışı Rusya’ya İstanbul’da elçi bulundurma hakkı vermişti. Bu Petro’nun oldukça önem verdiği bir durumdu. Çünkü ileride de görüleceği üzere Petro, bu yolla yalnız İstanbul’da olup bitenlerden haberdar olmakla

⁸³ Sergey Goryanof, **Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi**, Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-İshak Keskin, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 45

⁸⁴ Sergey Goryanof, (2006), s. 27

⁸⁵ M. A. Yalçinkaya, (2008), s. 49

kalmamış, aynı zamanda Balkanlar'daki Rus nüfuzunu arttırmaya yönelik faaliyet imkanı da sağlamıştır.

Çar I. Petro elçilik görevine Petr Andreyeviç Tolstoy'u getirdi ve böylece Osmanlı Devleti'ne gönderilen ilk daimi Rus elçisi İstanbul'a gelmiş oldu. Tolstoy, bu görevine getirilmeden önce çeşitli görevlerde bulunmuş, 1672 yılında deniz işlerini öğrenmek üzere "volentor" olarak İtalya'ya gönderilmişti. Orada bazı devlet adamlarıyla kurduğu bağlantılar, İstanbul'da karşılaştığı bazı zorlukları gidermede kendisine büyük katkı sağlamıştı. Özellikle Osmanlı Devleti'ndeki bu zor görevi sonrası kendisine "şerefli graf (kont)" denilmişti. İstanbul'a tam yetkili elçi görevi ile tayin olunan Tolstoy'un hedefi, iki ülke arasındaki dostluk ve barışı kuvvetlendirmektir. Kendisinin görev yaptığı sürede tuttuğu kayıtlar, "Maddeler Kaydı (Stateynıy Spisok)" adlı Rus diplomasisinin Türkiye'deki faaliyetlerinin yer aldığı geniş raporlar bütününde yer almaktadır. Bu raporlar, XV-XVIII. yüzyıllar arasını ihtiva etmekle birlikte, Tolstoy'un kayıtları bu türden son kayıtlardır. Daha sonra ulaşımın ve posta bağlantısının kurulması sebebiyle bu uygulamaya son verilmiştir.⁸⁶

Çarın kendisi tarafından yazılan ve Osmanlı'ya gitmeden evvel kendisine Şubat-Nisan 1702 tarihlerinde sefaret dairesi tarafından verilen şifreli talimatnamenin birinci maddesine göre Tolstoy; Osmanlı Devleti'nin genel durumu, halkı, idare şekli, devlet ricali, askeri vaziyeti ve teşkilatı, yabancı devletlerle ilişkileri, gelirlerinin arttırılması ve gizli askeri hazırlıklarını, savaş hazırlıkları yapıyorsa bunun kime karşı yapıldığı, askeri hareketin denizden mi yoksa karadan

⁸⁶ **Tolstoy'un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu**, Çev. İbrahim Allahverdi, Haz. İlyas Kamalov, Yeditepe Yay., İstanbul, 2009, s. XXV-XXVIII

mı yürütüleceği gibi konularda gözlem yapması isteniyordu.⁸⁷ Tolstoy bu maddeye gönderdiği cevapta, Osmanlı Devleti'nin o zamanki sosyo-ekonomik durumunu aktarmış, toprak sisteminin bozulduğundan söz etmiştir. Tolstoy burada “...*Türkler, Hristiyan ve diğer dinde olan halklara karşı vahşice davranıyor...*”⁸⁸ derken, sanırız yanlış bir tespit de bulunmuştur. Söz konusu olan Hristiyan tebaaya baskıcı yönetim tarzı, özellikle Balkanlar'da hakim olan yerel yöneticilerin tavırlarından kaynaklanmaktadır. Zamanla yerel yöneticilerin hakimiyetlerini kuvvetlendirme yoluna gittikleri ve adeta merkezden bağımsız hareketleri bölge halkını içinden çıkılmaz bir hale düşürmüştür. İleride göreceğimiz Sırp isyanlarına da baktığımızda bu durum doğrulanmaktadır. Zira Sırp'lar, ilkin Bâbüâli'ye karşı bir isyana girişmemiş, bölgede hakim güçlü yeniçerilere karşı ayaklanmışlardır.⁸⁹

Talimatnamenin ikinci maddesinde, Sultan'ın devlet yönetimindeki yeteneği, neler yaptığı ve ülkeyi nasıl idare ettiği gibi idareye yönelik bilgiler edinmesi istenmektedir.⁹⁰ Tolstoy bu konuda gönderdiği şifreli cevabında, “hükümdarın devlet işleriyle pek alakadar olmadığını, zevk ve sefaya düşkün olduğunu, diğer idarecilerin de kendi maddi varlıklarını artırmanın peşinde olduklarını” belirtmektedir.⁹¹

⁸⁷ **Tolstoy'un Gizli...**, s. 3

⁸⁸ A.g.e., s. 5

⁸⁹ Bk. Selim Aslantaş, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp İsyanları (1804-1815)**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 43, 71-73

⁹⁰ **Tolstoy'un Gizli...**, s. 31

⁹¹ A.g.e., s. 31-32; A. N. Kurat, (1951), s. 83

Rusya için önemli konulardan bir diğeri, Osmanlı Devleti'nin hangi devletlerle iyi ilişkiler içerisinde olduğunun tespitidir. Şunu belirtmek gerekir ki, Özellikle İran konusunda da çeşitli politikalar üretme isteğindeki I. Petro, bu ülke ile olan ticari ilişkilerin ne durumda olduğunun bildirilmesini istemiştir.⁹² Çünkü Osmanlı Devleti'ni bir yandan Balkanlar üzerinden, diğer taraftan da Kafkaslar'dan çevrelemeye çalışan Çar'ın, Osmanlı Devleti ile İran arasındaki ilişkileri bilmesi son derece önemlidir.

Çeşitli stratejik noktaları elde etmek niyetiyle hareket eden Çar I. Petro, Kerç Boğazı, Oçakov (Özi), Akkerman (Turla üzerindeki) ve Kilye mevkihlerinin durumunu merak etmektedir. Buralarda Bâbîâli'nin ne gibi tedbirler aldığını, yapılan askeri hazırlıkların eski usule göre mi, yoksa yeni tarzda tabya düzenine göre mi gerçekleştirildiğini öğrenmek niyetiyle Tolstoy'dan bilgi istemektedir.⁹³ Osmanlı birliklerinin askeri hazırlıklarının nasıl yürütüldüğünün bilinmesi Çar için son derece önem arz eden bir konudur. Çünkü bu konuda gelecek bilgilere göre Rus birliklerine gereken takviyeler yapılacak, savaş anında nasıl bir askeri taktik izleneceğine karar verilecekti. Bu bakımdan Osmanlı'nın hazırlık sürecinde geleneksel yöntemler ya da Avrupai usulden hangisini kullandığını, askeri birliklerinin kimler tarafından eğitilden geçirildiğini bilmek gerekiyordu.

Bundan bir yıl sonra Tolstoy, kendisinden istenenlere cevaben bir rapor göndermiştir. Bu rapora göre, Hristiyan ahalinin durumu kötü olup, özellikle Rumlar baskı altında tutuluyorlar ve kendilerine tayin edilen özel bir elbise taşıyorlardı. Dışardan yardım geldiği takdirde eyaletteki reaya isyan edecek durumdaydı. Devlet

⁹² Akdes Nimet Kurat, (1951), s. 81

⁹³ A.g.e., s. 82

bütçesi her zaman açıkla kapatılıyordu ve vergiler büyük bir şiddetle toplanmaktaydı. Çünkü devlet memurlarının büyük kısmı hırsızdı. Halk arasında Venedik'e karşı savaş popüler olmakla beraber, hazinede para olmadığından yakın bir zamanda savaş başlaması imkansızdı. Savaş durumunda ise, Osmanlı topraklarında daimi bir ordu bulunmadığı için, eyalet askerlerinin toplanması, ancak 6-7 ay gibi bir sürede gerçekleşebilirdi. Bu da harbin çabuk başlamasına önemli bir engeldi. Türk ordusunun en önemli eksikliğinden biri de Yeniçeri ocağının durumu idi. Çünkü bu birim bozulmaya yüz tutmuş, eski gücü kalmamıştı. Yeniçeriler az maaş aldıklarından (günde üç akçe), giderlerini karşılamak için ticarete ya da başka yollara başvuruyorlar, bu da savaş talimi gibi işlerle az meşgul olmalarına sebep oluyordu. Yabancı devletlerle ilişkide Türkler, bilhassa Çasardan (Almanlardan) çekiniyorlar, bütün Avrupa devletleri arasında Almanları en kudretli sanıyorlardı. Rus Çarını çok kuvvetli saymakla beraber, Rus ahalisinin askerlik sanatındaki bilgisizliğini ileri sürerek, kendilerini teselli ediyorlardı. Rus ordusundaki ıslahat, Azak denizindeki Rus donanmasının sürekli kuvvetlenmesi, Bâbîâli'nin hiç hoşuna gitmiyor, onları kuşkulandırıyor. Ayrıca Hristiyan tebadan şüpheleniyorlar, bunları Rus Çarının müttefiki sayıyorlardı.⁹⁴

⁹⁴ Akdes Nimet Kurat, (1951), s. 83-84; Tolstoy'un gönderdiği raporlar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Tolstoy'un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu**, Çev. İbrahim Allahverdi, Yayına Haz. İlyas Kamalov, Yeditepe Yay., İstanbul, 2009, s. 3-121

Osmanlı'nın Ruslar'a ve kendisine karşı tutumunu belirten 20 Ekim 1703 tarihli mektubundaki aşağıdaki sözler, Türklerin kendilerine karşı bakışını özetler niteliktedir.⁹⁵

“Çarın ülkesinden çok korkuyorlar. Bunun için de bize karşı büyük bir kin besliyorlar. Beni de tehdit unsuru olarak görüyorlar. Yanıma kimsenin gelmesine müsaade etmiyorlar. Kendimi hapisteymiş gibi hissediyorum ve artık sabrım da kalmadı. Burada benim yaşantımın hapisten bir farkı bulunmuyor. Bundan başka ölüm korkusu da uzaklaşmış değildir. Kendi istekleri doğrultusunda hareket eden halk her an baskın yapabilir. Çünkü halk en büyük düşmanlık hissini bize karşı duymaktadır.”

Bu raporun genel neticesine göre ise, Türkler yakın bir zamanda savaş ilan edemezlerdi. Bu konudaki görüşlerini ise yine aynı tarihli mektubunda şu şekilde nakletmiştir.⁹⁶

“...Onların herhangi bir ülkeye karşı savaş hazırlığı içerisinde olmaları inandırıcı değildir. Çünkü yöneticiler sık değişmekte, istikrar yoktur. Bundan başka inanılmaz derecede para sıkıntısı yaşıyor. Halk arasında ilkbaharda Venedik'e karşı savaş ilan edileceğine dair söylenti dolaşmaktadır. Ancak kanaatimce bu mümkün değil. Bunun gerçekleşmemesi için çok sayıda sorun vardır ki, en önemlisi de maddi sıkıntıdır...”

⁹⁵ Tolstoy'un Gizli..., s. 140

⁹⁶ A.g.e., s. 139

Tolstoy elçiliği süresince Çar I. Petro'ya bu şekilde sürekli raporlar yollamış, hem devlet erkanının hem de halkın Rusya'ya karşı olan tutumundan sıkça söz etmiştir. Örneğin, Çar 1709 yılına doğru Osmanlı'nın veya Tatarların Ruslar'a karşı bir savaşa girişmeyeceği haber verilirken, 1710 yılındaki raporla artık Osmanlı tarafının da savaş hazırlıkları yaptığından haberdar olmuştur.⁹⁷

A.3.1 Tolstoy'un İstanbul ve Karadağ'da Faaliyetleri

Tolstoy'un İstanbul'daki faaliyetlerinin büyük çoğunluğunu Bâbîâli'ye ayrılmıştı. Yöneticilerin ülke idaresindeki etkileri ve diğer devletlerle diplomatik münasebetler gibi konular oluşturmaktaydı.

Karadeniz'de ve Boğazlar üzerinde hedefleri olan Rusya için Türk donanmasının durumu oldukça önem taşımaktaydı. Tolstoy bu konuya da değinerek, Türk donanmasının diğerlerine kıyasla büyük, iyi donatılmış ve Karadeniz'de önemli bir konuma sahip olduğunu aktarmaktadır. Ayrıca Bâbîâli tarafından 1701 yılında yayınlanan “Bahriye Kanunnamesi”ni de kayıtları arasına dahil etmiş, bu kanunnamedeki donanmayı idare etme kurallarından, kaptanıderyadan sıradan denizciye kadar pek çok kişinin görev alanlarını ve maaşlarının ödenme koşullarını belirtmiştir.⁹⁸

⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Akdes Nimet Kurat, (1951), C.1, s. 97-99, 158-161, 163-165, 169-171

⁹⁸ O döneme kadar Rusya'da deniz kuvvetleri tüzüğü yoktu ve Tolstoy'un verdiği bilgilerden bir süre sonra “Rus Donanmasına Bağlı Askeri Talimat ve Kaideler ile

İyi bir gözlemci olan Pyotr Andreyeviç Tolstoy, Osmanlı devlet yönetimindeki zaafiyeti de yerinde tesbitleriyle bildirmişti. II. Mustafa'nın kişisel özellikleri ile ilgili olarak şu bilgileri vermişti:

“O, bütün işlerini vezirine bırakmıştır, ne ordu, ne din, ne de saray işleri ile ilgileniyor. Ancak sarayın içinde eğlencesinden geri kalmıyor... Çeşitli av merasimleriyle büyük harcamalar yapılıyor. Hazine bu harcamalardan zor duruma düşmüştür.”⁹⁹

Tolstoy'un verdiği bilgilere göre hareket kararı alan I. Petro, Prut savaşında bu rapor doğrultusunda hareket etmişti. Tolstoy'un en büyük hatalarından birisi, Osmanlı ordusunun savaş için tam olarak hazırlanmasını 6-7 ay gibi bir sürede görmesiydi. Ancak Tolstoy'un bu noktada yanlışlığı Prut Savaşı'nın hazırlanma süreci incelendiğinde görülecektir¹⁰⁰. Zira Osmanlı ordusu 4 ay gibi bir sürede Rumeli'de hazır hale getirilmişti. Petro'nun düşündüğü mevkiye varamadan Osmanlı ordusunu karşısında görüşü onun yenilgisindeki en önemli nedenlerden biridir.

Ortodoksluğun hamisi rolüne soyunan Rusya için Prut yenilgisi çok büyük bir kayıp olmuştu. Yine de Büyük Petro, gelecekteki Rus talepleri ve faaliyetleri için Hristiyanlar üzerinde etki bırakabilmişti. Zaten Balkan Hristiyanları ile sıkı münasebetler tesis etmek Petro'nun 1711'den çok önceleri de başvurduğu bir politika idi. İstanbul'daki Rus muazırları, Tolstoy ile Rus ajanlarının, Ortodoksları, Rus

Gemiler Kanunu” onaylanmış, 1920 yılında “Deniz Kuvvetleri Tüzüğü” hazırlanmıştı. Bkz. **Tolstoy'un Gizli...**,s. XL

⁹⁹ A.g.e., s. XXXII

¹⁰⁰ Prut Savaşı hakkında yapılan en kapsamlı çalışma için bk. Akdes Nimet Kurat, **Prut Seferi ve Barışı**, C. I-II, TTK, Ankara, 1951

ordularına destek olacak ayaklanmalar için kışkırttıkları yolunda Bâb-ı Âli'ye sürekli olarak ikazda bulunuyorlardı. Petro'nun 1700'de İstanbul'da daimi olarak diplomatik misyon bulundurmak hakkını elde etmesiyle kazandığı hayati başarı bu tehlikeyi arttırıyordu. Çarın 1711'de ilk defa Sultan'ın topraklarına girip Tuna'ya kırk mil kadar yaklaşması, Boğdan'ı geçici olarak hakimiyet altına alması ve Balkan Hristiyanlarına Osmanlı'ya karşı ayaklanmaları için heyecanlandırıcı bir çağrıda bulunması hususu, Osmanlılara ileride başlarında patlayacak büyük fırtınaların en büyük habercisi olmuştu.¹⁰¹ Ayrıca Prut Seferi sırasında Osmanlı ordusu içerisinde disiplinsiz hareket eden bazı küçük birlikler, geçtikleri yerlerdeki köylünün evini, tarlasını bırakıp dağa kaçmasını kendilerine yönelik bir hareket gibi telakki etmesi dolayısıyla buralardaki bazı evleri yakılıp, tarlaları tahrip edilmişti. Bu gibi davranışlar zaten Ruslara karşı temayülü olan bölge halkını daha da Rus yanlısı yapıyordu¹⁰².

Petro döneminde Eflak ve Boğdan'daki Osmanlı hakimiyeti, Sırp topraklarındakinden daha hafifti. Yerli boyarlardan seçilen beyler (voyvodalar) sadece şekil olarak Devleti Aliye'ye bağlıydılar. Bu bakımdan Memleketeyn'de, özellikle 1683 Viyana hezimetini sonrası, halk Osmanlıya karşı antipati ile bakmaktaydı. Yöneticilerin keyfi hareketleri, civar Tatarların sürekli akınları halkı bıktırmıştı. Osmanlı'ya karşı reayada uyanan bu olumsuz bakışı iyi değerlendiren Petro, bölgede propaganda yapmaya başlamış, onlar da Moskova Çarını kurtarıcı olarak görmeye başlamışlardı. Ayrıca Rus çarının gün getikçe kuvvetlenmesi ve

¹⁰¹ B. H. Sumner, **Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu**, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1993, s. 27-28

¹⁰² A. N. Kurat, (1951), C.I, s. 299

Poltava zaferinden sonra Avrupa'daki prestijinin artması, Boğdanlı boyar ve ahali arasında derin etki yaratmış, Rus çarının sarsılmaz bir güce sahip olduğu kanaati oluşmaya başlamıştı.¹⁰³

Petro'nun Hristiyan Osmanlı tebaası arasında adeta kurtarıcı gözüyle algılanması, şüphesiz ki Osmanlı Devleti'nin o döneme değin bozulmaya yüz tutan ekonomik, siyasi ve yönetsel pek çok faktörün etkili olmasında aranmalıdır. Tolstoy'un raporlarında da bu konuya ziyadesiyle değinilmiştir. O ağır vergilere ve bunun çalışan halk üzerindeki etkisine değinerek, bu konuda yönetimin yolsuzluğunun ve hırsızlığının önemini vurgulamakla kalmayıp, hazineye toplanan verginin üçte birinden fazlasının çalındığı gibi çarpıcı bir tesbitte de bulunmaktadır.¹⁰⁴ Ayrıca getirilen vergi yüklerinin Hristiyan ahalinin isyanından korkulduğu için Müslümanlara göre daha hafif tutulduğu da belirtilmektedir.¹⁰⁵

Raguzinsky ismiyle tanınan ve kendisini “Bosna prenslerinin soyundanım” diye niteleyen Sava Vladislaviç, Rusya tarafında Petro'nun Balkan hristiyanlarını kendisine yardım için ayaklandırma teşebbüsünün mihengi(nirengi) noktasını teşkil ediyordu. 1711 Martının başlarında Petro, Raguzinsky'nin kaleme aldığı ve çarın katolik olsun Ortodoks olsun hristiyanların yeminli kurtarıcısı olarak ortaya atıldığı bir bildiri onayladı. Bu bildiride Sırbistan, Slovenya, Makedonya, Bosna ve Hersek hristiyanları “dinleri ve yurtları, şerefleri ve şanları, kendilerinin ve evlatlarının hürriyeti ve kurtuluşu için” Ruslara katılmaya davet olunuyorlardı. Raguzinsky ajanları ile birlikte bu bildirinin Sırlar ve Karadağlılar arasında dağıtılmasını

¹⁰³ A. N. Kurat (1951), s. 327-328

¹⁰⁴ **Tolstoy'un Gizli...**, s. XXXIV-XXXV

¹⁰⁵ A.g.e., s. XXXVI

organize etmekle meşgul oldu ve Boğdan'a girdikleri zaman Rus öncü kuvvetleriyle birlikteydi. Onun faaliyetleri plansızca yapılmış olmasına rağmen, özellikle yazın, Karadağ'da alevlerin yükselmesine sebep olmuştu.¹⁰⁶

Tolstoy'un İstanbul'daki faaliyetleri, yalnızca Osmanlı Devleti'nin durumunu gözlemleyip, rapor etmekle sınırlı değildi. Kendisi aynı zamanda diplomatik faaliyetlerde bulunmakta ve bu vesileyle yalnızca Rusya ile alakalı durumlarda değil, Osmanlı Devleti'nin diğer Avrupa Devletleri ile olan ilişkilerinde de belirleyici rol oynamaktaydı.

XVIII. yüzyılın hemen başlarında Fransa'da Rusya'ya karşı bir siyaset güdülmekteydi. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti ile de temasa geçilmiş ve Bâbiâli Rusya ile savaşmaya teşvik edilmiştir. 1707 yılında XIV. Louis'in İstanbul'daki elçisi Ferriol, Osmanlı Devleti'ni Rusya ile savaşırma yolunda her türlü çabayı sarf ettiğini, ancak Tolstoy'un buna engel olması sebebiyle şu anda böyle bir savaşın gerçekleşme durumunun mevcut olmadığını aktarmıştır. Bu sebeple de Kırım Hanı ile anlaşma yolunu seçtiğini belirtmektedir.¹⁰⁷ Ayrıca Tolstoy'un "*Fransızlar savaş yapmadan Türk topraklarını istila ediyorlar*"¹⁰⁸ sözü, bu ülkenin Osmanlı topraklarındaki etkin diplomasisini vurgulamaktadır. Fransızların Osmanlı Devleti'ni Rusya ile savaşmaya yönlendiren bütün çabalarına rağmen, bu faaliyetler sonuç vermemişti. Bu da Tolstoy'un İstanbul'da ne derece aktif bir siyaset izlediğini kanıtlamaktadır.

¹⁰⁶ B. H. Sumner, (1993), s. 52

¹⁰⁷ **Tolstoy'un Gizli...**, s. XLII-XLIII

¹⁰⁸ A.g.e., s. XLV

A.4 Çar I. Petro’nun Dimitri Kantemir ve Konstantin Brinkoveanu ile İttifakı

1699 Karlofça Antlaşması, Osmanlı Devleti’nin siyasetinde pek çok değişikliğe yol açmıştı. Yapılan değişiklikler içerisinde en önemlisi savunmaya yönelik stratejiler üretilmeye başlanması olmuştur. Bu ortamda Osmanlı Devleti’ne tabi olan gayrimüslim tebaa, bir yandan bu bağlılıklarını devam ettirirken, bir yandan da Hristiyan devletlerle irtibata girmişlerdir. Bugünkü Romanya sınırları içerisinde kalan Eflak ve Boğdan, ise Rusya ile irtibata geçen Osmanlı’ya bağlı iki bölgedir. Ayrıca Rusya’nın Balkanlar üzerinde uygulamaya çalıştığı politikanın en fazla ilgi gören alanlarından biri olmasıyla da önemlidir. Çünkü bölge coğrafi olarak Balkanlara kuzeyden açılan kapı gibidir.

XVIII. yüzyıla girerken Boğdan Voyvodası konumunda bulunan Dimitri Kantemir¹⁰⁹, destek arayışı içerisinde hareket ederek Rus Çarı I. Petro ile görüşme

¹⁰⁹ Dimitri Kantemir, bugünkü Romanya’nın Vaslui ilinin Siliştene kasabasında Constantin Cantemir’in oğlu olarak doğmuştu. İstanbul’da 22 sene gibi uzun süre yaşayan Kantemir, 1693’te babası ölünce üç hafta süreyle “voyvodalık” yapmış, daha sonra Boğdan Voyvodası olarak 25 Kasım 1710 yılında tekrar tayin edilmiştir. Rusya’nın Prut’ta yenilmesi üzerine Rusya’ya sığınmış, Çar Petro’nun en yakın danışmanlarından biri olmuştu. İstanbul’da başladığı ünlü “Incrementa atque Decrementa Aulæ Othomanicæ (Osmanlı İmparatorluğu’nun Büyüme ve Çöküşü” adlı Latince eseri 1717 yılında Rusya’da tamamlanmıştır. Ayrıca müzikle de uğraşmış, Türk Klasik musikisinin parlak bir temsilcisi olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Mihai Maxim, “Dimitrie Cantemir (Kantemiroğlu) 1673 – 1723”, **Karpatya İstanbul-Romen Diaspora Bülteni**, Mart 2009, S. 15, s. 5

fırsatı yakalamıştı. Poltava’da Çar’ın kazandığı zafer, Kantemir’in Petro’ya karşı bakışını değiştirmeye yetmişti ve Prut Savaşı’nı Petro’nun kazanacağından emindi.¹¹⁰ Çar da Kantemir’in bu tutumundan haberdardı ve Türklere karşı yürütülen politikada, Boğdan, Eflak, Bulgaristan, Karadağ ve Sırbistan’daki reayayı ayaklandırmak tasarısını tatbik ile Rus-Türk savaşında destek için Kantemirle görüşmelere başlanmıştı.¹¹¹

Kantemir görüşmeler ardından Çar ile bir de ittifak antlaşması yapmış, böylece Rusya’nın bölge siyasetine müdahil olmasının da yolunu açmıştır. Yaş şehrinde 24 Nisan 1711 tarihinde imzalanan bu ittifak antlaşmasına göre, Boğdan Tuna ve Karadeniz’deki eski sınırlarına kavuşacak, voyvodalık Kantemir ailesinde kalacak, hatta Rusya hiçbir karşılık beklemeden 10.000 kadar askerin maaşını ödeyecekti.¹¹² Ancak Kantemir, Çar’la yaptığı bu gizli anlaşmanın hemen ardından Leh başhetmanı Sieniawskiy’e bir mektup yazarak, Çar’ın hakimiyetini kabulün sadece bir göz boyası olduğunu, gerçekte Rusların değil, Leh cumhurunun himayesinde olmayı düşündüğünü bildirmeyi de ihmal etmemişti.¹¹³

Çar Boğdan beyiyle anlaşmayı yeterli göremeyerek, hemen Eflak beyi II. Konstantin Brankovan ile de anlaşmayı gerekli görmüştü. Çünkü o, oldukça nüfuz sahibi biriydi. Onun nüfuz ve servet sahibi biri olmasını değerlendirmek isteyen Çar

¹¹⁰ Akdes Nimet Kurat, (1951), C. I, s. 328-329

¹¹¹ A.g.e., s. 330-332

¹¹² M. Alaeddin Yalçinkaya, “Osmanlılar Döneminde Eflak ve Boğdan (Memleketeyn)”, **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara 2006, C. I, s. 390-391

¹¹³ Akdes Nimet Kurat, (1951), C. I, s. 338

I. Petro, Prut Savaşı için kendisiyle anlaşma yapmayı düşünmekteydi. Akdes Nimet Kurat'a göre, bu amaçla Çar ve Brinkoveanu arasında yapılan görüşmelere dair Rus kaynaklarında bir bilgi yoktur. Ancak ikisi arasında yapılmış gizli bir anlaşma da söz konusu olup, buna göre, Ruslar Eflak Beyine yardım edecek ve karşılığında ise Rus ordusunun yiyecek ihtiyacı karşılanarak, 30 bin kişi ile orduya yardım edilecekti.¹¹⁴

Rus kaynaklarında bu konuda malumat olmadığı söylene de 1698 yılında Eflak Prensi Konstantin Brinkoveanu'nun Petro'ya gönderdiği mektuba¹¹⁵ bakarak, aralarında bir anlaşmanın olmuş olabileceği düşünülebilir. Petro'nun Prut Savaşı başlarken Yaş şehrine doğru hareket ettiği bilinmektedir. Mektupta ise Çar'a Türklerle savaşta tavsiye edilenlerden biri de bu husustur. Brinkoveanu, Rus ordusunun Yaş'a kadar gelmesini istemekte, böylelikle orduya gereken desteğin kendisi tarafından verileceğinin sözünü vermektedir. Buradan yola çıkarak Çar Petro'nun savaşta bu bölgeye yönelik hareketi açıklanabilmektedir.¹¹⁶

Boğdan Prensi Dimitri Kantemir ile Çar I. Petro arasında yaptığı ittifak doğrultusunda, ülke halkını Çara hizmete çağıran beyannameyi neşretti. Bunun üzerine Boğdan ahalisinden oldukça hatırı sayılır bir grup orduya kaydını yaptırmıştı.¹¹⁷

¹¹⁴ Akdes Nimet Kurat, (1951), s. 338-339

¹¹⁵ Adrian Tertecel, "Eflâk Prensi Konstantin Brinkoveanu'nun Rus Çarı Deli Petro'ya 1698'de Gönderdiği Bir Mektupta Bulunan Osmanlı İmparatorluğuna Karşı Müşterek Bir Rus-Romen Askeri Harekâtı Plânı", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S. 118 (Ekim 1996), s.7-14

¹¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. a.g.m., s. 12

¹¹⁷ Akdes Nimet Kurat, (1951), C. I, s. 375-378

Bu ittifak, aslında pek çok gelişmenin habercisi hüviyetindedir. Çünkü 1683'ten sonra güçlü Avrupa Devletleri, Balkanlar'a saldırmaya başlamışlardır. Bu durum Osmanlı millet sisteminin çözülmesinde ilk etkindir denilebilir.¹¹⁸ Hatta Petro, Prut Savaşında Boğdan Voyvodası Kantemir sayesinde Boğdan'ın başkenti Yaş'tan Prut nehrini izleyerek güneye ilerleyebilmiştir.¹¹⁹

Yapılan ittifaklara rağmen Prut Savaşı'nda I. Petro, Osmanlı Devleti'nin hareket kabiliyeti konusunda yanılınca¹²⁰, Eflak'a ulaşamamış, bu da onun Osmanlı Devleti'ne karşı aldığı yenilgide büyük rol oynamıştır. Çünkü Petro bu savaşta Eflak'a ulaşarak ordunun ihtiyaç duyduğu yiyeceği karşılamak niyetiyle hareket etmişti. Yine de Büyük Petro'nun 1711'de Prut'ta aldığı yenilginin izleri uzun süre devam etmemiştir. Çünkü Dimitri Kantemir ile yaptığı ittifak, O'nun Balkan Hristiyanları arasındaki konumunu yüceltmıştır. Bu durumda 1683'te Osmanlı'nın Viyana'daki başarısızlığı ardından Boğdan'ın, Lehliler tarafından işgal edilmeye başlanmasının büyük etkisi vardır. Daha sonra Çar'ın mevcut hali kullanmak

¹¹⁸ Yahya Kemal Taştan, "Balkanlar'da Ulusçuluk Hareketleri", **Balkanlar El Kitabı**, Ankara, 2006, C.I, s. 438

¹¹⁹ M. A. Yalçinkaya, "Osmanlı Devleti'nin Batı Politikası – Zıtvatorok'tan Küçük Kaynarca'ya – (1606-1774)", **Türk Dış Politikası (Osmanlı Dönemi)**, Ed. Mustafa Bıyıklı, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2008, s. 51

¹²⁰ Bu yanılmanın en büyük sebebi, İstanbul'daki Rus Elçisi Tolstoy'un Çar I. Petro'ya gönderdiği raporda, Osmanlı birliklerinin toparlanma sürecini 6 aydan daha uzun göstermesidir. Oysa savaş başladığında bu tespitin yanlış olduğu görülmüş, Osmanlı ordusu tüm gerekli birlikleriyle yaklaşık 4 ay gibi bir sürede Edirne'de hazır olmuştu.

suretiyle bölgede yaptığı Hristiyanlık propagandası ile Boğdan halkı arasında Osmanlı Devleti'nden ayrılmak fikri taraf bulmaya başlamıştır. Bununla birlikte bölge ahalisinin mal ve mülküne Bucak Tatarları tarafından verilen zararlar sürekli hale dönüşmeye de başlamıştı. İşte tüm bunlar Rusları kurtarıcı olarak görmeye yetmişti.¹²¹ Zaten bu durum ileride Rusya'ya 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Ortodoks Hristiyanları Babıâli'ye karşı temsil etme yetkisini kazandıracak ve Balkanlar'da olup biten bütün olaylara da müdahil olunacaktır.

A.5 Prut Savaşında Rusya'nın Tuna'ya Yönelişi

1699 yılındaki Karlofça Antlaşması'ndan istediğini alamayarak ayrılan Petro, 1700 yılında Osmanlı Devleti ile arasında İstanbul Antlaşmasını imzalamış, henüz Osmanlı ile savaşacak gücü kendisinde göremediğinden İsveç üzerine yönelmişti. 1709'a gelindiğinde ise, Poltava'da İsveç Kralına karşı aldığı galibiyetle Rusya'yı Doğu Avrupa'nın en güçlü devleti haline getirmişti. Bu galibiyetten sonra artık Osmanlı Devleti ile mücadele edebilme gücünü kendisinde gören Çar I. Petro, bir yandan Padişah III. Ahmet ile mektuplaşarak, Osmanlı'ya sığınan İsveç Kralı XII. Şarl'ın ülkesine gönderilmesini isterken,¹²² diğer yandan onlara karşı girişeceği mücadelenin hazırlıklarını yapmaktaydı.

Petro'nun XII. Karl'ın ülkesine gönderilmesini konu alan Bâbiâli'ye gönderdiği içeriği tehdit dolu Ekim 1710 tarihli ikinci mektup, İstanbul'daki harp havasının tamamen artmasına sebep oldu. Daha sonra Kırım Hanı Devletgerye, 3

¹²¹ Akdes Nimat Kurat, (1951), C. I, s. 328

¹²² A.g.e., s. 102,104, 153-158

Kasım 1710 tarihinde davet üzerine İstanbul'a gelmiş, Padişahla karşılıklı konuşarak Rus tarafındaki durumu izah etmişti. Bu görüşmeden sonra Rusya'ya savaş ilanı kararı alındı.¹²³

Rusya'nın başlayan Prut savaşında en önemli hedeflerinden biri de Tuna Prenslikleri idi. Özellikle Osmanlı ordusunun ağır hareket edeceği düşünülerek, bu bölgeye kolay ulaşılabilceği tasarlanıyordu.¹²⁴

Petro'nun Tuna bölgesini kontrol altına almak istemesinin en önemli nedeni, daha önce Dimitri Kantemir ile yaptığı ittifak doğrultusunda, bu bölge ahalisinin kendisine vereceği destekle, Osmanlı Devleti'nin güç duruma düşürüleceği, böylece Bâbîâli'nin ya Rusya çıkarlarına olan bir ittifaka mecbur kalacağı, ya da büsbütün perişan olacağını düşünmesidir.¹²⁵ Daha 1698 yılında Eflak Prensi Konstantin Brinkoveanu tarafından Petro'ya bir mektup gönderilmiş, Türklere karşı girişilecek mücadelede birlikte hareket edilmesi ve onların mağlup edilmesi için yapılması gereken ortak hareketin ayrıntıları bildirilmişti.¹²⁶ Bu mektupta Petro'ya Türklerle savaş durumunda Yaş şehrine kadar gelinilmesinin gerekliliği vurgulanarak, bu yapıldığı takdirde Rus ordusuna gerekli yiyecek ve para yardımının kendileri tarafından mutlak surette yapılacağı bildirilmişti.¹²⁷ Rus birlikleri de Prut Savaşında

¹²³ Akdes Nimet Kurat, (1951)A.g.e., 158-161, 163-165

¹²⁴ Tolstoy'un Gizli..., (1999), s. 49-51

¹²⁵ Akdes Nimet Kurat, (1951), C. I, s. 325

¹²⁶ Adrian Tertecel, (1996), s. 7-14

¹²⁷ A.g.m., s. 12

bu planı tatbik edercesine Yaş şehrine kadar gitmiş, ahali Rusları büyük bir sevinçle şarkılar söyleyip, çan sesleri eşliğinde karşılamışlardı.¹²⁸

Petro'nun takip ettiği Balkan politikasında Eflak ve Boğdan önemli bir mevkideydi. Çünkü buralar Balkanlar'a açılan kapı niteliğindeki yerler olup, ahalisi de Ortodoks Hristiyan'dı. Ayrıca Osmanlı'nın Memleketeyn olarak tanımladığı bu topraklar İstanbul'un tahıl depoları niteliğine haizdi. Prut Savaşı'nda Petro'nun planı, bu bölgeye ulaşarak ordunun ihtiyaç duyduğu erzak ve iaşeyi buralardan temin etmektir.¹²⁹ Savaş sonunda Rusya'nın aldığı yenilginin en büyük nedenlerinden birisi de bu bölgelere zamanında ulaşip, hakim olamaması sonucu birliklerinde baş gösteren erzak eksikliği idi.

A.6 Rusya – Karadağ İlişkileri ve Karadağ İsyanı

Karadağ'da Danilo¹³⁰ zamanı Rusya'nın genişleme siyasetini sistemleştirdiği ve tüm Slavcılığı buna temel yaptığı zamana rastlamaktadır. Balkanlar'daki kısmen

¹²⁸ Akdes Nimet Kurat, (1951), C. I, s. 369

¹²⁹ A.g.e., 357-360

¹³⁰ 1696 yılında vladika seçilen Danilo Petroviç, yönetimi kendisinden sonra yakınlarına bırakacak şekilde bir hanedan kurmuş ve Osmanlı Devleti'ne karşı Karadağ'da savaş başlatmıştı. Bu savaşlar 16 yıl sürmüş, Osmanlı bu mücadeleden galip ayrılmıştı. Fakat bu mücadele Danilo'yu kahraman haline dönüştürmüştür. Bk. Osman Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara 2006, C. I, s. 363

de olsa tek bağımsız Slav topluluğu Karadağlılar olduğu için, Petro bu bölgeye ilgi göstermiştir.¹³¹

Rus Çarı I. Petro Devlet-i Aliyeye karşı harbe girişirken Osmanlı idaresindeki Balkanlarda ve Tuna boyunda yaşayan Hristiyan ahalinin Türklere karşı isyan çıkaracaklarını ummuştı. Rusların reaya üzerindeki bu isteği ile giriştiği eylemler, hem Yeniçeri Katibi Hasan, hem Ahmed bin Mahmud tarafından merkeze haber veriliyor ve reyanın Rus Çarını beklediğini kaydediyorlardı. Çar bir taraftan İstanbul elçisi Tolstoy'u Rumlarla sıkı bir münasebette bulunmaya teşvik ederken, Savva Raguzinski (Raguzalı tüccar Savva) bilhassa Karadağlılar ve Sırp lar arasında çıkması istenen isyanı, Rusya'dan teşvik ediyordu. Ruslar tarafından yapılan dini propagandaya, Çardan gönderilen birçok para, hediye ve vaadler de katılınca Türklere karşı hareket yaratmak işten değildi. Karadağın hem dini, hem mülki hakimi olan Vladika (Daniel Petroviç), tamamıyla Ruslar tarafından kazanılmış biriydi. 1710'dan beri Karadağ'a Sava Raguzinski'nin gönderdiği birçok Rus ajanı gelerek Çarın mektuplarını ve hediyelerini getirmişti. Osmanlı devletinin Rusya'ya savaş ilanına müteakip, bölgedeki Rus propagandası büsbütün artmıştı ve Türk ordusunun hareketinden sonra Karadağlıların da isyan çıkarmaları kararlaştırılmıştı. Bu plan üzerine hareket edilerek, Baltacı Mehmed Paşa Tuna'yı geçip, Rus ordusuna karşı yürüdüğü zaman Karadağ'da bir isyan patlak verdi.¹³²

Karadağ'da çıkan bu isyan, aslında I. Petro tarafından çok daha geniş çaplı düşünülmüştü. Onun amacı Prut Savaşı sebebiyle Balkanlar'daki tüm Slavları Türk

¹³¹ Osman Karatay, (2006), s. 364

¹³² B. H. Sumner, (1993), s. 45-49

hakimiyetine karşı ayaklandırmaktı.¹³³ Ancak Çar'ın bu yöndeki faaliyetleri fazla ilgi görmeyince, yalnızca Karadağ'da isyan çıkmıştı.

Karadağ'da patlak veren isyan Michail Milorad oğlu tarafından idare edilmişti. O bilhassa Karadağ sahillerindeki denizcileri ayaklandırmış ve iki kaptanla, ki bunlardan birinin Çerniçe adını taşıdığı söylenir, teşriki mesai ederek meydana getirdiği bir çete ile Çetene manastırını zapt etmiş, burası isyanın merkezi haline getirilmiştir. Sonra Vladika ile anlaşarak isyan bayrağını kaldırmıştı. Bunun üzerine bütün Karadağ ayaklanmış ve İskenderiye Sancağı da bunlara katılmıştı. 7-8.000 kadar asinin katıldığı isyan Hersek Sancağına kadar ilerlemiş ve burada pek çok köy ve kaza zapt edilmişti. Grahovada zapt ettikleri top ve cephaneye yardımıyla Onuguştü kalesini muhasara etmişlerdi. Fakat kalenin garnizonu şiddetle mukabele ederek, teslim olmamıştı. Türk birlikleri yakındaki ikinci bir kaleden yardıma yetişince, Karadağlılar oradan çekilmişlerdi. Asiler etraftaki Müslüman köylerini tahrip, ahalisini katlederek mallarını yağma etmişlerdi. Bosna valisi seferde bulunduğundan bu isyanı hemen bastıracak bir kuvvet bulunamamıştı. Bundan dolayı isyan hareketi etrafa yayılabilirdi. Bunun üzerine, isyan hareketinin baş gösterdiği nahiyeler ve kazalarda bulunan palangaların muhafızları ve ora ahalisi mahzarlar hazırlayarak bu isyanın bir an evvel bastırılmasını rica ile İstanbul'a adam göndermişlerdi.¹³⁴

Baltacı Mehmed Paşa seferden döndüğü zaman (Ekim 1711) Karadağın bir kısmında Rus Çarının teşvikiyle başlamış olan isyan hareketi devam etmekteydi. Çok

¹³³ Akdes Nimet Kurat, "Panslavizm", **A.Ü. DTCF Dergisi**, C. XI, S. 2-4 (Eylül 1953), s. 246

¹³⁴ Akdes Nimet Kurat, (1951), s. 583

sarp bir sahada olması itibarıyla, bu hareketin önü birden bire alınamadı ve ancak seferin bitmesinden sonra, Köprülü Numan Paşa vasıtasıyla, Karadağlıların isyanı bastırıldı. Bu isyan, Balkanlardaki bir Slav zümresinin, Moskova'nın teşvikiyle Türk hakimiyetine karşı yaptığı ilk harekettir ve sonraları görülecek olan bu gibi isyanların başlangıcı olması bakımından önem arz etmektedir.¹³⁵

Danilo bu isyan sırasında dağlara çıkmış, ancak Osmanlı yönetiminin bölgede aldığı sıkı tedbirler sonucu, yardım amacıyla 1715'te Petersburg'a giderek Petro ile görüşmek suretiyle, önemli maddi yardım sağlamıştır. 1716 yılında geri dönen Danilo, getirdiği para ve iyi haberlerle halkın moralini yükseltmiştir.¹³⁶ Pasarofça Antlaşması'nın 1718 yılında imzalanmasından sonra Karadağlılar, Venedik'e dayanma siyasetini bırakarak, Rusya'dan ve az ölçüde de Avusturya'dan medet umar olmuşlardır. Ancak 1736-1739 yıllarında Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya'yı yenmesi bu umudu da büyük ölçüde etkilemiştir.

Danilo'dan sonra vladika olan Sava zamanında, Rusya'nın desteğine özel önem verilmiş, söz verilen yardımların alınabilmesi için üç defa Rusya'ya gidilmiştir. Hatta burada kalınan iki yıllık müddet içerisinde *Karadağ Tarihi (İstoriya o Çernoy Gori)* adlı bir kitap yazılmış ve bu kitap da 1754 yılında Moskova'da basılmıştır. Karadağlılar'ın sürekli olarak Rusya'ya gitmeleri ve yardım istemeleri üzerine Albay Puçkov öncülüğünde ilk elçilik heyeti buraya gönderilmiştir. Daha sonra da başka heyetler bölgeye gönderilmiş, bölge yönetiminin bu heyetlerle yaptığı ortak çalışmalar sonucu Rus kültü oluşturulmuştur. Hatta bir Rus kendisini, öldürüldüğü söylenen ama aslında ölmeyen III. Petro olduğunu

¹³⁵ Akdes Nimet Kurat, (1951), s. 583-584

¹³⁶ Osman Karatay, (2006), s. 364

söyleyerek büyük destek sağlamıştır. Vladika Sava bu durumu İstanbul'daki Rus elçiliğine başvurmak suretiyle inceletmiş, bu kişinin yalan söylediği anlaşılmıştır. Ancak halk arasındaki itibarı azalmamıştır. Sonuçta halk onu Küçük Scepan adıyla vladika yapmıştır.¹³⁷

Daha sonraki süreçte Rusya Karadağ'a pek ilgi göstermemiştir. Yine çeşitli zamanlarda Rusya'dan talep edilen yardımlar karşılık görmemiş, hatta 1785'teki Karadağ vladikasının talebi ilgi görmemenin yanı sıra kovulmasına bile neden olmuştur.¹³⁸

A.7 Saray İhtilalleri Döneminde Rusya'nın Balkan Politikası

Rusya tarihinde Petro'nun halefleri olarak bilinen I. Katerina (1725-1727), II. Petro (1727-1730), Anna İvanova (1730-1740), IV. İvan ([17 Ekim 1740 - 25 Kasım 1741](#)) ve I. Elizaveta (1741-1762) devirleri oldukça karışık bir dönemdir. Bu duruma istinaden neredeyse yarım asır süren devre “saray ihtilalleri dönemi” denilmektedir.¹³⁹

Bu dönem içerisinde Rusya ve Avusturya dış politikada birlikte hareket etmek suretiyle Osmanlı Devleti'ne karşı durmuşlardır. Osmanlı ile yapılan

¹³⁷ Osman Karatay, (2006), s. 365

¹³⁸ A.g.m., s. 367

¹³⁹ İlber Ortaylı, “XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkileri”, **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992) Sempozyumu**, TTK, Ankara 1999, s. 132

diplomatik anlaşmalarda duruma Fransa da müdahil olmuş, yaşanan siyasi gelişmelerde ağırlığını hissettirmiştir.¹⁴⁰

Bu dönemde Rusya için içeride önemli gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin, 1726 yılında “Yüksek Gizli Heyet” adı altında bir meclis meydana getirilerek, buraya I. Petro döneminin en mühim şahsiyetleri yerleştirilmişti. Senato da bu heyete tabi tutulduğundan, meclis devlet işlerinde en yüksek makam haline gelmiş, fiilen bütün idare Menşikof’un elinde toplanmıştı. Zamanla Menşikov’un nüfuzu kırılmaya başlamış, bu kez de Dolgorukiler ve Golitsinler yükselerek söz sahibi olmaya başlamışlardır.¹⁴¹

Anna dönemine gelindiğinde ise, devlet işlerine Baltık eyaletinden getirttiği Almanlar yerleştirilmiştir. Zamanla Rus idaresinde bu zümrenin önemi artmış ve “Vremensçik” denilen geçici nüfuz sahipleri dönemi başlamış oldu. Ancak bu dönem de çok uzun sürmedi, çünkü Almanların nüfuzunu çekemeyen yüksek Rus subaylarından bir kısmı, 1741 Kasım’ında, bir hükümet darbesiyle, Büyük Petro’nun kızı Elizaveta’yı tahta geçirmişlerdi.¹⁴²

Elizaveta dönemi, Anna devrine karşı tam bir reaksiyon özelliği taşımaktaydı. Bütün önemli mevkilere Ruslar getirilmek suretiyle, Almanlar tamamen yönetimden uzaklaştırıldılar. Daha sonra 12-15 halis Rus üyeden oluşan Senato yeniden

¹⁴⁰ İlber Ortaylı, (1999), s. 130

¹⁴¹ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar**, TTK, Ankara, 1999, s. 275

¹⁴² A.g.e., s. 276-277

canlandırılmıştır. Devlete ait pek çok fabrika ve imalathaneyi satın alınarak, devlet idaresindeki nüfuzlu kişiler büyük kuruluşların sahibi olmuşlardı.¹⁴³

1756-1763 yılları arasında süren Yedi Yıl Savaşlarında, Rusya ve Avusturya ittifakla Büyük Friedrich'e karşı mücadele etmiş, bir ara Berlin şehri işgal edilse de Elizaveta'nın ölümü sonrası Rusya savaştan çekilmişti.

III. Petro dönemi uzun sürmeyip, ciddi gelişmelerin yaşanmadığı kısa bir zaman dilimidir. Bir bakıma II. Katerina'nın Rus tahtına geçme sürecidir. Nitekim II. Katerina 28 Haziran 1762 tarihinde hassa alayı zabitlerinden Orlov biraderler tarafından Petersburg'a getirilerek imparatoriçe ilan edilmiştir.¹⁴⁴

Büyük Petro'nun Rusya'ya açtığı yeni ufuklar, kendisinden sonra başlayan ve otuz yedi yıl süren bu ara dönemde Rusya'ya çok şey kaybettirmiştir. İktidar mücadelelerine, belirsizliklere, servet kavgalarına sahne olan süreç d'Encausse'nin belirttiği gibi, *“altı hükümdarın arka arkaya geldiği bu ara dönem şöyle özetlenebilir: Üç kadın, oniki yaşında bir oğlan, küçük yaşta bir çocuk ve bir akıl hastası.”*¹⁴⁵

A.7.1 1739 Belgrat Antlaşması

Büyük Petro'nun kızı Anna zamanında (1730-1740), babasının politikası takip edilmeye çalışıldı. Bu yolda Lehistan'daki Rus nüfuzu kuvvetlendirilerek, Karadeniz'e ulaşmak fikri yeniden ele alınmıştır. Hatta uygun koşulları elde

¹⁴³ Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 277

¹⁴⁴ A.g.e., s. 278-279

¹⁴⁵ Helene Carrere d'Encausse, (2003), s. 125

edebilmek adına, İran'dan 1722-23 yıllarında alınan Hazar'ın güneyindeki eyaletler geri verilmek suretiyle dostluk kurulmaya çalışılmış; Avusturya ile de 1736 yılında bir anlaşma yapılarak Osmanlı Devleti'ne karşı sefer başlatılmıştır.

Avusturya ile girişilen bu ortak hareket sırasında Osmanlı Devleti Balkanlar'daki bir takım karşı hareketlerle uğraşmaktaydı. Rusya da bu durumdan faydalanarak Özi Kalesini ele geçirip, Kırım'a girmiştir. Hotin yakınındaki Osmanlı birlikleri mağlup edilip, Azak Kalesi 1 Temmuz 1736 tarihinde ele geçirilmiştir.¹⁴⁶

Rusya ile kararlaştırılan ittifak gereğince hareket eden Avusturya, Osmanlı kuvvetlerine karşı ağır bir darbe alarak Belgrad Kalesi'ni Osmanlı'ya kaptırmıştı. Bunun üzerine Türklerin askeri durumunda iyileşme olmuş ve 18 Eylül 1739 yılında Avusturya ile, 3 Ekim 1739'da ise Rusya ile Belgrad Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre, Bâbüali Azak Kalesi'ni tamamen yıkmayı taahhüt etmiş, buranın her iki ülke arasında tarafsız bölge olarak kalması kararı alınmıştır. Ruslar'ın daha önce istedikleri Karadeniz'de ticaret gemileri bulundurma hakkı, bu antlaşmayla reddedilmişti. Rus tüccarının Osmanlı ile ticareti Dobruca ve Bulgaristan üzerinden yapılacaktı.¹⁴⁷ Ayrıca ticaretin de yalnızca Osmanlı tebaasına ait gemiler vasıtasıyla yapılması şartı getirilmişti.¹⁴⁸ Rusya'nın reayası olan Kazak ve Kalmuk gibi unsurları

¹⁴⁶ Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 276

¹⁴⁷ Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s. 23

¹⁴⁸ Sergey Goryanof, **Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi**, Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-İshak Keskin, Ötüken Neşriyet, İstanbul, 2006, s. 46. Rus ticaret gemilerine Karadeniz'e ve buradan geçerek Akdeniz'e ulaşma hakkı 10 Temmuz 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması ile verilecektir. Bu antlaşma

kontrol altında bulundurması, buna karşılık Osmanlı da Tatarların Ruslara zarar vermeyeceğini taahhüt etmişti.¹⁴⁹ Bu antlaşmada her ne kadar Azak yıkılıp, bölgenin tarafsız bir toprak olarak kalması¹⁵⁰ söylenmişse de Rusya, bu durumdan istifade ederek Karadeniz'e çıkmak için ilk esaslı şartları elde etmiştir.¹⁵¹

Avusturya ile varılan anlaşmaya göre ise, Belgrad şehrindeki istihkamların Osmanlı Devleti'ne teslim edilmesi ve bir daha bu bölgelerde Osmanlı'ya yönelik zararların verilmemesi istenmektedir. Ayrıca Böğürdelen Kalesi'nin Devlet-i Aliyye'ye teslimi, Tuna ve Sava nehirlerinin iki devlet arasında sınır olarak kalması kararlaştırılmıştır.¹⁵²

gereğince iki imparatorluğun ortak ve karşılıklı istifadelerini temin etmek maksadıyla, Osmanlı Devleti'nin hüküm ve idaresi altındaki bütün denizler üzerinde, anlaşmayı imzalayan bu iki devlete mensup gemiler engelsiz seyrüsefer edebileceklerdir. Şunu da belirtmek gerekir ki, bu antlaşma Rusya'ya seyrüsefer hakkı vermekle birlikte, bu sadece diğer devletlerin gemilerine benzer nitelikte olanlar için geçerli bir hak olmuştur. Bunun yanı sıra tıpkı İngiliz ve Fransız savaş gemilerine uygulandığı gibi, Rus savaş gemilerinin de Akdeniz üzerinden İstanbul önüne gelebilecekleri, ancak İstanbul Boğazı'ndan geçemeyecekleri de belirtilmiştir. Bkz. Sergey Goryanof, (2006), s. 46

¹⁴⁹ **Muâhedât Mecmûası**, TTK, Ankara 2008, C. III, s. 246

¹⁵⁰ **Muâhedât Mecmûası**, C. III, s. 245

¹⁵¹ Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 276

¹⁵² **Muâhedât Mecmûası**, C. III, s. 120-121

B. Küçük Kaynarca'dan 1815 Viyana Kongresine Kadar

Adına “Saray İhtilalleri” denilen dönem, Rusya’nın I. Petro ile yakaladığı hızlı yükseliş peryodunun duraklamasına sebep olmuştur. Bu zaman dilimi içerisinde Rusya tamamen iç politikaya yönelmiş, dışarıdaki gelişmeler takip edilmekle birlikte fazla müdahil olunamamıştır. II. Katerina’nın 1762 yılında tahta geçmesiyle birlikte I. Petro döneminin dış politikası devam ettirilmiş, Katerina Rusya’sı saray ihtilalleri döneminde üzerine serpilen ölü toprağını atmaya muvaffak olmuştur.

1768 – 1774 yılları arasında devam eden Rus – Osmanlı savaşlarından Osmanlı güç kaybederek çıkmış, savaş sonunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ise Rus tarihinin en önemli kazanımlarından biri olmuştur. Çünkü Rusya antlaşma ile elde ettiği Osmanlı tebası olan Ortodokslar üzerindeki hamiliği, özellikle Balkanlar’da daha aktif politikalar yürütmesini sağlamıştır.

Rusya’nın Osmanlı Devleti ile ilgili tutumunu, savaşın devam ettiği 1774 yılında ölen Osmanlı Padişahı III. Mustafa’nın ardından Rus Çariçesi Katerina’nın Prens Repnin’e yazdığı mektupta görebilmekteyiz:

*“Sultan III. Mustafa’nın ölümüne pek ziyade üzüldüm, çünkü ahmak idi. Adeta ruhunun huzura ermesi için bütün Rusya kiliselerinde dua ettireceğim geliyor.”*¹⁵³

Bundan bir süre sonra İstanbul’daki Rus elçisi, III. Selim’in icraatlarından korkarak, onu Büyük Petro gibi bir yenilikçi olarak göstererek, tedbir alınması gerektiğini vurgulamıştır:

¹⁵³ Ahmed Saib, **Şark Meselesi**, Haz. Saadettin Gömeç, Akçağ Yay., Ankara, 2008, s. 43-44

*“Yeni Sultan hakkında gerek Avrupa’da, gerek burada pek çok rivayetler işitiliyor. Bu zat pek yenilikçiymiş. Memleketin gelişmesi için bizim Petro gibi yabancı devletlerden ilim ve sanat erbablarını getirterek, devlet işlerini tanzim, ülkenin vaziyetini ıslah eylemek istiyormuş... Türkleri bu işten alıkoyunuz. Buna mani olmayıp da hünkârın amacı gerçekleşirse, Rusya için pek korkunç bir darbe olur...”*¹⁵⁴

B.1. Grek Projesi

Rusya’nın Karadeniz’de serbest ticaret hakkı elde edip, Boğazlar’dan ticaret gemilerine geçiş hakkı verilmesinden sonra II Katerina, Boğazlar’ı “evlerinin kapısı” olarak görmeye başlamıştı. Ancak bu bölgenin Türklerin elinde olması, Karadeniz’de elde edilen bu ticaret serbestliğinin bir anlam taşımadığı anlamına gelmekteydi.¹⁵⁵

Yedi yıl savaşları sırasında İngiltere, Prusya ve Hollanda ittifakına yenik düşen Fransa’nın müttefiki Avusturya, özellikle Prusya’ya yenilmesi sonrasında kendisine güçlü bir devlet aramaya girişmiş, sonuçta Avusturya Şansölyesi (Başbakan) Kaunitz Rusya ile görüşmeye karar vermişti. 1781 yılının Nisan ve Mayıs aylarında II. Katerina ve II. Jozef arasındaki yazışmalarda, bu iki devlet arasında bir ittifak oluşturulmuştur. Buna göre, Osmanlı Devleti’ne karşı açılacak bir savaşta, iki taraf birbirine yardım edecekti. Ancak ittifak bu kadarla da kalmayarak,

¹⁵⁴ Ahmed Saib, (2008), s. 44-45

¹⁵⁵ Süleyman Kocabaş, **Türkiye’nin Canı Boğazlar**, Vatan Yay., İstanbul, 1994, s.

1782 yılında yapılan yeni yazışmalarla, Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ve Avrupa'daki topraklarının ele geçirilmesi halinde, bu mirasın nasıl taksim edileceği hususunda bir anlaşmaya varılmıştı.¹⁵⁶ Adına “Grek Projesi”¹⁵⁷ verilen tasarıya, 1787 yılında Kherson şehrindeki II. Katerina ve II. Jozef'in karşılıklı görüşmesi ardından nihai şekli verilmişti.¹⁵⁸

Buna göre: Eflak, Buğdan ve Besarabya'da, yani Dinyester Nehri ile Tuna nehri arasındaki topraklarda bir “Dakya Krallığı” kurulacak, Dinyester'e kadar olan Karadeniz kıyılarını Rusya alacak; Avusturya'ya da, Sırbistan, Bosna, Hersek ve Dalmaçya kıyıları ile Eflak'ın küçük bir kısmı, Mora, Girit ve Kıbrıs verilecekti. Eğer Osmanlı Devleti Avrupa'dan tamamen çıkarılıp, İstanbul ele geçirilirse, o

¹⁵⁶ Fahir Armaoğlu, **19. yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006, s.17

¹⁵⁷ Grek Projesi, III. İvan ile Bizans hanedan soyundan Zoe Palaeologina'nın evliliği ile oluşturulmak istenen “Üçüncü Roma” fikrine de dayandırılmaktadır. Çünkü bu evlilik, milli bir Rus devleti fikrinin gelişmesi yanında, Moskova'nın bir imparatorluk gibi hükmedeceği yerlere sahip olma anlayışını geliştirmiştir. Bilindiği gibi I. Roma, Batı Roma'nın merkezinin 476'da yıkılmasıyla İstanbul II. Roma olmuş, bu da Fatih'in 1453'te İstanbul'u almasıyla yıkılmıştır. Üçüncü Roma konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Yetişgin, “Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 16, s. 682-684

¹⁵⁸ Süleyman Kocabaş, (1994), s. 27; “Grek Projesi” hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Isabel de Madariaga, **Russia in the Age of Catherine the Great**, New Haven and London, Yale University Press, 1981, s. 349-350, 383-389

zaman başkenti İstanbul olan ve Rusya'ya bağlı bulunacak bir “Grek Devleti” kurulacaktı ki, bu da Bizans'ın yeniden ihyası demektir. Bunun başına da Katerina'nın torunu Konstantin, XIII. Konstantin adıyla getirilecekti. Osmanlı'nın Asya ve Afrika'daki toprakları ise, Fransa, İngiltere ve İspanya'nın keyfi taksimine bırakılacaktı.¹⁵⁹

Bu proje tasarlandığında, İngiltere, Fransa ve İspanya Amerika'daki bağımsızlık hareketleriyle meşguldüler ve geriye tek başına Prusya kalmaktaydı. İşte bu durum, Rusya ve müttefiki Avusturya'ya projeyi uygulamak için uygun bir ortam sunmaktaydı.

Grek Projesi'nin başlangıcı 1768-1774 Osmanlı – Rus savaşına kadar gitmektedir. Bu savaş sırasında, Çariçe'nin gözdesi olan Prens Potemkin, “Doğu Sisteminin Büyük Planı” adı ile, Osmanlı'yı yıkma amacını güden bir tasarı hazırlamıştı. Bu tasarıda, Türklerin Avrupa'dan kovulmaları ve İstanbul merkez olmak üzere, Rus prensinin yönetiminde bir “Grek Devleti”nin kurulması öngörülmekte idi. Bundan dolayıdır ki, II. Katerina'nın Nisan 1779'da doğan torununa, İstanbul'un kurucusu Bizans İmparatoru'nun adına izafeten Konstantin adı verilmiş ve bir çok Rum dadısı saraya alınmıştı. Aynı zamanda Rum gençlerine yönelik Petersburg'da bir askeri okul açılmış ve tasarlanan “Grek Devleti” için Rum subaylar yetiştirilmesi hazırlıklarına başlanmıştı. Hatta Katerina, İstanbul'un Ruslar tarafından zabtının bir hatırası olmak üzere madalya bile hazırlatmıştı.¹⁶⁰

Balkanların doğu kısımları ve Ege denizindeki adalar ile Boğazları içine alacak olan böyle bir “Grek Devleti” doğal olarak, ancak Osmanlı Devleti'nin

¹⁵⁹ Fahir Armaoğlu, (2006), s.17; Süleyman Kocabaş, (1994), s. 27

¹⁶⁰ Fahir Armaoğlu, (2006), s.17-18

yıkılması ile mümkün olacaktı. Eflak ve Boğdan'da kurulacak "Dakya Devleti"nin başına da Prens Potemkin geçirilecekti. Rusya bu geniş planların gerçekleştirilmesini, tıpkı Lehistan'ın taksiminde olduğu gibi, Avusturya ile anlaşmaya bağlı görmekteydi.¹⁶¹

Planlanan bu paylaşım antlaşmasına Fransa çağrılmamış, İngiltere ise hiç yaklaştırılmamıştı. Bunda en büyük etken Rusya'nın bu iki devlete güvenmeyişi idi. Ancak Grek Projesi'nin kendi aleyhlerine olduğunu gören İngiltere ve Prusya, onu geçersiz yapmak adına Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı savaşa teşvik ediyorlardı. Ayrıca Rusya'nın bu tür faaliyetleri, İngiltere ve Fransa'yı Osmanlı Devleti'ni yaşatmaya yönelik politikalar üretmeye zorlamaktaydı.¹⁶² Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki savaşın durdurulması konusunda İngiltere Başbakanı Villiam Pitt, Rusya'ya ultimatol vermiş, askeri baskıda bulunmak için Baltık Denizi'ne ve Karadeniz'e donanma göndermeyi bile düşünmüştü. İngiltere'nin bu girişimleri etkili olmuş; Prusya'nın da İngiltere'nin yanında yer almasıyla Grek Projesi uygulanamamış, Rusya'nın beklentileri gerçekleşmemişti. İngiltere Başbakanına göre Osmanlı Devleti, Avrupa dengesinin büyük bir ağırlığını oluşturuyordu. Eğer Osmanlı Devleti zayıflayacak veya parçalanacak olursa Avrupa dengesi Rusya lehine bozulacaktı. Rusya'nın Avrupa'da çok kuvvetli hale gelmesi Avrupa'nın güvenliğini tehlikeye düşürebilirdi. Böylece Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Rusya kuvvetlenmemeli idi. Muhalefetteki Liberal Partinin şiddetli tepkisine rağmen Başbakan Pitt, görüşlerini Parlemtentoda kabul ettirdi. 1791 yılından itibaren de Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma politikasının temellerini

¹⁶¹ A. N. Kurat, (1990), s. 32

¹⁶² Süleyman Kocabaş, (1994), s. 28

atmış oldu. Bu politikanın bilfiil uygulanmaya başlamasına neden olan gelişme ise, Fransa'nın 1798 yılında Mısır'a çıkmasıdır. Fransa'nın Mısır'a çıkmasıyla Hindistan yolunun güvenliği tehlikeye giriyordu. Osmanlı Devleti güçlü iken Hint Yolunun güvenliğini İngiltere adına sağlıyor, İngiltere'nin Avrupalı rakiplerini bölgeye yaklaştırmıyordu. Ancak Osmanlı Devleti artık güçlü değildi. Hint Yolu'nun güvenliğini kendi başına sağlayamıyordu. Bu nedenle toprak bütünlüğü korunmalıydı.¹⁶³

Aslında bu “Grek Projesi” hiçbir ciddi esasa dayanmıyordu. Böyle bir Grek Devleti’nde Rumların sayı itibarıyla küçük bir azınlıkta kalacakları kesin olmakla beraber, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupa’nın Rusya’nın boğazları ele geçirmesine karşı olacakları aşıkardı. Dolayısıyla II. Katerina geniş hülyalarından vazgeçmek ve şimdilik Kırım’ın Rusya’ya ilhakı ve Karadeniz’e ulaşmakla yetinmek zorunda kaldı.¹⁶⁴ Bu proje Ruslar’a Özi’yi kazandırmak dışında başka hiçbir işe yaramadı. Çünkü 1789’da Fransa’da devrim olmuş, Avusturya bunun kendisine de sirayet edeceğinden korktuğundan Osmanlı’ya karşı giriştiği savaştan çekilmek zorunda kalmıştı. Benzer şekilde bu devrimden korkan Rusya da 9 Şubat 1792’de Yaş Antlaşması’nı imzalayarak Osmanlı ile olan savaşını durdurmuştu.¹⁶⁵

¹⁶³ Mehmet Temel, “Ulusal Çıkar Politikası Açısından İngiltere’nin Osmanlı Devleti’ne ve Milli Mücadeleye Bakışı”, Balıkesir Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.1, S.1, s. 122-123; Necla Günay, “Filik-i Eterya Cemiyeti”, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 1 (2005), s. 264-265

¹⁶⁴ A. N. Kurat, (1990), s. 33

¹⁶⁵ Süleyman Kocabaş, (1994), s. 29

II. Katerina, Rusya Çariçesi sıfatının verdiği gururla hareket ederek, Rus idaresini üstünlük ve gücün hakim olduğu büyük imparatorluğa ulaşma yolu olarak görmüş ve kendisini bu büyük ideale adanmıştır. Bu düşünceyle idare altına alınan yerlerin hiçbir şekilde zarara uğramadığını savunarak, hiçbir yerin ulaşılmaz ve hiç kimsenin de vazgeçilmez olmadığı fikriyle hareket etmiştir.¹⁶⁶ Her ne kadar bu fikir “Grek Projesi” adı altında gerçekleşmeye de devam eden süreçte Rus dış siyaseti bu yönde olmuştur.

Grek Projesi, Avusturya ile ortak bir hareket gerektirse de daha sonra Rusya için oluşumunda Avusturya’nın düşünülmediği bir “Rus-Slav” bütünlüğü de düşünülmüştü. Temelini “Panslavizm” fikrinden alan bu görüş, Danilevskiy tarafından savunulmuştu. Onun projesi içerisinde İstanbul merkezli bir bölgenin de yer aldığı sekiz kısma ayrılmıştı. Böylece İstanbul ve Boğazlara hakim olacak olan Rusya, en güçlü devlet vasfını kazanacaktı.¹⁶⁷

B.2. Mora Rumlarının İsyana Kışkırtılması

Rus – Osmanlı savaşının 1768 yılında başlamasından bir yıl sonra, Türk ordusu Hotin civarında yenilgiye uğratılmış, Ruslar da Tuna boyuna ilerleyerek Balkanlar’a girmeye çalışmışlardı. Ancak Rumyantsev komutasındaki bazı kıtalar Tuna nehrinin güneyine geçse de burada fazla tutunamayarak tekrar kuzeye

¹⁶⁶ G. L. Arsh, “Predistoriya Greçeskogo Proekta”, **Bek Ekaterini II Dela Balkanskie**, M.: Nauka, 2000, s. 208

¹⁶⁷ N. İ. Danilevskiy, **Rossia i Evropa**, St. Petersburg, 1871, s. 423-424

dönmüşlerdi. Boğdan ve Eflak'ın Ruslar tarafından işgal edilmesinden hemen sonra bir grup Rus birliği de Kırım'a yönelmişti.¹⁶⁸

Rusların Balkanlar ve Kırım üzerinde çeşitli kazanımlar elde etmesiyle devam eden savaşta, Kont Aleksey Orlov'un idare ettiği bir Rus donanması, Baltık denizinden hareket etmek suretiyle, Akdeniz'e girmiş, Sakız Adası yakınlarında Osmanlı donanması ile mücadele ederek, Türk donanmasını Çeşme limanına sığınmaya mecbur etmiştir.¹⁶⁹ Osmanlı topraklarında karışıklık çıkarıp Bâbîâli'nin dikkatini başka yönlelere çekme girişimiyle hareket eden Orlov, Mora'ya yönelmek suretiyle buradaki Rumlar arasında isyan çıkartmaya çalışmıştır.

Orlov'un faaliyetleri sonucu bölgede bazı yerlerde huzursuzluklar baş göstermiş, ancak Yunan topraklarının tamamını hedef alan bu isyan girişimi başarıya ulaşmamıştır. Çünkü Arnavut askerleri çıkarılan isyanı 1770 yılında bastırmaya muvaffak olmuştur.

Sözünü ettiğimiz Yunan topraklarındaki bu isyan çıkarma girişimi, her ne kadar başarısızlıkla sonuçlansa da ileride Balkanlar'da yaşanacak gelişmelerin en somut örneklerinden biri olmuştur. Daha sonra Yunan bağımsızlık hareketine yön verecek olan bu isyan, Avrupa'da yavaş yavaş statükonun değişmesini sağlayacak, bağımsız bir Yunanistan'ı hedef alan hareketler, başta Rusya tarafından olmak üzere, Avusturya tarafından da destek görecekti.

¹⁶⁸ Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 290

¹⁶⁹ Barbara Jelavich, (2006), s. 76

B.3. Küçük Kaynarca Antlaşması

Rusya'nın 1768 – 1774 savaşıda Osmanlı Devleti ile olan mücadelesinde Adalar Denizi'ne ulaşip öne geçmesi, Babiâli'yi teleşa düşürmüştü ve barış müzakerelerine başlanması talep edilmişti. Bunun üzerine Tuna'nın güney sahilinde bulunan Küçük Kaynarca mahalinde, 1774 yılında barış antlaşması imzalandı. Adına Küçük Kaynarca Antlaşması¹⁷⁰ denen bu barış, Rus tarihinin önemli siyasal olaylarından biri sayılmaktadır.

Antlaşma 28 maddeden ibaret olup, en önemli hususları şunlardır:¹⁷¹

Karadeniz'in kuzey sahilinde ve Azak denizi çevresinde yaşayan bütün Tatarlar, Osmanlı padişahının hakimiyetinden çıkıp, müstakil olacaklardı. Azak, Kerç ve Kılburun Kaleleri Rusya'ya bırakılacak; Rusya, Osmanlı Devleti sınırlarındaki Ortodoks kiliselerini himayesi altında bulunduracak; Osmanlı topraklarındaki Rus tebaa ve tüccarı ayrıca himaye görecekti; Türkiye harp tazminatı olarak yüksek bir meblağ ödeyecekti. Antlaşma ayrıca, iki ülke arasındaki ticari ilişkileri düzenleyip, Karadeniz'de Rusya'ya ticaret izni vermektedir. Yalnız bununla da kalmayıp, Rusya Osmanlı ülkesinde “*amme-i mavaki*” diye tabir edilen yerlerde konsolosluk açma yetkisine sahip olmuştur.¹⁷² Ayrıca Bender, Hotin, Kili, Akkerman, İsmail, İbrail, Yergöğü kaleleri Osmanlı Devleti'ne iade ediliyordu.

¹⁷⁰ Bu antlaşma hakkında son dönemde yapılmış en kapsamlı çalışmalardan biri için bkz. Osman Köse, **1774 Küçük Kaynarca Antlaşması**, TTK, Ankara, 2006

¹⁷¹ Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 290

¹⁷² Osman Köse, “Balkanlar'da Rus Konsolosluklarının Kuruluşu ve Faaliyetleri”, **Turkish Studies**, Volume ½ Fall 2006, s. 156

Rusya'nın Balkan siyasetinin temel öğelerinden olan Eflak ve Boğdan da Bucak mevkisi ile birlikte Devlet-i Aliye tarafına geçmekteydi.¹⁷³ Rusya'nın dış politikasında bu derece önemli bir mevkiden vazgeçmesi, dış politikasını da değiştirmesi gibi algılanabilir. Ancak devam eden sürece bakıldığında bu taahhüdün yalnızca kağıt üzerinde kaldığı, Rus askerlerinin bu bölgelerden çekilmesinin oldukça uzadığı görülmektedir.

Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya'nın elde ettiği haklar, Ortodokslar arasında da sevinçle karşılanmıştır. Özellikle Yunanistan'ın bağımsızlığına giden yolda Rusya'nın bölgede rahat hareket edebilmesini ve bir bakıma Yunan topraklarını bölünmesini sağlamıştır.¹⁷⁴

Rusya, Ortodoks tebayı himaye hakkıyla, açıkça Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaya muktedir olmuştur. Aynı zamanda bu hak, Rusya'nın Balkanlar'a yönelik faaliyetlerinde de önemli bir unsurdur. Çünkü Osmanlı topraklarındaki Ortodoksların büyük kısmı Balkanlar'da yaşamaktadır.

B.3.1. Konsolosluk Açma Yetkisi

II. Katerina'nın Rusya'da iktidara gelişinden kısa süre sonra Osmanlı Devleti ile 1768-1774 yılları arasında sürececek olan uzun soluklu bir savaş yaşanmıştır. Bu savaş neticesinde Küçük Kaynarca olarak bilinen antlaşma imzalanmış ve Rus tarihi için önemli kazanımlar elde edilmiştir. Bilindiği üzere antlaşmanın en önemli

¹⁷³ BOA, C.DH., 15134 (29 Şaban 1188 – 4 Kasım 1774)

¹⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. V. N. Vinogradov, “Ekaterina II i Proriv Rossii na Balkani”, **İstoria Balkan - Vek Vosimnadtsaty**, Moskva Nauka, 2004, s. 112-136

maddelerinden biri, Osmanlı topraklarındaki Hristiyan tebaanın koruyuculuk hakkının elde edilmesidir ki, bu yalnız Rus tarihi değil, Türk tarihi için de dönüm noktalarından biridir.

Antlaşmanın önem arz eden maddelerinden biri de 11. maddedir. Aşağıda içeriği yazılı bu madde, iki ülke arasındaki ticari ilişkileri düzenleyip, Karadeniz’de Rusya’ya ticaret izni vermektedir. Yalnız bununla da kalmayıp, Rusya Osmanlı ülkesinde “*amme-i mavakı*” diye tabir edilen yerlerde konsolosluk açma yetkisine sahip olmuştur. Antlaşmanın söz konusu maddesi şu şekildedir:

*“...Rusya Devleti tarafından lâzım görülecek ‘âmmе-i mevâkı’da konsoloslar ve konsolos vekillerinin ta’yinine devlet-i ‘aliyyemiz cânibinden ruhsat verilüb dost olan sâir düvelin konsolosları i’tibar olundukları gibi merkumlar dahi mu’teber tutulalar ve iş bu konsolos ve konsolos vekillerine ruhsat verileki beratlu ta’bir olunur berât-ı pâdişahanem ile müselleme tercümanlar ma’iyyetlerinde tutup İngiltere ve Fransa ve sâir milletlerin hıdmetlerinde bulunan emsalleri kâmyâb oldukları mu’âfiyata bunlar dahi nâil ve kâmyâb olalar...”*¹⁷⁵

Bâbîâli’ye göre, antlaşmada geçen *âmmе-i mevakı* diye tabir edilen yerler, Rus tüccarının sıkça gelip gittiği bölgelerdi. Ancak Rusya durumu bu şekilde yorumlamayıp, tüm Osmanlı toprakları şeklinde algılamış, bu da ileride savaşa neden olacak gelişmelerin yaşanmasına sebep olmuştur.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Osman Köse, (2006), s. 156

¹⁷⁶ A.g.e., s. 160

İlk yıllarda ticaretin yoğun olarak yapıldığı ve diğer Avrupa devletlerinin konsolosluklarının bulunduğu bölgelerde konsolosluklar açılmıştı.¹⁷⁷ Rusya kısa zamanda Kıbrıs, Rodos, Sakız, Girid, Sisam, Boğazhisarları, Trablusşam, Mora, İskenderiye, Sayda, Arnavutluk, Eğriboz Adası, Santeron, Nakşa, Silistre, Yaş ve Bükreş gibi yerlerde konsolosluk ağlarını yaydı.¹⁷⁸

Rusya, 1780 yılında yapılan bir müracaatla, uzun yıllar İstanbul'da kalmış Gürcü asıllı Sergius Laşkarev'i Eflak, Boğdan ve Bucak'a konsolos atamak istemiştir. Ancak Osmanlı yönetimi, bu bölgelerin Rus tüccarının uğrak yerleri olmadığı gerekçesiyle teklifi reddetti.¹⁷⁹

Rusya'nın bu konsolosluk açma isteği reddedilince, Aynalıkavak tenkihnamasindeki gibi, Fransa arabulucu olarak devreye girdi. Rusya'nın bu bölgede açmak istediği konsolosluğun Akkerman'da tesis edilebileceğini öne sürdü. Rusya için burada kurulacak bir konsoloslukla, Besarabya, Eflak ve Boğdan reayaları

¹⁷⁷ Osmanlı Devleti ile ticari münasebeti bulunan devletler, İstanbul başta olmak üzere Osmanlı arazisinin çeşitli şehir ve kasabalarında birer konsolos bulundurmaktaydılar. Bu konsolosların bazıları ise, esas görevlerinin dışına çıkmak suretiyle, Hristiyan tebaanın mezhep işlerine de karışmaktaydılar. Yabancı konsolosların yanında Osmanlı devleti tarafından kendilerine izin verilmiş, tercümanlık yapan kişiler de bulunmaktaydı. İzmir, Halep, Kıbrıs, Selanik, Mora, Drac, Yanya ve Narda gibi yerler, Fransa, İngiltere, Avusturya, İsveç ve daha pek çok devletin konsolosunun bulunduğu merkezler olarak görülmekteydi. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. IV/ II, TTK, Ankara, 2007, s. 581-582

¹⁷⁸ Osman Köse, (2006), s. 112

¹⁷⁹ Osman Köse, (2006), s. 160

ile rahatça irtibat sağlayabilirdi. Ancak bölgenin Osmanlı merkezine uzak ve kontrolünün zor olduğu düşünülerek reddedilmişti. Bunun yanında Kalas ve İbrail'deki konsolosluk teklifleri de benzer şekilde reddedilmişti. Buna karşılık Rusya konsolosluk açmakta diretince, Osmanlı Devleti de Tuna'nın doğu yakasındaki Silistre'de Rus konsolosluğunun açılmasını kabul etti.¹⁸⁰

Osmanlı Devleti, Rusya'nın Balkan topraklarında konsolosluk açma fikrini zararlı addediyordu. Çünkü Rusya buralarda göstereceği faaliyetlerle Hristiyan halk üzerinde etkili olacak, ufak bir kıvılcımda da isyanların arkası kesilmeyecekti. Ayrıca Avusturya da benzer tehditle karşı karşıyaydı. Çünkü bu ülke de Osmanlı gibi çok uluslu bir devlettir. Ancak İmparator Marie Therese yeni ölmüş ve onun yerine geçen II. Joseph de Rusya'nın Balkanlar üzerindeki hedeflerini sezebilecek kadar tecrübeli değildi. Bununla birlikte Rusya ile 1780 yılındaki görüşmelerinde Osmanlı topraklarını paylaşma kararı alıp, 1782'de Petersburg'da gizli bir antlaşma imzalamışlardır.¹⁸¹

1782 yılında mevcut ortamdan yararlanan Rusya, Avusturya ile birlikte Osmanlı Devleti'ne bir nota verdiler. Notada Eflak, Boğdan ve Bucak'ta konsolosluk açma talebi ile karşılaşan Osmanlı Devleti, fazla direnemeyerek Rusya'nın bu isteğini kabul etmek zorunda kalmıştır.¹⁸²

Bu bölgede konsolosluk açtıktan sonra, Mikenos Adası denilen, ahalisinin ticaret ve gemicilikle uğraştığı gayrimüslimlerin oluşturduğu yerde konsolosluk

¹⁸⁰ Osman Köse, (2006), s. 161-162

¹⁸¹ A.g.m., s. 163; Antlaşmanın içeriği için bk. Henry Jean Castera, **İkinci Katerina Tarihi**, terc. Yakovaki, Mısır 1276, s. 99

¹⁸² Osman Köse, (2006), s. 164

açmak istemiştir. Burası Kiklad adalar grubundan ve Ege Denizi'nden Akdeniz'e veya Yunanistan'a geçilmek istendiğinde yol üzerinde bulunan küçük bir adaydı. Rusya'nın bu stratejik nokta üzerindeki isteği de önce adanın ikamet edecek konsolosun güvenliği için uygun bir yer olmadığına, Rusya ile araları iyi olmayan Garp ocakları korsanlarının baskısıyla konsolosun can güvenliğinin tehlikeye gireceğine ve konsolosu korumak için bölgede Osmanlı idari ve askeri birimlerinin bulunmadığı gerekçesiyle reddedilmişti. Ancak bu sorunun muhatabının Osmanlı tarafı olduğunu vurgulayan Rusya'nın bu talebi de kabul edilmek zorunda kalmıştır.¹⁸³

Daimi büyükelçilikler I. Petro döneminde yaygınlaşmış, Osmanlı Devleti de Rus büyükelçiliğinin kurulduğu ilk ülkelerden biri olmuştu. Bu konudaki anlaşma da Ukraintsev tarafından yapılarak, 1700 yılındaki İstanbul Antlaşması'na dahil edilmişti.¹⁸⁴ Konsoloslar atandıkları bölgede giriştikleri çeşitli faaliyetlerle bölge halkını Osmanlı Devleti'ne karşı örgütlemekteydiler ve bu bölgelerden Bâbıâli'ye şikayetler de gelmekteydi.¹⁸⁵

Bu şekilde Balkanlar'da bir ağ oluşturan Rusya, Varna'da da konsolosluk açma girişiminde bulunmuştu. Bölge, olası bir Rus-Osmanlı savaşında Osmanlı

¹⁸³ İsmet Parmaksızoğlu, “Rusya'nın Mikenos Adası'nda Konsolosluk Kurma Teşebbüsü”, **Belleten**, C. 41, S. 161, s. 125

¹⁸⁴ **Tolstoy'un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu**, Çev. İbrahim Allahverdi, Haz. İlyas Kamalov, Yeditepe Yay., İstanbul, 2009, s. XXIV

¹⁸⁵ Osman Köse, (2006), s. 166-168

Devleti'nin asker sevkiyatı yapacağı kilit noktalardan biriydi. Osmanlı Devleti'ne göre Rusya'nın burada konsolosluk açma isteğinin nedenleri şunlardı:¹⁸⁶

- 1- Reayanın askeri gücünden yararlanmak,
- 2- Bölgeden Rusya'ya göçe tabi tutulacak reayanın iş gücünden yararlanılarak, Osmanlı ekonomisine darbe vurmak,
- 3- Savaş halinde bölgedeki reaya isyana teşvik edilerek, Osmanlı ordusuna engeller çıkarılacak ve bu reayanın yardımıyla Boğazlara kadar olan Osmanlı toprakları ele geçirilecekti.

Rusya'nın bu isteği duyulan derin rahatsızlık ve yaklaşan savaş ortamı sebebiyle kabul edilmedi. Akabinde 19 Ağustos 1787 tarihinde Rusya'ya savaş ilan edildi. Bir süre sonra da Avusturya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişti. Savaşın daha ilk anından itibaren Balkan Sırpları ve diğer gayrimüslim reaya Rusya ve Avusturya'yı kurtarıcı olarak görmeye başladı. Neticede 4 Ağustos 1791'de Avusturya ile imzalanan Zıştovi Andlaşması'ndan sonra 11 Ocak 1792'de de Rusya ile Yaş Antlaşması imzalandı.¹⁸⁷ Antlaşmanın imzalanmasıyla birlikte Rusya, Özi ile Dinyester nehirleri arasındaki geniş ve verimli arazileri alarak Besarabya'ya kadar ilerlemiş oldu. Yaş'ı alan Ruslar daha önce burada görevli olan konsolos Laşkaref'in önderliğinde bir yönetim kurdular. Savaş boyunca gayrı Müslim tebaadan yardım gören Rusya ve Avusturya karşısında zor duruma düşen Osmanlı Devleti, bu

¹⁸⁶ Osman Köse, (2006), s. 167-168

¹⁸⁷ Bu iki antlaşmanın görüşmelerine dair bkz. Câbî Ömer Efendi, **Câbî Tarihi (Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni)**, Haz. Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara, 2003, s. 28-31

devletlerin Balkanlara ve Akdeniz'e doğru sarkmalarından rahatsız olan İsveç ile 1789 yılında; Prusya ile de 1790 yılında ittifak antlaşması yaptı.¹⁸⁸

Yüzyılın sonuna doğru Balkanlar'da ve diğer bölgelerde Rus konsolosluklarının faaliyet gösterdiği yörelerde Osmanlı yönetimi zor anlar yaşamaya başladı. Bölgedeki Hristiyan reayanın asi fikirler taşımasının yanında Dağlı isyanı¹⁸⁹ gibi olaylar da Rusların bu faaliyetlerine kolaylıklar sağlıyordu. Rusya 1806 yılında başlayan savaşlar sonucunda imzalanan Bükreş Andlaşması ile Osmanlı Devleti'nden Besarabya'ya kadar olan bölgeleri aldı. Yani Küçük Kaynarca Andlaşması'ndan sonra konsoloslarının faaliyet gösterdiği yerlerin önemli bir kısmına el koymuş oldu. Bununla beraber 1812 yılına gelindiğinde Eflak ve Boğdan üzerinde ve Balkanlarda nüfuzunu artırdı. Rus konsoloslarının faaliyetleri sonucu Sırp'lar ve Rum'lar bağımsızlık için isyan etmeye başladılar. Osmanlı hükümeti, imparatorluğun Balkan topraklarında Rusların konsolosluk açma teşebbüslerine karşı çıkmayı bir devlet politikası haline getirmişti. Fakat Rusya'nın konsolosluk açma teşebbüsleri karşısında direnmesine rağmen, direncini perçinleyecek yeterince askeri ve ekonomik güce sahip olmadığından Ruslar konsolosluk açma teşebbüslerinin hepsinde başarılı oldular.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Osman Köse, (2006), s. 169

¹⁸⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Yücel Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları**, Ankara Üniversitesi DTCTF Yayınları, Ankara 1983; **Câbî Tarihi**, s. 59-62; ayrıca bkz. Ek 5, **BOA**, HAT, 52037

¹⁹⁰ Osman Köse, (2006), s. 169-170

B.4 Yaş Antlaşması

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması Rusya'ya Kırım'ı ilhak etmesi için yol açmıştı. Bu durum ise Osmanlı topraklarında reaksiyona sebep olmuş, Fransa ve İngiltere'nin de baskıları sonucu Babıâli İsveç ile askeri bir ittifak antlaşması imzalayarak, 1787 yılında Rusya'ya savaş ilan etmişti. Savaşın başlangıcında büyük bir Rus donanmasının Karadeniz'de fırtına yüzünden batması Rusya'nın aleyhine olmuş, ancak Rus Başkumandanı Suvorov Özü (Oçakov) kalesini ele geçirip, bu moralle 1 Ağustos 1789 yılında Fokşani yakınında büyük bir zafer kazanınca, durum Osmanlı Devleti aleyhine dönmüştür. Ayrıca Tuna üzerindeki kuvvetli mevkilerden biri olan İsmail Kalesi ele geçirilip, Türk ahalisi katledilince, Osmanlı yönetimi barış müzakerelerine başlamak durumunda kalmıştır.¹⁹¹

29 Aralık 1791 / 10 Ocak 1792 yılında Yaş şehrinde imzalanan barış antlaşmasına göre; Osmanlı Devleti Kırım'ın Rusya'ya ilhakını tanımış; Dnestr (Turla) nehri Rusya ile Osmanlı Devleti arasında ebediyen sınır tayin edilmiştir. Ayrıca Kafkaslar'da Kuban nehri iki devlet arasında sınır olmuştur.¹⁹² Antlaşma ile Gürcistan'daki Rus hakimiyeti tanınmakla birlikte, 1774, 1779 ve 1784 yıllarında imzalanan anlaşmaların da yürürlükte oldukları teyit edilmekteydi.¹⁹³

¹⁹¹ Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 291; Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, s. 37

¹⁹² Akdes Nimet Kurat, (1990), s. 291

¹⁹³ M. Alaeddin Yalçınkaya, "Osmanlı Devleti'nin Batı Politikası – Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a – (1774-1839)", **Türk Dış Politikası – Osmanlı Dönemi**, Ed. Mustafa Bıyıklı, Gökkuşbu Yay., İstanbul, 2008, C. II, s. 96

Yaş Barışı, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı askeri üstünlüğünün kanıtı olarak kabul edilmektedir. 1768 – 1774, 1787 – 1790 yıllarında Osmanlı ile gerçekleştirilen savaşlar sonucu elde edilen geniş saha, Rusların yeni kolonizasyon faaliyetlerine yol açmıştır. Ele geçirilen yerlere çeşitli bölgelerden muhacirler getirilerek, buralarda Rus hakimiyetinin kesinleşmesi sağlanmıştır. Kolonizasyon faaliyetinin başına getirilen Potemkin, kısa zamanda Nikolayef ve Cherson şehirlerinde tersaneler tesis ettirmişti. Ayrıca Karadeniz'de Rus donanmasına üs olacak Sivastopol kalesinin temelleri atılmıştı. Böylece Rusya'nın uzun yıllar tatbik etmeye çalıştığı Karadeniz'e ulaşma fikri ve faaliyetleri amacına ulaşmıştı.¹⁹⁴

B.5 Sırp İsyanında Rusya

Sırp lar arasında Osmanlı Devleti'ne karşı zuhur eden isyanlar karşısında Avusturya tarafsızlığını ilan etmişti. Çünkü yakın dönemde gerçekleşen Fransız Devrimi, çok uluslu topraklarına da sirayet edebilirdi. Bunun yanısıra Formio Antlaşması ile Dalmaçya ve Kotor'u topraklarına katarak Balkanlar'daki doğal sınırlarına ulaştığını düşünen Avusturya, Napolyon tarafından gelecek bir tehlikeden de korkmaktaydı. Bu isyanlar sonrası yanbaşında özerk bir devletin oluşması riskini, kendi topraklarında çok sayıda Sırp nüfusun barınması sebebiyle göze alamazdı. Ayrıca Avusturya'nın Sırbistan üzerinden gerçekleştirdiği ticaret, bu isyan hareketleri dolayısıyla ciddi tehdit altındaydı. İşte tüm bu sebepler Avusturya'yı

¹⁹⁴ Akdes Nimet Kurat, (1990), s. 292

Sırpların bu hareketine yardımdan alıkoymakta, bir bakıma doğudaki emperyalist arzularına gem vurmaktaydı.¹⁹⁵

Sırp lar Avusturya'nın bu tutumuna karşılık kendilerine başka bir destekçi aramışlardır. Bu da şüphesiz kendileriyle dini ve ırki bağları olan Ruslardı. Çar, Sırp isyanlarına karşı ilk etapta fazla ilgili olmasa da, isyanın genişlemesi ardından İstanbul'daki Rus Elçisi İtalinski'nin Avusturya'nın isyanlar karşısında inisiyatif alacağını Çar'a iletmesinden sonra Rusya'nın da bu yöndeki siyaseti değişmeye başlamıştır.¹⁹⁶

Asiler durumu iletmek ve yardım talebinde bulunmak için oluşturdukları bir heyeti Rusya'ya göndermişlerdi. Heyet Rus Dışişleri Bakanı Adam Çartoriyski ile görüşerek, Rus ve Sırp ların din ve ırk birliğini vurgulayıp, Rusya'dan çok acil cephane, subay ve para talebinde bulunuyorlardı. Bu yardım geldiği takdirde ise, Sırp ların yaşadığı tüm bölgelerde cesaretlenerek, Türk boyunduruğundan kurtulacaklardı.¹⁹⁷

Asilerin bu taleplerine karşı Çar duruma tedbirli yaklaşmaktaydı. Buna göre Sırp lara askeri yardım, mevcut siyasi koşullarda imkansızdı. Çünkü Rusya, Ocak 1798'de Osmanlı Devleti ile imzalanan ittifak antlaşmasını yenilemek düşüncesindeydi. Bunun yanı sıra Rusya Sırp ların isteklerini Bâbüaliye iletmek için arabuluculuk yapacağını, yine de süreç içerisinde Petersburg'dan bir haber gelmedikçe Sırp ların silah bırakmamalarını istemişti. Ancak Sırp lardan İstanbul'a bir

¹⁹⁵ Selim Aslantaş, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp İsyanları**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 99-101

¹⁹⁶ Selim Aslantaş, (2005), s. 102

¹⁹⁷ A.g.t., s. 103

heyet göndererek Padişaha bağlılıklarını bildirmelerini istemişti. Ayrıca Çar, İstanbul'daki elçisi İtalinski'ye bir talimat vererek, Osmanlı yönetimine, Sırların Petersburg'a geldiklerini, Çar'ın ise Osmanlı'nın iç işlerine karışmak niyetinde olmadığını, Sırları zulüm ve zorbalıktan kurtaracak bir takım imtiyazlar tanınmasının mümkün olabileceğini tavsiye eden bir bilgi vermesini istemişti. Rusya'nın önerdiği yönetim tarzı ise, Eflak ve Boğdan'da olduğu gibi kendi idarecilerini kendilerinin seçmesi, ancak bunların tayin ve tasdikinin Memleketeyn'den farklı olarak Sultan'ın tasarrufunda olması idi.¹⁹⁸ Bu aşamadan sonra İtalinski, Sırlara bir takım imtiyazlar için uğraşmış, Rusya'nın bütün Ortodoks Hristiyanlar üzerinde himaye hakkını elde etmeye çalışmıştı. Ancak bu hakkın kesinlikle verilemeyeceğini anlayınca bundan vazgeçerek, 24 Eylül 1805 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir ittifak antlaşması yapmaya muvaffak olmuştur.¹⁹⁹ Bu antlaşmada Rusya'nın amacı, Fransa tehdidine karşı Korfu'ya Boğazlar üzerinden birlik sevk etmektir. Antlaşmanın 4. maddesi ile Rusya Boğazlardan geçiş hakkı elde etmiştir.²⁰⁰

1805 yılının bahar aylarında geri dönen Sırp heyeti halka Rusya'nın destek mesajını iletmesi, asiler arasında özerk bir idarenin kurulabileceğine yönelik fikirleri ortaya çıkarmıştı. Çar tarafından duruma tedbirli yaklaşılması yanı sıra bir Rus temsilcisi de Belgrad'a yerleşmişti. Ayrıca beraberinde getirdiği subay ve

¹⁹⁸ Selim Aslantaş, (2005), s. 103-104

¹⁹⁹ Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, C. VIII, s. 31-32

²⁰⁰ Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları, C.1, s. 229

memurlarla da Sırp askeri birliklerinin idaresini düzenlemekteydi.²⁰¹ Ayrıca Rusya'nın isteği doğrultusunda İstanbul'a bir heyet gönderilmesi kararı verildi. Ancak ne tür taleplerde bulunulacağı hususunda iki grup ortaya çıkmıştır. Birinci grup, Hacı Mustafa Paşa dönemindeki imtiyazları yeterli görüp, çatışmaya girmekten kaçınırken, ikinci grup ise, Eflak ve Boğdan'a ya da Yunan Adaları'na verilen imtiyazların aynısı için mücadeleye devam etme taraftarı idiler.²⁰²

Sırp heyetinin İstanbul'dan döndüğü sıralarda Sırp mebusu Bazerganbaşı Petro'nun bağımsız gibi hareket ettiği Bâbîâli'ye iletilmişti. Ayrıca Rusya'nın asi Sırlar'a cesaret verip, aralarında Osmanlı Devleti'ne karşı olmak üzere birlik oluşturulmaya çalışıldığı, bunun için her türlü fesadın onlara bulaştırıldığı söylenmekteydi. Sırlar arasındaki bu düşüncelerin önüne geçebilmek için yönetimin acilen tedbirler alması gerektiği, hatta esir edilmeleri emrinin verilmesi ve bölgedeki Osmanlı yöneticilerine para gönderilerek tedbirlerin arttırılması istenmekteydi.²⁰³

Rusya'nın Sırlar üzerindeki bu kuvvetli etkisi devam ederken Avusturya, Sırp meselesine karışmak istememesine karşın, Rusya'nın bölge üzerindeki faaliyetlerinden rahatsızlık duymaktaydı ve bağımsız bir Sırbistan'ın Rusya ile ilişkilerinde bozulmaya sebep olacağını, bu yüzden de Sırp topraklarının Osmanlı idaresinde kalması gerektiğini düşünmekteydi.²⁰⁴ Rusya ve Avusturya'nın Sırlar için çeşitli imtiyazlar talep etmeleri Fransa'nın hoşuna gitmemiştir. Zira Fransa bu

²⁰¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, TTK, Ankara, 1999, C. V, s. 105

²⁰² Sırp heyetinin istekleri, Osmanlı Devleti'nin bu isteklere tutumu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Selim Aslantaş, (2005), s. 106-109

²⁰³ BOA, HAT, 5507 (16 Muharrem 1222 – 26 Mart 1807)

²⁰⁴ Enver Ziya Karal, (1999), s. 106

meseleyi Osmanlı Devleti'nin iç meselesi olarak görmekte ve dış güçlerin buna müdahalesini haklı görmemekteydi. Osmanlı yönetimi de zaten Sırların kendi reayasından olduğunu belirterek ne Avusturya ne de Rusya'nın teklifini kabul etmek niyetinde değildi.²⁰⁵

Osmanlı'nın Sırların isteğini kabul etmeyip, üzerine bir de Napolyon'u imparator olarak tanınması, Rusya ile olan ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştu. Ufukta görünen Rus-Osmanlı savaşına karşı, Osmanlı da Rumeli'ye asker sevkياتına başlamıştı. Bu gelişmeler doğrultusunda Çar Aleksandr III. Selim'e bir mektup göndererek, Sırlara iyi davranılmasını isteyerek, asker sevkياتının aralarındaki dostluğa zarar vereceğini beyan etmişti.²⁰⁶

Daha önce 1802'de yapılan bir antlaşma gereği, voyvodaların tayin ve azilleri Rus onayına bağlanmıştı. Ancak III. Selim'in bu süreçte iki görevliyi azledip, yerine yenilerini ataması, ilişkileri iyice gerdi. Rusya Eflak ve Boğdan'ı işgal etme tehdidinde bulundu. Ayrıca Sırları bastırmak bahanesiyle harekete geçecek ve daha sonra da Tuna'ya ilerleyecek olan Dalmaçya'daki Fransız birliklerine, Bosna-Hersek üzerinden yol verilmesi de istenmişti. III. Selim Rus tehdidinin Fransız tehdidinden daha yakın ve büyük görerek, Eflak ve Boğdan'da eski voyvodaları olan İpsilanti ve Marusi'yi yeniden atadı. Tüm bunlar üzerine Napolyon'un Jena'da Prusya ordusunu yenmesi, Osmanlı siyasetinde ibreyi tekrar Fransa tarafına çevirmişti ve Fransa ile ittifak antlaşması yapmak üzere bir heyet Paris'e gönderildi. Bu gelişmeler Rus-

²⁰⁵ Mütercim Ahmed Asım Ayıntabi, **Asım Tarihi**, Ceride-i Havadis Matbaası, İstanbul, s. 153-155; **Tarih-i Cevdet**, s. 71-72

²⁰⁶ Selim Aslantaş, (2005), s. 117

Osmanlı savaşını kaçınılmaz kılmış, Rusya da Kasım ortalarında Dinyester'i geçerek Osmanlı topraklarına girmeye başlamışlardı.²⁰⁷

Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler bu istikamette devam ederken, Osmanlı yönetimi tarafından Sırlara bazı imtiyazlar tanınmaktaydı. Çünkü Babiali yaklaşan Rus savaşında iki cephede birden savaşmaktan kaınmaktaydı.²⁰⁸

Sırların desteğini alan Rusya, böylece Osmanlı cephesindeki yükünü hafifletmişti. Rus-Osmanlı savaşı başladıktan hemen sonra ise General Mikhelson, Kara Yorgi'ye bir haber göndererek, bu savaşa Balkanlar'daki Ortodoks halkların çıkarlarını korumak için girdiklerini ve Babiali'nin verdiği sahte vaatlere kanmamalarını bildirmişti. Sırlar Ruslara aktif olarak yardım etmeli ve Tuna boylarındaki Rus gleri ile birleşerek Osmanlıları bu topraklardan atmalıydılar.²⁰⁹

Yaşanan gelişmeler, Rusya'ya Sırların yedekte tutulmasının zorunlu olduğunu göstermişti. Bu düşünceden hareketle Rus Dışışleri Bakanı Budberg'ten aldığı talimatla harekete geçen Paulicci, Kara Yorgi ile 10 Temmuz 1807 tarihinde bir anlaşma imzalamıştı. Sırlar bu anlaşmayla Rusya'nın himayesini kabul ettiler ve buna karşılık Rusya'dan şunları talep ettiler: Rusya Sırbistan'ın idari ve mali işlerini düzenleyecek Yunan olmayan bir memur gönderecekti. Sırbistan'da sipahilik tamamen kaldırılacak, Rusya askeri ve idari işler için Sırbistan'a Yunan olmayan memurlar atayacaktı. Sırların elinde bulunan bütün kalelere Rus ordusu yerleştirilecekti. Vidin ve Bosna tarafına saldırı için Rusya birer ordu ve mühimmat

²⁰⁷ Selin Aslantaş, (2005), s. 122-123

²⁰⁸ Sırp heyetinin Osmanlı ile görüşmeleri ve tanınan imtiyazlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Selim Aslantaş, (2005), s.124-128

²⁰⁹ A.g.t., s. 129

ile top ustaları gönderecek, Belgrad'da bir cephanelik inşa edecekti. Ancak Avrupa'da cereyan eden gelişmeler neticesinde bu antlaşma önemini kaybetmişti. Çünkü Rus orduları Napolyon tarafından Friedland'da ağır bir yenilgiye uğramış ve Rusya Avrupa'daki siyasetini yeniden şekillendirecek olan 9 Temmuz 1807 tarihindeki Tilsit Antlaşması'nı imzalamıştı.

Rusya, Sırp meselesini kullanarak Tuna'yı Osmanlı ile kendi arasında sınır kabul ettirip, bu yolla da Eflak ve Boğdan'ın işgalini meşrulaştırmak gayretinde idi.²¹⁰ Ayrıca Kara Yorgi ile yapılan antlaşma, Rusya'nın Türk hakimiyetindeki Slavlara bakışını vurgulamakla kalmayıp, Osmanlı Devleti ile girişilen mücadelede Balkan Hristiyanlarının ne derece önemli olduğunu ortaya çıkarmaktaydı.

Tilsit Antlaşması'na göre arabuluculuk yapan Fransa, Yergöğü yakınlarındaki Slobozia adasındaki müzakereler neticesi 25 Haziran 1807 tarihinde Rusya, Osmanlı ve arabulucu Fransa arasında bir ateşkes antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre, Rusya savaşta işgal ettiği yerlerden çekilmeyi kabul ediyordu. Ancak Osmanlı Devleti bir barış antlaşması yapılana kadar bu topraklara giremeyecekti.

Ateşkes Sırp lar açısından büyük bir hayal kırıklığı demektir. Ancak Rusya, Sırp ların yanında olduğunu göstermek için Konstantin Rodofinikin'i Sırbistan'a göndererek, Hurşit Paşa'ya Sırp lara hücum edilmemesini söylemek suretiyle Sırp ların menfaatini koruduğunu belirtmek istemiştir. Rodofinikin'in önemli görevlerinden biri de Sırp lar arasında Rusya'nın nüfuzunu arttırıp, Kara Yorgi'nin iktidarını sınırlandırmak için bir anayasa hazırlamaktır.²¹¹ Neticede, Rodofinikin Rus nüfuzunu arttırmaya muvaffak olmuştur. Onun bu çabası, Rusya'nın askeri yardım

²¹⁰ Selim Aslantaş, (2005), s. 134-137

²¹¹ A.g.t., s. 135, 139

sözü verip de isyan sırasında hiç yardım etmemesine rağmen, Sırlar arasında Rusya'ya güveni üst düzeye çıkarmıştı.²¹²

Çar Aleksandr, mütarekeyi imzalayan General Mayendorf'un kısa süre sonra ölümü ardından, onun mütarekeyi imzalamaya yetkisinin olmadığını söyleyerek antlaşmayı imzalamamış ve taahhüt edilen 35 gün içerisinde Rus birlikleri Eflak ve Boğdan'dan çekilmemiştir.²¹³ Tuna boyuna asker sevketmeye devam ederek, bu bölgeleri kendi toprakları gibi telakki eden Rusya, Memleketeyn'de tedbirler almaya devam etmiş, müttefik olarak gördüğü Fransa'nın Petersburg'da bulunan elçisine de durum hakkında bilgi verilmiştir.²¹⁴

Daha sonra Yaş'ta gerçekleştirilen barış müzakerelerinin sonuçsuz kalmasının hemen ardından, 27 Haziran 1809 tarihinde Rusya İsmail Kalesi'ni birkaç günde kontrol altına aldıktan sonra, Feldmareşal ordusu Tuna'yı geçerek Sırlara asker ve cephane yardımı yapma niyetiyle hareket etmekteydi. Aynı zamanda bu yardımlar Avusturya'dan da gizli tutulmaktaydı. Rusya bir taraftan Tuna'yı geçerken, diğer taraftan da Kafkaslardan Kars ve Ahıska tarafına doğru hareketlenmişti.²¹⁵ Rusya'nın bu harfeketini asi Sırlar arasında da heyecanla karşılanmıştı.²¹⁶

Avusturya Osmanlı Devleti'nin düştüğü bu durumdan kurtulması için kendisinin Rusya'ya savaş ilan etmesi gerektiğini biliyordu. Ayrıca Bâbiâli'ye

²¹² A. Hajek, "Sırbistan", **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B., 1979, C. 10, s. 562

²¹³ Selim Aslantaş, (2005), s. 136

²¹⁴ **BOA**, C.HR., 1086 (H. 1 Şaban 1225 – M. 1 Eylül 1810)

²¹⁵ Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi, **Şânî-zâde Târîhi**, Haz. Ziya Yılmaz, Çamlıca Basım, İstanbul 2008, C.I, s. 226-227

²¹⁶ Selim Aslantaş, (2005), s. 140

gönderdiği mektupla, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmek niyetinde olduğunu ve bunun için de Fransa ile birlikte hareket etmek istediğini bildirmektedir. Ancak Fransa'nın bu sıralarda Flemenk ve İspanya sorunuyla uğraştığını, Rusya'nın teklifini olumlu karşılamasının imkansızlığını, yine de aralarının bozulmasından çekindiği için bir takım fiiliyatda bulunabileceğini haber vermiştir.²¹⁷

1807 yılında Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yeniden başlayan savaş ardından Rusya Sırlarla tekrar bağlantıya geçmişti. Aynı yıl Sırlar'ın ve Ruslar'ın yaşadığı başarısızlıklar, Sırbistan'ın tamamında Türk hakimiyetinin yeniden sağlanmasına yol açmış, 1810 yılı sonbaharında bu kez Rusya'nın tam desteğini alan asiler bölgeye hakim olmuşlardı. Bu yardım vesilesiyle Rus birliklerinin bölgedeki dört aylık ikameti, Kara Yorgi ve Mladen Milovanoviç müstesna olmak üzere, tüm voyvodaları Rus nüfuzuna dahil etmişti. Bu da Belgrad'daki Rus işgalinin sürekli hale gelmesinin önünü açmıştı. Ancak Napolyon'un Moskova seferi, Rusları alelacele Rusya'ya dönmeye mecbur etti ve 1812 yılındaki Bükreş Antlaşması Sırlar'ı muhtariyet verilmesi bağlamında Osmanlı hakimiyetine bırakmıştı.²¹⁸

Sırların Kamenice'de aldığı yenilgi ardından, Rusya'dan yardım istenmiş, ancak Çar onları tek başlarına hareket etmekle suçlayarak, bu yardıma karşılık vermemişti. Bunun üzerine Sırlar arasında yeni bir hâmi arayışı başlamıştı. Koşullar içerisinde bu himaye arayışında Fransa üzerinde karar kılınmış ve Napolyon'a elçi ile birlikte arzda bulunulmuştu. Daha sonra da Avusturya ile temas girişimleri yaşanmıştı.²¹⁹

²¹⁷ BOA, C.HR., 1085 (H. 1225 – M. 1809)

²¹⁸ A. Hajek, (1979), s. 563

²¹⁹ Bu konuda bk. Selim Aslantaş, (2005), s. 142-147

Rusya, kendisini Avrupa’da rahat ettirecek tek şartın, Osmanlı Devleti’ni barış masasına oturtmak olduğunu düşünüyordu. Ancak Osmanlı’nın Tuna’yı sınır kabul edecek bir barışa imza atmayacağından da emindi. Bunu yaptırmanın tek yolunu savaşta Osmanlı birliklerini yenmek olarak gören Rusya, harekete geçti ve Osmanlı kuvvetleri ile mücadeleye girişti. Osmanlı birlikleri bir ara Sadrazam Laz Ahmed Paşa komutasında önemli mevkiiler ele geçirse de General Kutuzof’un birliklerinin Rusçuk karargahını ele geçirmesi ardından, Osmanlı ordularının Rumeli ile bağlantısı kesilince Laz Ahmed Paşa mütareke teklif etmek zorunda kaldı.²²⁰

Rusya bu hareketinden sonra Karadağlılarla da ittifak yaparak, Tuna’nın sağ tarafına geçmek suretiyle Eflak ve Boğdan’ı kendi sınırları arasında telakki etmeye başlamıştı. Hatta Osmanlı kanunlarının Memleketeyn’de artık geçerli olamayacağını da ileri sürerek, bu durumu Avusturya elçisine haber vermişti.²²¹

Bükreş Antlaşması’ndan sonra bölgedeki siyasi çalkantı ve kargaşa ortamı akabinde Miloş’un 1815’teki isyanından sonra Kara Yorgi endişeye kapılarak, uzun uğraşlar neticesinde Rus Çarı Aleksandr’a ulaşmayı başarmıştı. Yorgi Çar’dan Miloş’a değil kendisine destek vermesini istemekteydi. Ancak Aleksandr bu konuda çoktan kararını vermişti. Sırbistan’da politik gücün gerçek sahibi Miloş’u destekleme kararı alındı.²²² Devam eden süreçte Kara Yorgi öldürülmüş ve Sırp isyanları da böylelikle son bulmuştu. Bundan sonra Sırp meselesi, çeşitli safhalardan geçerek 1833 yılındaki Sırbistan’ın muhtariyetine kadar siyasi arenayı meşgul etmiştir.

²²⁰ Rus-Osmanlı savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Selim Aslantaş, (2005), s. 148-154; ayrıca bk. **Şanizade Tarihi**, C.I, s. 266-276

²²¹ BOA, HAT, 52713 – Z (21 Rebiulevvel 1229 – 13 Mart 1814)

²²² Selim Aslantaş, (2005), s. 185

B.6 Tilsit Görüşmelerinde Değişen Rus Siyaseti

Rusya'nın Fransa'ya yenilmesi sonucu Çar I. Aleksandr, Napolyon ile anlaşma masasına oturmak zorunda kalmış, iki imparator, müzakere için Tilsit şehrinde Niemen nehri üzerinde bir araya gelmişlerdi. Bu görüşmelerde Napolyon'un takip etmek istediği politikanın esaslarını, ilkin Türkiye'nin paylaşılmasını gündeme getirmeden Ruslardan istediği toprakları ve tavizleri almak, Rusya'yı İngiltere'ye karşı harbe girmek için cesaretlendirmek, mümkünse onunla işbirliği yapıp, İngiltere'yi Hindistan'dan kovmak teşkil ediyordu. Rusya ise görüşmelerde, Osmanlı topraklarının paylaşılmasını istiyor, bu uğurda Fransa'yı kullanmayı deniyordu. Bu olmaz ise, Silezya'nın Fransa'ya verilmesine karşılık, kendisi de Eflak ve Boğdan'ı isteyecekti. Bu sırada Osmanlı Devleti de Fransa ile dostça ilişkilerini devam ettirmek, hatta onunla bir ittifak yapmak düşüncesinde idi.²²³ Zaten Fransa da Avrupa'daki diğer güçlere karşı Osmanlı'yı daha önceleri gerekli gördüğü durumlarda bir silah olarak kullanmaktaydı.²²⁴ İşte bu düşünceler içerisinde görüşmelere geçilmişti.

Prusyalı Hardenberg, Rusya ve Prusya adına görevlendirilmeyi umut ederek, Osmanlı Devletinin paylaşılmasını öngören ünlü Avrupa'yı yeniden düzenleme planını yapmış, bunu da Bartenstein görüşmelerinde öne sürmüştür. Bu projeye göre Rusya, Balkan Yarımadası'nın doğusunu; Avusturya batısını; Fransa da Yunanistan

²²³ Süleyman Kocabaş, **Paris'in "Doğu Yolu"nda Yaptıkları Tarihte Türkler ve Fransızlar**, Vatan Yayınları, İstanbul, 1990, s. 192

²²⁴ Gladys Scott Thomson, **Catherine The Great and the Expansion of Russia**, Collier Books, New York, s. 101

ve Adaları alacaktı. Böylece Rusya gibi Avusturya da Polonya hisselerini terk edecekti. Plan başlıca iki konuyu ihtiva ediyordu: Polonya ve Osmanlı Devleti Tilsit görüşmelerinde ele alınacak ve anlaşmada yer alacak olan bu konu Rus – Fransız ihtiraslarına çözüm getirecekti. Ancak yapılacak antlaşmayla doğrudan alakalı görülmeince, Prusya görüşmelere dahil edilmedi ve Hardenberg görüşmelerden uzak tutuldu.²²⁵

Tilsit görüşmelerinin başında I. Aleksandre, konuyu doğrudan doğruya Doğu ve Batı İmparatorluklarının kuruluşuna götürecektir olan, Osmanlı Devleti üzerinde I. Napolyon’un açık biçimde açıklamada bulunmasını istemişti.

Tilsit görüşmelerinin tarihte önemli bir yeri vardır. Burada her iki imparator da öteden beri alışlagelen önemli bir prensibi, murahhas elçilerin aracılığı ve soğuk protokol kaidelerini bir tarafa bıraktılar. Bu sebeple de tarihi olaylar tam olarak aksedememiş ve bazı sözlü belgeler kapalı kalmıştır. Bu görüşmelerin en önemli olayı, Fransız Büyükelçisi Savary’nin Çar Aleksandr’ın yanında görevde bulunduğu sırada gönderdiği 4 Kasım 1807 tarihli mektubunda belirttiği “Kaderin Kararı” sözü olmuştur. Buna göre İstanbul elçisinden mektuplar alan Napolyon, bunları Aleksandr’a iletirken, “işte bana Türk İmparatorluğu’nun artık yaşayamayacağını söyleyen Kaderin Kararı sözüdür”²²⁶ demekle insiyatifin kendilerinde olduğunu vurgulamıştır.

I. Aleksandr’ın Avrupa’da Osmanlı varlığının son bulması, Doğu İmparatorluğunun kurulması, Yunan Haçının Ayasofya’ya dikilmesi ve III. İvan’dan,

²²⁵ Azmi Süslü, “Osmanlı İmparatorluğunu Paylaşma Projeleri 1807 – 1812”, **Belleten**, C. XLVII, S. 49 (Temmuz 1983), s.748-749

²²⁶ A.g.m., s.749

Sophie Paleologue'dan Büyük Katerina'ya kadar tüm mukaddes Rusya hayallerinin gerçekleştirilmesini bir an önce uygulamaya koyma çabası içinde olduğu görülmüyordu.²²⁷ Ancak şunu belirtmek gerekir ki, Türkiye Avrupası'nı kuvvetleriyle kuşatmaya çalışmak meselesi Rusya'nın eski sistemi içinde düşünülebilir. Bu doğrultuda Osmanlı İmparatorluğu hakkında Fransa ve Rusya sadece anlaşarak karar vermelidir. Zaten Rusya'yı bu uzak müstemlekeleri korumaya iten sebepler ortadan kalkmıştır. Rusya'nın ilgisini çekmeyi gerektiren ne Karadağ'ın ve ne de Batı Türkiye'nin durumudur. Topraklarına bitişik eyaletler O'nun doğrudan doğruya ilgisini çekecektir.

Karadeniz'in Rus, Adriyatik Denizinin Fransız sahilleriyle çevrilmiş olması göz önüne alındığında, Korfu şehri ve kalesinin Fransa'nın tasarrufu altında olması hem Rusya ile ittifakları, hem de en ideal savunma sistemi olması yönünden uygundur. Fransa'nın bu düşüncesi her ne kadar felsefe olarak mükemmel olmasa da en azından, açıkça Rusya'yı Akdeniz'den uzaklaştırma emelini ortaya koymuştur.²²⁸

Napolyon, Talleyrand ve Sebastiani'nin verdiği sözlere ters düşen Fransız tutumlarını göz önüne alan ve Tilsit Antlaşmalarının arkasında bazı oyunların döndüğünü hisseden Osmanlı Hükümeti, hemen Fransız arabuluculuğunu kabul ederek, Rusya'yla bir ateşkes imzalanması için Galip Efendi'yi İslabugi nahiyesine gönderdi. Fransız arabuluculuğunda 25 Ağustos 1807'de imzalanan ateşkes şu hükümleri ihtiva ediyordu: Osmanlı-Rus orduları arasındaki düşmanlığa son verilmesi, yine Fransa arabuluculuğunda yapılacak barış antlaşması için her iki devlet tarafından birer heyet oluşturulması, barış antlaşmasının kısa sürede

²²⁷ Azmi Süslü, (1983), s.750

²²⁸ A.g.m., s. 751

yapılamaması halinde, Rusya tarafından yeni fethedilen Boğdan, Eflak ve Osmanlı kalelerinin tahliye edilip, ganimet olarak alınmış olan mühimmatın otuz beş gün içinde geri verilmesi şartıyla ateşkesin, 3 Nisan 1808'e kadar geçerli kalması, Osmanlı ve Rus askerlerinin bu eyaletleri ve kaleleri boşaltmaları, Bozcaada'yı Ruslar'ın tahliye etmesi ve Akdeniz boğazını kapatan deniz güçlerini geri çekmesi, Ruslardan İslamiyeti kabul etmiş ve Osmanlılar'dan Hristiyanlığı kabul etmiş olanların dışında kalan savaş esirlerinin karşılıklı iadesi.²²⁹

Osmanlı Devleti Paris'teki büyükelçisi Muhip Efendi'yi Babiâli ile Rusya arasındaki görüşmeleri sürdürmesi için görevlendirdi. Bunun için de Osmanlı toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini, artık iç işlerine karışılmamasını, savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesinin yasaklanmasını, savaş ilan etmeksizin Osmanlı topraklarına tecavüz ettiğinden, savaş tazminatı vermesini, Gürcistan'ı Babiâli'ye geri vererek, bölgede Rusya tarafından yeni fethedilen Ankara ve Anapa kalelerinin tahliye edilmesini Rusya'ya kabul ettirmesi için Muhip Efendi'ye talimat verilmişti. Muhip Efendi ise Dışişleri Bakanına müracaat ederek, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile imzaladığı ateşkes hükümlerine uymadığını, Voyvodalıkları ve kaleleri tahliye edeceği yerde asker göndermeye devam ettiğini ve kendisinin Fransız arabuluculuğunda Tolstoy ile görüşmeye hazır olduğunu bildirdi.²³⁰

Osmanlı İmparatorluğu ve İran'ı diplomatik yollar ve vaadlerle kendi safına çeken Napolyon, Friedland zaferinden sonra, kendisine Avrupa'da güçlü bir müttefik olacak ve İngiltere'ye saldıracağında veya düşmanını anlaşılmaya zorlayacağında kendisini kuzeyde emniyete alacak Rusya'yla bir antlaşma yapmayı başardı. Bununla

²²⁹ Azmi Süslü, (1983), s.754-755

²³⁰ A.g.m., s. 755-756

birlikte Rusya'nın tam dostluğunu kazanması için O'na herkese yaptığı gibi vaadlerde bulunması ve bazı imtiyazlar vermesi gerekiyordu. Böylece de hem Bâbiâli, hem de İran'a verdiği vaadleri unutarak, III. Selim'in tahttan indirilmesi bahanesiyle, Rusya'ya Osmanlı Devleti'ni paylaşmayı teklif etti.²³¹

Napolyon bir konuşma sırasında I Aleksadr'a şöyle söylüyordu: "II. Selim'in tahttan indirilmesi beni Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtardı. Dostum ve müttefikim III. Selim tutuklandı. Onu biraz destekleyerek, Osmanlı İmparatorluğu'nu ayakta tutabileceğini zannediyordum. Şimdi düşünüyorum ki bu sadece bir hayal. Kendi kendini idare etmekten aciz bir devleti yıkmak daha uygun olur."²³²

Korkunç rakibinin dikkatini bu yöne çekmekten endişelenen Rusya, Napolyon'nun konuyla ilgili teklifleri karşısında önce Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması konusunda tereddüt ettiyse de, komşusu üzerindeki ihtiraslarını nihayet gerçekleştirebilecek bir fırsatın doğduğunu gördü. "Öyle hareket ediniz ki, O (Napolyon) Türkiye hakkında açıkça konuşsun. Böylece söz Doğu ve Batı İmparatorluklarının kuruluşuna gelebilir. Bu durumda iki imparatorluk arasındaki sınırlar nereler olabilir?"²³³ Buna göre Fransa Batı Avrupa'da, Rusya ise Doğu Avrupa'da hakim olacaktı.²³⁴

Tilsit görüşmeleri sırasında ve sonra Doğu anlaşmazlığını çözümlmek için Napolyon'un başlıca dört konu üzerinde durduğu görülmektedir. İlki, Osmanlı

²³¹ A. Süslü, (1983), s. 758

²³² Süleyman Kocabaş, (1990), s.192; **Türkiye'nin Canı Boğazlar**, Vatan Yayınları, İstanbul, 1994, s.45; A. Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, C. VIII, s. 223

²³³ A. Süslü, (1983), s. 758

²³⁴ A. N. Kurat, (1999), s. 301

Rumelisi'nin Fransa'yla Rusya arasında paylaşılması; ikincisi, her iki imparatorun da şahsen devletlerinin ortak çıkarını sağlayacak vasıtaları görüşmek üzere bir araya gelerek Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamen paylaşılması; üçüncüsü, Silezya'yı Fransa'nın tasarrufuna bırakmak şartıyla Osmanlı eyaletlerini Rusya'ya terk etmek ve dördüncü olarak da şayet her iki imparatorun Tilsit'te görüştükleri projeleri Çar kendiliğinden tehir edecek olursa, Eflak ve Boğdan dahil tüm eyaletleri Babiâli'ye verecek bir barışın yapılması. Napolyon'un Saint Petersburg Kabinasını temin etmek gayreti O'nu Prusya eyaletlerinden eşdeğerde yerler alarak Rusya'ya iki Osmanlı eyaletini (Boğdan ve Eflak) vermek fikrinden uzaklaştırmamıştı. Napolyon önce, Rusya'yı Fransa'ya bağlayabilecek olan Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamen paylaşılması fikri üzerine eğildiyse de, daha sonra Rusya'nın en büyük payı, özellikle İstanbul'u, istediğini görünce bundan vazgeçti. Meydana gelebilecek güçlükleri anladı ve İngiltere'nin kendisinden önce davranıp, imparatorluğun en iyi yerlerini almasından korktu. Bununla birlikte Rusya'nın ümitlerini tamamen kaybetmemesini sağladı²³⁵.

Napolyon, Babiâli ile Rusya arasında Fransız arabuluculuğuyla yapılacak bir barış antlaşmasının Tilsit Antlaşmasında yer almasını istiyordu, ancak bunun gerçekleşmesine fazla önem vermediğini de I. Aleksandre'a bildirerek, Moskova askerlerinin geri çekilmesi üzerinde fazla ısrar etmedi. Karşılıklı iddiaları uzlaştırmakla yükümlü olan Fransa'ya karşı, Tilsit Antlaşmasının 8. maddesi değişik bir hüküm ihtiva etmektedir: "Aynı şekilde, şayet İstanbul'da meydana gelen değişiklikler sonunda, Babiâli Fransa'nın arabuluculuğunu kabul etmeyecek veya kabul edip de başlamasından üç ay sonra görüşmeler memnuniyet verici bir sonuç

²³⁵ A. Süslü, (1983), s. 758-759

vermeyecek olursa, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Fransa Rusya'yla fikir birliği yapacak ve anlaşmayı yapacak iki taraf da, İstanbul şehri ve Rumeli Eyaleti hariç Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki tüm eyaletlerini Türk boyunduruğu ve zilletinden kurtarmak için anlaşacaklardır.²³⁶

İki imparator görüşmeler sırasında, Osmanlı üzerine pazarlıklar başlayınca, İstanbul ve Türk boğazları konusunda anlaşamadıklarından Türkiye'nin paylaşılmasını gündemlerinden çıkartmışlardır. Çünkü Çar I. Aleksandr İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nı "imparatorluğunun anahtarları" olarak gördüğünü, bu iki boğazdan vazgeçmek niyetinde olmadığını dile getiriyordu. Napolyon da boğazların Rusya'ya verilmesinin mümkün olmadığını düşünüyor, burayı "bir dünya imparatorluğunun başkenti" olarak görüyordu.²³⁷ Napolyon'a göre Rusya'nın buraya sahip olması demek, Tulon limanının, Korfu adasının ve hasılı dünya ticaretinin döndüğü geniş bir sahanın anahtarlarını eline geçirmesi anlamını taşıyordu.²³⁸

Boğazlar üzerindeki çözümsüzlük sebebiyle bu konu bir kenara bırakılarak 7 Temmuz 1807'de imzalanan Tilsit Antlaşması, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki düşmanlıkları sona erdirmişti. Antlaşmanın 22. maddesi ile Eflak ve Boğdan Prenslikleri'nde Rus askerlerinin geri çekilmesi karara bağlandı. Gerek Rusya ve gerek Osmanlı Devleti için faydalı ve şerefli bir barış yapılması hususunda Çar Aleksandr, Napolyon'un arabuluculuğunu kabul etmeye mecbur oldu. İşgalinde bulundurduğu prensliklerin boşaltılması, Fransa'nın Türk-Rus sulhüne aracılık

²³⁶ A. Süslü, (1983), s. 759

²³⁷ Süleyman Kocabaş, (1990), s. 194-195

²³⁸ Sergey Goryanof, Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 66

etmesi konuları yer alıyordu. Anlaşmada Osmanlı Devleti ile ilgili olarak; Türk-Rus harbinin sona erdirilmesi, Ruslar'ın Eflak ve Boğdan'ı boşalttıktan sonra, barış antlaşması imzalanana kadar, Türk ordusunun bu bölgeye girmemesi kararlaştırılmış; gizli maddelere göre ise, Fransa Lehistan'ı yeniden diriltmeyecek, buna karşılık Yedi Ada'dan Rus askerleri çekilerek, burası Fransa'ya verilecek, Osmanlı'ya bağlı olan Dubrownik Cumhuriyeti de Fransa'ya ilhak edilecekti. Bu antlaşmanın içerisinde yer alan gizli madde doğrultusunda Rusya ve Fransa aralarında bir ittifak antlaşması yaptılar ve buna göre, eğer Osmanlı sulh konusunda Fransa'nın arabuluculuğunu kabul etmeyecek ya da kabul edip, bundan üç ay içerisinde aksi hareket edecek olursa, İstanbul ve Rumeli Eyaleti müstesna olmak üzere, Eflak ve Boğdan Rusya'ya ilhak edilerek, Osmanlı Avrupası'nın paylaşımı için Rusya ve Fransa bir araya gelecekti.²³⁹

Diplomatik belgelerin normal karakterinden farklı olan bu ifadelerde Napolyon, Aleksandr'ın Osmanlı üzerindeki düşüncelerini serbestçe dile getirmesine müsaade etmiş ve 9. maddeyle ilgili konu anlaşmayı yapan taraflardan birinin onayı olmadan diğeri tarafından hiçbir devlete bildirilmeyeceği şartı getirilmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere, nüfuzlu arabulucu sıfatıyla Fransa, görüşmeleri yerine göre hızlandırıp yavaşlatacağı, durduracağı veya sonuçlandırabileceği şekilde yürütmüştür.²⁴⁰

²³⁹ Sergey Goryanof, (2006), s.59; Süleyman Kocabaş, “İstanbul ve Boğazlar Üzerine I. Napolyon-I. Aleksandr Pazarlığı”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı 49, Ocak 1991, s. 38; Süleyman Kocabaş, (1990), s. 195

²⁴⁰ A. Süslü, (1983), s.760

Tilsit Antlaşmalarının Osmanlı Devleti ile ilgili ayrı ve gizli maddeleri de şu şekildedir:

1. Madde : Rus askerleri Kataro adıyla bilinen ülkeyi Fransız askerlerine verecek,
2. Madde : Yediada tüm temellük haklarıyla birlikte Majesteleri İmparator Napolyon'un hakimiyetine girecek,
4. Madde : Majesteleri tüm Rusya İmparatoru, Kral IV. Ferdinand'ın Balear adaları veya Kandiya Adası gibi veya bunlara eşdeğerdeki bir yeri tazminat olarak almasından hemen sonra, Majesteleri Napoli Kralı Joseph Napolyon'u Sicilya Kralı olarak tanımayı kabul edeceklerdir.
7. Madde : Yukarıdaki ayrı ve gizli maddeler bugünkü resmi antlaşma metninde yer almış gibi aynı güç ve değerde olacak ve onunla birlikte onaylanacaktır.

Bu ayrı ve gizli antlaşma maddelerini Babıâli'nin bilmemesi için Sebastiani emir almıştı, çünkü doğal olarak Babıâli bunu hayretle karşılayıp, protesto edecekti. Ayrıca Bâbıâli Fransa'nın Balkan Yarımadası sahillerini işgal etmesinden endişe duymaktaydı ve bu sebeple antlaşmanın bu hükümlerini gizli tutmak daha akıllıca olacaktı.²⁴¹ Ancak, Napolyon'un Çar'ı kendi safında tutmak istemesi nedeniyle ona sempatik görünmesi, Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı boşaltmakta ağır davranması sonucuna yol açtı. Çünkü Rusya da bu topraklardan vazgeçmek istemiyordu. Oluşan bu görüntü, Bâb-ı Âli'yi rahatsız etmiş, Tilsit Antlaşması'nda kendi aleyhine maddelerin olduğunu sezmişti. Tilsit'tin hemen akabinde Rus askerlerinin Yedi Ada'yı boşaltıp, buraya Fransız askerlerinin yerleştirilmesi, 1802'de yapılan Paris

²⁴¹ A. Süslü, (1983), s. 760

Antlaşmasına aykırı bir eylemdi. Ayrıca Napolyon'un Tepedelenli Ali Paşa idaresindeki Preveze, Parga, Varanice ve Peternitev şehirlerini alma ve bu alanlara yerleşme girişimi Napolyon'a Bâb-ı Âli nezdindeki emniyeti tamamen yok etti.²⁴²

Tilsit antlaşması ile Fransa, Tuna'nın doğu yakasına yerleşmiş olan Rusya'ya karşılık, Balkanların batı yakasına yerleşmeyi ve böylece bir güç dengesi oluşturmayı hedeflemekteydi.²⁴³ Ancak Rusya Eflak ve Boğdan'a sahip olmakla imparatorluğunun doğal bir uzantısını elde etmişti. Buna karşılık Fransa'nın durumu eşitlemek için ele geçireceği topraklar, imparatorluğunun esas kısmına bağlaması güç, uzak, geçit vermez müstemlekeler olacaktı. Buna mukabil, Tilsit görüşmelerinde Napolyon Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmanın henüz zamanının gelmediğini görmüştü. Eğer Napolyon hedefi doğrultusunda Fransa'yı Nil vadisine getirmeye kalkışorsa, hiç şüphe yokki İngiltere Fransa'dan çok daha önce boş ve sahipsiz konumdaki Mısır'a yerleşecekti. Zaten Malta ve Sicilya'yı eline alıp, Adriyatik Denizi'nin girişini kapamış olan İngiltere, Mısır çevresini tekelinde bulunduruyordu. İşte böyle bir durumda daha Rus – Fransız orduları İstanbul'a ulaşmadan, İngiltere, Mısır, Kıbrıs, Kandiya ve Ege Adaları, Hatta Mora ve Çanakkale Boğazını eline geçirmiş olacaktı.²⁴⁴

Napolyon Osmanlı topraklarında bazı fedakarlıklar yapma pahasına Osmanlı ülkesinden geçerek Hindistan'a ulaşma projesinden Aleksandr'a bahsetti. Dört ay sonra da, Saint-Petersburg'a gelir gelmez Caulaincourt konuyu görüşmekle

²⁴² Süleyman Kocabaş, (1991), s. 38; ayrıca bk. Süleyman Kocabaş, (1994), s.196-198

²⁴³ A. Süslü, (1983), s. 761

²⁴⁴ A.g.m., s. 761-762

görevlendirildi. Ancak Rusya karşılıksız olarak yardım etmek niyetinde olmayıp, bu tehlikeye eşdeğerde bir avantaj sağlamayı hedefliyordu. Fransa'yı hedefinden caydıran ise, o sıralarda İspanya meselesiyle meşgul olması ve İngiltere'nin durumu idi.²⁴⁵

Sonuç olarak, Bükreş civarı ve Belgrad bölgesinde çatışmalar devam ederken Fransa ve Rusya İmparatorlarının Tilsit'te anlaşmaya varmaları, Balkanlara bakışı yeniden şekillendirmiştir. İki İmparator Osmanlı Devleti'nin paylaşılması ve Balkanların Rus kontrolüne girmesinde anlaştıkları halde, sadece İstanbul ve Boğazlar üzerinde ihtilafa düştüler. Böylece Doğu Sorununda, İstanbul ve Boğazları tek başına ve en önemli unsur olarak kabul etme, Balkanları bunun dışında ikinci planda sayma dönemi açılmış oldu.²⁴⁶

B.7 Erfurt Görüşmeleri

Tilsit Antlaşmasının hükümlerine uygun olarak Çar Aleksandr 20 Haziran 1807 tarihinde Taurogen şehrinde çıkardığı bir emirname ile Tuna Prenslikleri'ndeki Rus Askeri Kuvvetleri Başkumandanı General Michelson'a, Sadrazam'a bir ateşkes teklif etmesini ve kabul gördüğü takdirde Eflak ve Boğdan'da bulunan işgal kuvvetlerini oradan çekmesi istenmişti. 24 Ağustos 1807 tarihinde Slobodzie kasabasında başlayan ve Rus başdanışmanı Laşkaref, Osmanlı Delegesi Seyyid

²⁴⁵ A. Süslü, (1983), s. 763

²⁴⁶ Yahya Kemal Taştan, "Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri", **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam-Vadi Yayınları, 2006, C. 1, s. 433-434

Mehmed Galip Efendi, Fransız Miralayı Guilleminot arasında kararlaştırılan mütareke şartlarına göre;

- 1- Barış müzakerelerine girişilmesi için iki taraftan da delegeler tayin olunacak,
- 2- Eflak ve Boğdan Prensliklerinde bulunan Rus ve Osmanlı askerleri, oradan 35 gün içinde çekilecek,
- 3- Ruslar Bozcaada'yı boşaltarak, geçen savaşta Osmanlı'dan aldıkları gemileri iade edecekler,
- 4- Barış müzakereleri bir neticeye ulaşmazsa, ateşkes ilkbahardan önce bozulamayacaktı.²⁴⁷

Ateşkesin imzalanmasından iki gün geçmemişti ki, Rus işgal kuvvetleri başkumandanı General Michelson öldü ve Tuna Prenslikleri başkumandanlığına Mareşal Prens Prozorovsky tayin edildi. Ancak kendisine Kont Rumanzof tarafından müzakerede kararlaştırılan ilk iki maddenin Çar tarafından tasdik edilmediği ve diğer maddelerin onaylandığı haberi iletildi. Osmanlı tarafı ise, ateşkesin usul çerçevesinde yapıldığını belirterek, Mareşal Prens Prozorovsky'nin şikayet dolu mektubuna rağmen, tekrar müzakerelere başlamaktan kaçınmaktaydı.²⁴⁸

Tilsit antlaşmalarından hemen sonra Erfurt Antlaşmasına geçilmiş ve burada Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşımı konusu ele alınmıştır. Eylül 1808'de Erfurt şehrinden başlayan bu görüşmelerin kilit noktası yine İstanbul ve Boğazlar idi. Ancak her iki tarafın da buraları kendi topraklarına katmak istemesi, tıpkı Tilsit'te

²⁴⁷ Sergey Goryanof, (2006), s. 63

²⁴⁸ A.g.e., s. 63-64

olduğu gibi, bu konunun gündemden çıkarılmasına yol açmıştı.²⁴⁹ İmparator Avusturya işe karıştırılmadan yalnızca Fransa – Rusya arasında bir paylaşım niyetindedir. Başlayan görüşmelerde her iki imparator da Osmanlı'yı tamamen paylaşmak fikrini bir tarafa bırakarak, sadece Rusya'nın Tuna'ya kadar genişlemesini hükme bağlamak için Erfurt'ta yalnızca Doğu işleriyle ilgili toplantı yapılmasına karar verildi. Aleksandr, Eflak ve Boğdan'ın tasarrufu meselesine tartışma götürmez ve açık bir şekil verdirmeye söz verirken, Napolyon da bazı kısıtlayıcı hükümlerle uygulamayı hafifleteceğini, en azından geciktirebileceğini ümit ediyordu. Böylece Erfurt antlaşmasında, hiç bir ümidi kalmayan Eflak ve Boğdan halkı ve bunların mal mülkü için yeterli güvenceleri sağlayamayan bu eyaletleri pratik olarak topraklarına katarak, imparatorluk sınırlarını Tuna'ya kadar uzatan Rus imparatoru, ancak bu şartlarla Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü tanıyabilirdi. İmparator Napolyon da görüşme hükümlerini ve Rus imparatorluğunun sınırlarının Balkanlar'dan Tuna'ya kadar uzanmasını kabul ediyordu. İmparator Aleksandr ise bu hükmü çok gizli tutuyor ve İstanbul'da veya başka bir yerde yapmayı tasarladığı görüşme ile mümkün olursa dostça her iki eyaleti de tamamen topraklarına katmayı hedefliyordu.²⁵⁰

Napolyon'a göre, Babiâli Eflak ve Boğdan'ı vermeye razı olmazdı, savaşın yeniden başlaması halindeyse müdahil olmayacak ve sadece Babiâli nezdinde iyi niyet girişiminde bulunacaktı; ancak Avusturya veya herhangi bir devletin bu muhtemel savaşta Osmanlı İmparatorluğu ile anlaşması halinde, durumu her iki

²⁴⁹ Süleyman Kocabaş, (1991), s. 39; Süleyman Kocabaş, (1994), s. 203

²⁵⁰ A. Süslü, (1983), 764-765

imparatorluğu da birleştiren genel antlaşma hükümlerindenmiş gibi değerlendirerek derhal Rusya'yla anlaşacaktı.²⁵¹

Rusya Fransa'dan Eflak ve Boğdan'ı kendisine verdiğini onaylayan bir ittifak senedi istemiş, Napolyon da bunu kabul ederek, ilhak işinin Bâb-ı Âli'den bir müddet saklanmasını, aksi halde Osmanlı Devleti'nin İngiltere'nin safına kaymasından korktuğunu dile getirmişti.²⁵² Görüşmelerde kararlaştırılan bu durum bir müddet sonra Bâbâli tarafından anlaşılınca, Osmanlı hemen Fransa safından koparak, İngiltere safına kaydı. 5 Ocak 1809'da İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan ittifak antlaşmasının gizli maddesinde, Osmanlı Devleti Fransa'dan gelebilecek bir tehlikeye karşı, İngiltere tarafından korunacaktı.²⁵³

Bununla birlikte, Memleketeyn'i eline geçirmek isteyen Rusya, haklı çıkmak ümidiyle, 1809'dan 1812'ye kadar Osmanlı İmparatorluğu'na saldırdı. Ancak Ruslar, Brayla önlerinde büyük bir yenilgiye uğradılar. General Prosorowsky'nin ölümünden sonra yerini alan Bagration da Silistre önlerinde yenildi. Veziriazam Yusuf Paşa bu galibiyetle Tuna'nın batı yakasını çok iyi korumuş, Eflak ve Boğdan daha sonra 28 Mayıs 1812'de Bükreş Antlaşması ile Bâbâli'ye geri verilmişti.²⁵⁴

²⁵¹ A. Süslü, (1983), s. 765-766

²⁵² Süleyman Kocabaş, (1994), s. 204

²⁵³ Süleyman Kocabaş, (1991), s. 39; Osmanlı-İngiltere İttifakı konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Sergey Goryanof, (2006), s. 67-72; Süleyman Kocabaş, (1994), s. 206-208

²⁵⁴ A. Süslü, (1983), s. 766 (II. Mahmud ve I. Aleksandr adlarına Osmanlı heyetinden Esseyid Mehmed Galip Efendi, İbrahim Selim Efendi ve Rus heyetinden Andre İtalinsky, Jean Sabanieff ve Joseph Fonton tarafından imzalanan Bükreş

Daha sonra 1817 Martında Saint-Helene’de sürgün hayatı yaşayan Napolyon’a Tilsit ve Erfurt Antlaşmalarını neden onaylamadığı sorulmuş, o da verdiği cevapta Alexandre’ın bütün düşüncesinin Türkiye’yi ele geçirmek olduğunu, O’nun İstanbul’u ele geçirdikten sonra tüm dengelerin alt üst olacağını ve böyle bir paylaşımda Fransa’nın Rusya’ya oranla fazla bir yarar elde edemeyeceğini, üstelik sonunda İngiltere ile ebedi düşmanlık doğacağından endişe ettiğini dile getirmiştir.²⁵⁵

B.8 1812 Bükreş Antlaşması ile Sırp Meselesinin Uluslararası Boyut Kazanması

Napolyon’un Moskova seferi hazırlıklarına başladığını haber alan Rusya, savaş süreci içerisinde sıkıntıya düşmemek için Osmanlı Devleti’ne barış teklif etmeyi düşünüyordu. Ayrıca Fransa, 1809 yılında, Hırvatistan’a ve Raguza’ya el atarak Adriyatik’in bütün Doğu sahiline yerleşmişti. Rusya ise bu durum karşısında endişeliydi. Osmanlı yönetimini barış masasına oturtmanın ancak onlara bir yenilgi tattırmak olacağını tasavvur eden Rusya, Sırp cephesindeki askeri operasyonlarını artırdı. 1810 güzünde Fehülislam ele geçirildi ve Şubat 1811’de bir Rus birliği

Antlaşması özellikle, Prut Nehri’nin her iki tarafca da sınır olarak kabul edildiği; Osmanlı İmparatorluğu’nun tüm Eflak’ı, Tuna Adalarını, Prut’un batı yakasını ve böylece de, Boğdan’ın bir kısmını ve Asya’da yeniden fethettiği toprakları alıp, Rusya’ya Prut’un doğusunu, Boğdan’ın bir kısmını ve Besarabya’yı bırakan yeni hükümler getirmiştir.

²⁵⁵ Napolyon’un verdiği cevabın ayrıntıları için bkz. A. Süslü, “Osmanlı İmparatorluğunu Paylaşma Projeleri 1807 – 1812, **Belleten** , C. XLVII, S. 49, s. 767

Kutuzof'un kumandasında Tuna'yı geçerek Belgrad'a girdi. Bütün bunların yanında Tuna sahilindeki savaşta, Rus Generali Kutuzof akıllıca planlanmış bir askeri hareketla Osmanlı ordusunun Rumeli ile bağlantısını kesince, Sadrazam Laz Ahmed Paşa Kutuzof'a mütareke teklif etmek zorunda kaldı. Bu barış teklifi, Rusya'nın istediği bir sonuçtu. Çünkü Fransa'dan çekinilmekteydi ve olası bir saldırı durumunda iki cephede birden savaşmak durumunda kalınacaktı. Zaten Osmanlı Devleti de, tıpkı Rusya gibi, Fransa'dan gelebilecek bir tehlikeden kendini sakınmaktaydı.²⁵⁶

İki devletin murahhasları arasında 31 Ekim 1811 tarihinde Yergöğü'nde başlayan barış müzakerelerinde Osmanlı Devleti'ne terk edilecek arazi, İstanbul'da bulunan Rus esirlerin iadesi ve buna karşılık Rusya'daki Türk esirlerin de gönderilmesi gibi konular üzerinde konuşulmuştu. Müzakereler 28 Mayıs 1812 tarihinde Bükreş'te barış antlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlandı.

16 maddelik bu Bükreş Barış Antlaşması²⁵⁷ ile, Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki sınır Prut nehri ve buranın mansıbından Karadeniz'e kadar Tuna nehri tayin edilmiş, Osmanlı Devleti Besarabya'yı Rusya'ya terk etmişti.²⁵⁸ Buna karşılık Rusya da Eflak ve Boğdan'dan çekilmeyi taahhüt etmişti, ancak bu iki toprak

²⁵⁶ Selim Aslantaş, "Sırbistan: İsyanlar ve Bağımsız Devlet", **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam-Vadi Yayınları, 2006, C. 1, s. 474; Yahya Kemal Taştan, (2006), s. 434; Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 301

²⁵⁷ Antlaşma maddeleri için bk. Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi, **Şânî-zâde Tarihi**, Haz. Ziya Yılmaz, Çamlıca Basım Yayım, İstanbul, 2008, s. 552-557

²⁵⁸ Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 51

hakkında daha önce iki devlet arasında yapılmış olan anlaşmalar yürürlükte kalmaya devam edecekti.²⁵⁹ Zaten Rusya için bu iki toprak, Balkan politikasının temel öğelerindendi ve bu topraklardan vazgeçilmesi düşünülemezdi.²⁶⁰ Ayrıca bu antlaşmayla Rusya, Karadeniz'in kuzeyinde ve Kafkasya'da işgal etmiş olduğu bütün toprakları da geri vermekteydi. Buna karşılık ticari durumunu yeniden elde edip, Osmanlı topraklarındaki Hristiyanları koruyacak, konsolosluklar açabilecekti. Rusya'nın konsolosluklar açma hakkı elde etmesi, Osmanlı topraklarındaki Hristiyan tebayı daha rahat biçimde organize edebilmesi anlamına gelmekteydi.²⁶¹ Ayrıca 1806 – 1812 Rus – Osmanlı Savaşı sırasında durumdan faydalanmak isteyen Sırlar Bosna'ya saldırılarını sıklaştırmış, Yadar, Radiyavana ve Böğürdelen'i ele geçirmişlerdi. Ayaklanma 1812'de imzalanan bu antlaşmadan sonra ancak bastırılmıştır.²⁶² Çünkü Osmanlı Devleti bir yandan Rusya ile savaşıp, diğer yandan Sırp meselesini halledebilecek kabiliyette değildir. Zaten Rusya da kendi politikası çerçevesinde Sırların bu hareketlerine destek verip, Osmanlı Devleti'ni iki farklı cephede meşgul etmek niyetindeydi.

²⁵⁹ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007, s.96

²⁶⁰ A.g.e., s. 158

²⁶¹ Prof. Dr. M. Alaeddin Yalçinkaya, “Osmanlı Devleti'nin Batı Politikası – Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a – (1774-1839)” **Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi**, Ed. Mustafa Bıyıklı, C. 2, s. 114

²⁶² Zafer Gölen, “Osmanlı İdaresinde Bosna-Hersek”, **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ, Karam-Vadi Yayınları, 2006, C. 1, s. 374

Osmanlı Devleti'nin barışı kabul etmeyip, savaşa devamı durumunda, Rusya da iki cephede birden mücadele etmek zorunda kalacaktı. Çünkü Napolyon ve Rus Çarı arasında ilişkiler oldukça gergindi. Fransa da Bâb-ı Âlî'ye Rusya ile barış yapmaması yönünde telkinde bulunmaktaydı. Osmanlı yönetimi ise Tilsit'te Fransa'nın Rusya'dan yana tavır alıp Osmanlı Devleti çıkarlarını savunmaması ihanetini unutmamıştı. Bu yüzden Fransa'nın teklifini dikkate almayıp, Rusya ile hemen barış yapma yolunu seçmiş, bir bakıma buna da mecbur kalmıştı.²⁶³ Ayrıca Napolyon daha sonra Moskova'daki yenilgisinin sebepleri arasında Osmanlı'nın Rusya ile hemen barış yapmasını gösterecektir.

Rusya Sırplar ile ilgili olarak görüşmelerde, onların bütün suçlarının affını, padişahın hükümranlılığına zarar verilmeden Akdeniz adalarındaki gibi idarelerini tanzim etmelerini, isyan sırasında ödenmemiş vergilerin affını ve Sırpların İstanbul'da daimi vekil bulundurabilmeleri gibi şartları öne sürmekteydiler.²⁶⁴

Antlaşmanın 8. maddesi ile Sırlara özerklik konusunda bazı imtiyazlarla, Akdeniz'deki adalar ve diğer yerlerdeki gayri müslim Osmanlı uyruklarına imtiyazlar verilmişti. Buna göre, Osmanlı Devleti Sırlara şevkatle muamele edecekti. Yaptıkları ayaklanma sebebiyle onlara af çıkaracak, dahili işlerini de

²⁶³ Fahir Armaoğlu, (2007), s. 96; Tilsit Görüşmeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Azmi Süslü, "Osmanlı İmparatorluğunu Paylaşma Projeleri 1807 – 1812, **Belleten** , C. XLVII, S. 49

²⁶⁴ Selim Aslantaş, (2005), s. 156

kendileri idare edebilecekti.²⁶⁵ Ayaklanma sırasında Sırların yaptıkları bütün istihkamlar yıkılacak²⁶⁶, Sırların elindeki bütün kale ve palankalar, harp malzemeleriyle birlikte Osmanlı'ya teslim edilecekti. Ayrıca Osmanlı askerleri tarafından Sırlara zulm edilmemesi de sağlanacaktı. Dahili işlerini de kendileri idare edebilecekti. Osmanlı Devleti'nin Sırlara verdiği bu imtiyazlar, kendilerini neredeyse bağımsız saymaya başlamalarına sebep olmuştur.²⁶⁷ Bu durum, Sırlarla bir anlaşmazlık halinde Viyana Kongresi'nde işi bağımsızlığa kadar götürecek gelişmelere sebep olabilirdi. Çünkü Sırlar da kongreye bir heyet göndermişlerdi.²⁶⁸ Zaten Bükreş Antlaşması'ndan sonra bağımsız Sırbistan kurulması için büyük çaba harcanmış, ileride göreceğiniz gibi Sırp isyanları patlak vermiştir.

1804 – 1813 yılları arasında devam eden birinci Sırp isyanları büyük güçlerin ve özellikle de Rusya'nın müdahale ettiği bir süreçti. Rus – Osmanlı savaşını sona erdiren Bükreş Antlaşması ardından Sırlar, bağımsızlıkları yönünde kapıldıkları ümidi fiiliyata geçirebilmek için 1815'teki Viyana Kongresi'ne bir heyet göndermişlerdi. Ancak Avusturya Başbakanı Meternich'in duruma ağırlığını koyması, Sırların elleri boş olarak geri dönmelerine sebep olmuştu. Bundan sonra

²⁶⁵ Nevill Forbes, “Bulgaria and Serbia”, **The Balkans-A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey**, By Nevill Forbes, V.d., Ams Press, New York 1970, s. 114

²⁶⁶ A. Hajek, (1979), s. 563

²⁶⁷ Fahir Armaoğlu, (2007)s. 272; Rus-Osmanlı görüşmeleri için bkz. Selim Aslantaş, (2005), s. 155-158; antlaşma maddeleri için bk. **Şani-zade Tarihi**, s. 552-558

²⁶⁸ Fahir Armaoğlu, (2007), s. 97

Miloş'u 1815 Temmuzunda baş knez yapan Sırp, tekrar ayaklanma faaliyetlerine başlamışlardı.²⁶⁹

28 Mayıs 1812 tarihli Bükreş Antlaşması'nda Rusya Prut bölgesini kazanmış, ancak burada ne Boğazlardan ve ne de 1805 tarihinde Rus savaş gemilerine verilen geçiş hakkı konusunda tek kelime yoktur. Bunun yanında Rusya ve Osmanlı Devleti arasında muhtelif zamanlarda yapılan tüm anlaşma, senet ve mukarreratın -gerek şimdiki anlaşmalarla, gerek önceki anlaşmalarla değiştirilen maddeler müstesna olmak üzere- tamamıyla tasdik olunduğu, bunlara uyulacağı belirtiliyordu. Osmanlı Devleti ile Fransa aleyhinde bir ittifak antlaşması yapacağını ümid eden Çar Aleksandr bu antlaşmadan hiç memnun kalmamıştı. Çünkü Bâbâli'yi bu yönde hareket ettirememiş ve Boğazlar konusunda ayrıcalık elde edememişti.²⁷⁰

Daha önce imzalanan 1774 Küçük Kaynarca, 1792 Yaş ve şimdi imzalanan 1812 Bükreş Antlaşmaları'ndan sonra Osmanlı Devleti Memleketeyn'de güttüğü siyasette Ruslara danışarak hareket etmek zorunda kalmıştır. Bu antlaşmalar neticesinde Rusya Eflak ve Boğdan üzerinde siyasi, diplomatik, ticari ve kültürel

²⁶⁹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, TTK, Ankara, 1999, C. V, s. 106. Miloş'un isyanı diye bilinen ikinci Sırp isyanı, birincisinden farklı bir mahiyette idi. Çünkü birinci isyan, Avrupalı devletlerin ve Rusya'nın zaman zaman müdahil olduğu bir hareketti. Hatta Sırp meselesi, Bükreş Antlaşması'na da girmekle, Şark meselesinin bir parçası olarak uluslar arası bir boyut kazanmıştır. Bk. Selim Aslantaş, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp İsyanları (1804 – 1815)**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2005, s. 190

²⁷⁰ Sergey Goryanof, **Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 75-76

alanlarda birçok hak elde etmiştir. Rusya'nın Rum voyvodalarla işbirliği yapma imkanlarının önündeki pek çok engelin ortadan kalkmaya başlaması voyvodaların yerli halk üzerinde Rumlaştırma politikalarıyla birleşince büyük tepkiler doğmaya başlamıştır.²⁷¹

²⁷¹ M. Alaaddin Yalçinkaya, "Osmanlılar Döneminde Eflak ve Boğdan (Memleketeyn)", **Balkanlar El Kitabı**, Ankara, 2006, C. 1, s. 392 (Ortaya çıkan durum karşısında her geçen gün halkı ağır bir şekilde sömüren Fenerli Rumlardan kurtulmak amacıyla çıkan isyanda Eflak'ta 1821 yılında Tudor Viladimirescu isyanı ateşleyen kişi olmuştur. Onun isyanı Eflak'ı Fenerli Rumların idaresinden kurtarmakla kalmamış, Romenleri modern çağın eşiğine getirmiştir. Ayrıca bu isyan Rus Çarı'nın desteğiyle Kırım'da harekete geçen Aleksandr İpsilanti'nin Eteriya Rum Hareketiyle aynı tarihe rastlamaktadır. Tudor Viladimirescu İpsilanti'nin Türklere karşı beraber çarpışmak çağrısına, "Ben Türklere karşı değil, Rumlara karşı ayaklandım" diye cevap vermiştir. Bkz. M. Alaaddin Yalçinkaya, (2006), s. 393

C. 1815'ten 1840'a Kadar Rusya'nın Balkan Politikası

1815 Viyana Kongresi ile Avrupa diplomasisine Rusya tarafından dahil edilen “Şark Meselesi” kavramı, tüm yönleriyle Osmanlı Devleti'nin egemenliği ile ilgili bir konu idi. Kongre sürecine kadar Balkanlar'da yaşayan etnik gruplar ile yakın temas halinde bulunan Rusya, Balkanlar'da yürüttüğü siyasette, 1815'ten itibaren Avrupalı büyük güçlerin müdahaleleriyle karşılaşacaktır. Bu dolaylı yada doğrudan müdahaleler, 1840 yılında Londra Mukavelesi ile başka bir yola girmişti. Çünkü bu mukavele ile Osmanlı Devleti, İngiltere, Avusturya, Fransa, Prusya ve Rusya'nın ortak himayesine girmiştir. Ortak himaye kararı da Çar Nikola'nın Osmanlı'yı ve dolayısıyla Balkanlar'ı topyekün ilhak planını çıkmaza sokmuştur.

1815'teki Viyana Kongresi'nden güçlü çıkan Rusya, Yunan topraklarındaki ulusçu duyguları kamçılamiş, 1821 yılında Mora'da patlak veren isyanda baş rolü oynamıştır. Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumayı öngören İngiltere de Mora'daki isyan ardından, Yunan bağımsızlığını desteklemeye başlamıştır. Bunun nedeni ise, eninde sonunda bağımsızlığını kazanacak olan Yunanlıları Rus etkisinden kurtarmaktır. Böylece İngiltere'nin yardımlarını dikkate alacak olan Yunan topraklarında kendi etkisini artıracaktır. Sonuç olarak, böyle bir hareket, stratejik Doğu Akdeniz'de olası Rus genişlemesine karşı bir tedbir mahiyetinde olacaktır.²⁷²

1815 yılından itibaren Rus dış politikası başlıca dört bölge üzerine yoğunlaşmıştı. Bunlar Avrupa'da Lehistan ile birlikte merkezi Avrupa, yakın-doğuda Çanakkale, İstanbul Boğazı ve Balkanlar, orta-doğuda İran ve Orta Asya, uzak-

²⁷² Şennur Şenel, “19. ve 20. Yüzyılların Denge Oyununda Balkanlar”, **Balkanlar El Kitabı**, Ankara, 2006, C. I, s. 403

doğuda Çin ve Kore'yi kapsamaktaydı. Ayrıca son derece geniş sınırlara ulaşan Rusya, 1815 tarihi itibarıyla da Avrupa'da başrolü oynamaya başlamıştır. Ancak başta İngiltere olmak üzere Avusturya, Fransa ve Prusya, Rusya'nın bu geniş sınırlarını daha da büyüteceği düşüncesi ile onun başroldeki konumuna sıcak bakmamışlardır.²⁷³ Çünkü 1815'ten sonra tüm bu devletlerin dış politika için hedef aldığı mevkiller, ortak çıkarları ilgilendiren ve vazgeçilemez gözüyle baktıkları yerler olmuştur.

C.1 1815 Viyana Kongresi ve Mukaddes İttifak

Rusya'nın Balkanlar'daki ilerleyişi, Karadeniz'deki hakimiyet alanını genişletmesi dolayısıyla Boğazlar üzerinden Akdeniz'e ulaşacağı fikri Avusturya ve İngiltere'yi korkutuyordu.²⁷⁴ İşte bu nedenlerden dolayı ulusal çıkarlara halel getirmemek için Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü garanti altına alınmalı, Rusya'ya bu bütünlüğü bozacak fırsat verilmemeliydi.

Osmanlı Devleti kendisine gönderilen davete rağmen bu kongreye katılmaktan çekinmekteydi. Çünkü toplantının gündemi kendisi olmakla beraber, toprak bütünlüğünün Avrupalı devletlerce garanti altına alınması, bağımsızlığının zedelenmesi anlamına gelmekteydi. Ayrıca Bükreş Antlaşması'nın 8. maddesi ile Sırlara verilen imtiyazlar konusunda belirgin bir durum olmadığından ucu açık bir görünüm sergilemekteydi. Kongreye Sırlar'ın da heyet gönderdiğinden haberdar

²⁷³ G. H. Bolsover, "1815-1914 Arasında Rus Dış Politikasına Bir Bakış", Terc. Yuluğ Tekin Kurat, **Belleten**, C. XXX, S. 117-120, s. 265, 271

²⁷⁴ Fahir Armaoğlu, (2006), s. 97

olan Bâbîâli, olası bir anlaşmazlık durumunda Rusya'nın Sırp meselesini gündeme getirmesinden çekinmekteydi. Ayrıca Rusya ve Osmanlı Devleti arasında anlaşmazlığa yol açan Eflak ve Boğdan konusu burada da gündeme gelebilir ve Osmanlı yöneticilerinin kontrolü dışında bir sonuca ulaştırılabilirdi.²⁷⁵

Rusya için Viyana Kongresi oldukça önem arz etmektedir. Çünkü Rusya, kendi politikası çerçevesinde Osmanlı Devleti ile olan problemlerini Avrupalı Devletlerin de katıldığı bu toplantıya yansıtarak, durumu kendi lehine çevirmeye çalışacaktı. Nitekim Çar I. Aleksandr'ın "*İstanbul'a girmek üzere bizim için en kısa yol Viyana*" sözü²⁷⁶, bu tesbiti doğrulamaktadır. Rus yönetiminin bu yaklaşımının 1815'le sınırlı kalmadığı II. Aleksandr'ın "*Amcam yanlış, İstanbul'a en kestirme yol Viyana değil Berlin'dir*"²⁷⁷ sözünden de anlaşılmaktadır. Rusya'nın toplantıda Osmanlı Devleti'nden Doğu Sorunu – Şark Meselesi diye bahsetmesi²⁷⁸ ise 19. ve 20. yüzyılın diplomasi dilinde değişmeyen bir kavram haline gelmiştir.

Kendisini Avrupa'nın lideri gibi gören I. Aleksandr, Viyana Kongresi'nin hemen ardından burada alınan kararların din ilkesi etrafında devam etmesi için Avusturya ve Prusya krallarına bir tasarı sunmuştu. Sunulan tasarı bu üç büyük güç arasında bir ittifaka dönüştürülerek 26 Eylül 1815 tarihinde Mukaddes İttifak antlaşması imzalandı. Böylece bu üç devlet aralarındaki ilişkileri Hristiyanlığın kutsal ilkelerine göre yönlendireceklerdi. Fransa'nın 19 Kasım 1815 tarihinde

²⁷⁵ Fahir Armaoğlu, (2006), s. 97

²⁷⁶ Ahmed Saib, **Şark Meselesi**, Haz. Saadettin Gömeç, Akçağ Yay., Ankara, 2008, s. 28

²⁷⁷ A.g.e., s. 28

²⁷⁸ Fahir Armaoğlu, (2006), s. 98

katıldığı bu antlaşmada Avusturya Katolikliği, Prusya Protestanlığı, Rusya da Ortodoksluğu temsil etmekteydi.²⁷⁹ Antlaşma Rusya'nın uzun zamandır Ortodoksluk üzerinden uyguladığı politikaların antlaşmaya dökülerek resmileştirilmesi gibi de algılanmaktadır. Ancak ciddi hiçbir esasa dayanmadığından Rusya dışındaki imzalayan ülkeler tarafından dahi itibar gördüğü söylenemez.

C.2 Yunan İsyanında Rusya'nın Etkisi

Petro'nun 1711 tarihli genelgesinde tüm Balkan Hristiyanlarına çağrıda bulunulmuştu. Burada Osmanlı yönetiminin Hristiyan topraklarını ele geçirip, dini değerlere zarar verdiğini, kendisinin de buna son verip tekrar Hristiyan hakimiyetini kuracağını söyleyip bunu gerçekleştirmek için de birlik oluşturmak gerektiğini vurgulamaktaydı.²⁸⁰ Bu genelge ulusçuluk ideolojisinden yoksun, dini duygulara dayanan acıma hissiyle Yunan sözünün bile geçmediği, Roma krallığından bahseden bir nitelikte olmasına²⁸¹ karşılık, Osmanlı Ortodoksları içerisinde heyecana yol açmıştı.

1770 yılına gelindiğinde, Rus donanması Mora açıklarında görülmüş, bunun üzerine Yunan halkı ayaklanmış, ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Buna rağmen Yunan halkına sıcak bakan Rusya ve Avusturya desteği, onlar üzerinde derin

²⁷⁹ Fahir Armaoğlu, (2006), s. 100-101

²⁸⁰ B. H. Sumner, **Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu**, Çev. Eşref Bengi Özbilen, TDAV, İstanbul, 1993, s. 52

²⁸¹ Bk. Herkül Millas, **Yunan Ulusunun Doğuşu**, İletişim Yay., İstanbul, 2006, s.

etki bırakmıştı. Ortaya çıkan bağımsızlık hareketi, yalnız Osmanlı Devleti'ni değil, aynı zamanda Avrupa'nın büyük güçlerini de zor duruma sokmuştu. Çünkü onlar statükonun korunmasından yanaydılar. Yine de Müslüman Osmanlılara karşı, Hristiyan Yunanlılar da korunup, desteklenmeliydi.²⁸²

İsyan hareketinin lideri Aleksandr İpsilanti, bu hareketi Eflak ve Boğdan'da başlatmış, faaliyetlerini Mora'ya da kaydırmak niyetiyle Yunan devrimci organizasyonu Filiki Eterya²⁸³ ile bağlantıya geçmiş, ortak hareket etme kararı

²⁸² Halil Akman, (2006), s. 63

²⁸³ Filiki Eterya, 1814 yılında Odesa'da Athanasios Tsakalof, Nikolaos Skuphas ve Manuel Ksantos tarafından kurulmuş olup, amacı İstanbul'daki Yunan patriğinin idaresinde eski Bizans'ı yeniden kurmaktır. Örgütün başında Rus Çarının yaveri Aleksandr İpsilanti bulunmaktaydı. Bkz. Aşkın Koyuncu, "Yunanistan'da Bağımsız Devlet", **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., 2006, C. I, s. 498. Daha sonra İzmir, Sakız, Misolongi, Bükreş, Yaş, Yanya, Trieste gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun belli başlı merkezlerinde şubeler açan Filiki Eterya, Osmanlı topraklarındaki Grek nüfusunu ayaklandıracak faaliyetlerde bulunarak amacına ulaşmaya çalışmıştır. Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi-Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, c.V, 5. Baskı, Ankara, 1988, s.109-110; Yunan devletinin kurulması öncesinde ön-ulusçuluk olarak ifade edilebilecek ilk hareketler kendini 1700'lü yılların sonlarında ve 1800'lü yılların başlarında göstermeye başlamıştır. Yunan ulusçuluğunun çeşitli unsurlarının oluşturulmaya başlandığı bu dönemde dil, din, kültür ve geçmişle bağın kurulması gibi öğeler doğacak olan ulusçuluk hareketinde ön planda gözükmekteydi. Yunanlar arasında ulusçuluk hareketinin doğması ve bir Yunan devletinin kurulmasına yönelik

almıştı. Her ne kadar Filiki Eterya Örgütü bu isyanın Mora’da başlatılmasını öngörse de İpsilanti, Rusya’nın desteğini almak niyetiyle, Tepedelenli’nin isyanından faydalanarak, 6 Mart 1821 tarihinde 450 gönüllü ile Eflak ve Boğdan bölgesinde isyan hareketine başlamıştı.²⁸⁴ Çünkü Eflak ve Boğdan’daki isyana Rusya kayıtsız kalamazdı. İpsilanti Rus yardımını da alarak, Balkan Ortodokslarını ayaklandırmak suretiyle genel bir isyan çıkarmayı ümit ediyordu. Ancak Romen köylüsünün

önemli bir adımın Rigas Velestinlis (1757-1798) ile birlikte atıldığı söylenebilir. Balkanlarda Fenerli Voyvodaların hizmetinde bir süre çalışan Velestinlis, 1790’larda bir süre Viyana’da kalmış ve 1797’de yayınlamış olduğu manifestolarla Yunan ulusçuluğunun öncüleri arasındaki yerini almıştır. Daha sonra kurulan ve isim olarak Filiki Eterya ile karıştırılan, bir grup Yunan subayı tarafından Makedonya ve Girit’in Yunanistan’la birleşmesi için 1894’te kurulan Etniki Eterya (Ulusal Dernek) gibi bazı örgütler de adada ayaklananlara mali ve lojistik destek sağlamıştır. Bkz. Ferhat Pirinççi, Yunan Ulusal Kimliğinin Oluşumu Sürecinde İçsel ve Dışsal Parametrelerin Analizi, **AÜDTCF**, C. 46, S. 1(2006), s. 57-61, 71.

Şunu da belirtmemiz gerekir ki, temelde bağımsızlığa hizmet amacıyla kurulan ve isimlerindeki benzerlik nedeniyle, bazı kaynaklarda 1894’te kurulan Etniki Eterya ile 1821’de kurulan Filiki Eterya Cemiyeti birbirine karıştırılmaktadır. Bunlar birbirinden farklı zamanlarda kurulmuş iki ayrı cemiyettir.

²⁸⁴ Enver Ziya Karal, (1988), s. 112

Türklere değil, toprak ağası boyarlara ve Fenerli beylere saldırması bu bölgedeki isyanın istenildiği gibi ilerlemesini engellemiştir.²⁸⁵

Yunan topraklarındaki isyan gerekli hazırlıkların yapılamaması sonucu gecikse de Tuna Prensliklerinde bu şekilde cereyan etmişti. Bağımsızlık için ilk hareket, 1814'te Odesa'da ikisi Rum biri Bulgar üç kişiyle, gizli Filiki Eterya örgütünün kuruluşu olarak kabul edilmektedir. Örgütün başına Çarın da desteğini alan Aleksandr İpsilanti getirilmiştir. Ancak Mora'daki isyan, merkezler arası koordinasyonun zayıf olmasına rağmen, yerel olaylar sebebiyle başlamıştı.²⁸⁶ Mora'daki isyan 25 Mart 1821 tarihinde Patras metropoliti Germanos tarafından başlatılmış, kısa sürede bütün Mora ve adalara yayılmıştır.²⁸⁷

Mart ayında Osmanlı memurları Mora'nın başpiskoposu ve piskoposlarını Tripoliçe'de bir konferans için davet etti. Yunanlılar akıbetlerinden korktukları için bu konferansa katılmakta gönülsüz davrandılar. Zaten katılanlar da hapse atılmıştı.²⁸⁸ Bunun üzerine bazı kişilerin doğrudan harekete geçmesi suretiyle yerel liderlerin mukim Türklere saldırıları başladı. 2 Nisan'da Manya'da tam bir isyan başladı. Daha

²⁸⁵ Aşkın Koyuncu, (2006), C. I, s. 499

²⁸⁶ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar**, Çev. İhsan Durdu-Haşım Koç-Gülçin Koç, Küre Yay., İstanbul, s. 229, 241; Halil Akman, Paylaşılamayan Balkanlar, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2206, s. 65

Bu isyan konusunda ayrıca bkz. Netâyicü'l-vukûât, s. 481-483

²⁸⁷ Aşkın Koyuncu, (2006), s. 499

²⁸⁸ Arnold J. Toynbee, "Greece", **The Balkans, A History of Bulgaria-Serbia-Greece-Rumania-Turkey**, By Nevil Forbes, V.d., Ams Press, New York, 1970, s. 194

sonra ayaklanmalar tüm Yunan bölgelerine ve adalara yayıldı²⁸⁹ ve ilk Yunan eylemleri silahsız Osmanlı yerleşimlerinde meydana geldi. Tahminlere göre Mora'da yaşayan 40 bin müslümandan 15 bini öldürüldü.²⁹⁰ Mora İsyanı'nın ve asilerin yakaladıkları Türkler'i katlettiklerinin İstanbul'da duyulması büyük bir infial uyandırmıştı. Patrik V. Grigorios,4 Nisan'da isyancı bütün Rumlar'ı afaroz etmişti, yine de isyanda parmağı olduğu şüphesi ve cemaati içerisindeki isyan hazırlığını hükümete bildirmediği için 10 Nisan'da asılmaktan kurtulamadı. Patriğin ve onun ardından Tarabya, İzmit ve Edremit piskoposlarının idamı, Avrupa kamuoyunu Osmanlı Devleti aleyhine çevirmişti. Rusya isyanı bir Hristiyanlık-Müslümanlık davası şekline sokarak 28 Nisan'da Osmanlı Devleti'ne 8 gün süreli bir ultimatom verdi. Rusya Müslüman bağnazlığı sonucu yakılan veya tahrip edilen kiliselerin tamirini Hristiyan dinine ciddi koruma ve güvence sağlanmasını ayaklanma olan yerlerde suçlularla suçsuzların birbirinden ayrılmasını, ayrıca Eflak ve Boğdan'daki anlaşmaların uygulanmasını istemekteydi. Bu isteklerin geri çevrilmesi üzerine 8 Ağustos'ta Rus Elçisi İstanbul'u terk etmiş, ancak Rusya müdahale için gerekli desteği bulamayınca bu tutumu sonuçsuz kalmıştı. Ancak Rusya'nın bu hareketi liberal ve milliyetçi akımlara karşı Viyana Kongresi'nde alınan kararlara ve Metternich sistemine büyük bir darbe idi.²⁹¹

Yunan isyanı derin muhafazakarlık dönemindeki Rus Çarı Aleksandr'ı rahatsız etmekteydi. Bu isyan sebebiyle Bâb-ı Âli'nin aldığı tedbirler, Rus ticaretine

²⁸⁹ Barbara Jelavich, (2006), s. 241

²⁹⁰ Douglas Dakin, **The Greek Struggle For Independence, 1821-1833**, Londra: Batsford, 1873, s. 59

²⁹¹ Aşkın Koyuncu, (2006), s. 499

engel olmaktaydı. Rusya Avrupa ile olan hububat ticaretinin büyük kısmını Rus bandıralı Yunan gemileriyle sağlıyordu. Osmanlı yönetimi bu Rus kargolarının Boğazlara girişine engel olmaktaydı.²⁹²

Bu dönemde Osmanlı kuvvetlerinin Batı Balkanlar ve Rumen Eyaletlerindeki isyanlarla uğraşması, Mora'daki Rumların işini kolaylaştırmış, Rumeli'deki Gördüs'te bulunan İstmus'un kuzeyindeki Misolongi, Teb ve Atina'yı da içine alan bölgeyi kontrol altına almışlardı. Asilerin hizmetinde korsan olarak hareket eden çoğunluğu gemi sahibi olan güçler, zayıf Osmanlı donanması karşısında çok etkili olmaktaydılar. 1825 yılına gelindiğinde ise mevcut durum kilitlenmiş, Bâb-ı Âli dış yardımı zorunlu görerek, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemişti. Mehmet Ali Paşa ise bunu fırsat addederek, Girit'i kendisine, Mora'yı da oğlu İbrahim'e istemişti. II. Mahmut'un şartları kabullenmesiyle, Avrupa usulü talimden geçen düzenli Mısır birlikleri, önce Girit'i, ardından 1825 Şubat'ında da Mora'yı ele geçirmişlerdi. Nisan 1826'da ise Misolongi düştü ve antik medeniyetin sembolü Atina'nın Akropolis'i ele geçirildi.²⁹³

C.2.1 Özerk Yunanistan Projesi

Aleksandr bu durum karşısında fiili bir harekette bulunmayı düşünmüyordu. Çünkü böyle bir hareket Avrupa'da Rus karşıtı bir koalisyonun kurulmasına yol açabilirdi. Bu doğrultuda Rus lideri diğer büyük güçlerle işbirliği içerisinde hareket etme yolunu seçmişti. Bu noktada Rusya'nın temel politikası geçmiştekiyle aynı

²⁹² Barbara Jelavich, (2006), s.248

²⁹³ A.g.e., s. 242-244

olup, Osmanlı hakimiyeti altında, Tuna Prenslikleri'ne benzer, özerk Balkan devletleri kurulması ve eğer mümkün olursa bu devletlerin Rusya koruması altında olmasının sağlanması ilkesine dayanıyordu. Bu fikre uygun olarak Yunan sorununun çözümü için Eflak ve Boğdan ile aynı statüde üç özerk Yunan devletinin kurulmasını öngörmüş, Ancak İngiltere bu düşünce uygulandığı takdirde, Balkanlar'ın diğer topraklarının da Rus kontrolüne geçeceğini düşünerek bu teklifi geri çevirmişti.²⁹⁴ Ancak bir yandan da harekete geçmemesi durumunda, Rusya'nın tek başına karar vereceğinden korkmaktaydı.²⁹⁵

C.3 Petersburg Protokolü ve İngiltere ile Temas

1 Aralık 1825 tarihinde ölen Aleksandr'ın yerine Çar olan I. Nikola, Osmanlı Devleti'nin Mehmed Ali Paşa'dan yardım istemesine hiç sıcak bakmıyordu. Çünkü Paşa'nın Yunan İsyanı'ndan faydalanarak Girit ve Mora'ya yerleşmek suretiyle Doğu Akdeniz'e hakim konuma geçmesi, Rus dış siyasetine aykırı bir eylemdi.²⁹⁶

Rusya tarafından 17 Mart 1826 tarihinde Osmanlı Devleti'ne verilen ultimatom İngiltere'yi korkutmaktaydı. Çünkü bu iki devlet arasında çıkacak bir savaş ardından Yunan sorununun Rusya lehine çözümü İngiltere'nin hiç istemediği bir sonuç olurdu. Mevcut şartlarda harekete geçen İngiltere Rusya'ya, hem Osmanlı ile Rusya arasında, hem de Osmanlı ile Yunanlılar arasında aracı olmayı teklif etti. Ancak Rusya kendisi ile Osmanlı Devleti arasında aracı kabul etmeyeceğini

²⁹⁴ Barbara Jelavich, (2006), s. 249

²⁹⁵ A.g.e., s. 250

²⁹⁶ Enver Ziya Karal, (1988), s. 116

bildirmiş, bununla birlikte Yunan sorununun çözümünde İngiltere'ye danışarak hareket edeceğini beyan etmişti.²⁹⁷ Buna mukabil, Petersburg'da konu hakkında bir araya gelinerek müzakerelere başlanmıştır. Müzakerelerde Yunan topraklarının muhtar bir devlet haline dönüştürülmesi konusu görüşülmüştü. Hatta bu konu Eflak Voyvodası tarafından Bâbîâli'ye bildirilmişti.²⁹⁸

4 Nisan 1826 tarihinde Yunan sorununu halletmek üzere İngiltere ve Rusya, Petersburg Protokolünü imzalamışlardı. Protokol, Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağlı muhtar bir devlet olarak kurulması ve bütün Türklerin Yunanistan'dan çıkarılması hükümlerini taşımaktaydı.²⁹⁹

Özerk bir devletin kurulması anlamını taşıyan bu protokol Avusturya, Prusya ve Fransa'ya da bildirilmişti. Ancak Avusturya, daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, Balkanlar'da gerçekleşen her türlü bağımsızlık hareketine karşıydı. Çünkü kendi topraklarında farklı dine, mezhebe ve ırka mensup insanlar yaşamaktaydı. Ayrıca Yunanistan'ın bağımsızlığı, aslında Rusya'nın başarısı idi ve kabul edilemezdi. Avusturya'nın ardından Prusya da bu protokolü reddetmişti.³⁰⁰

Osmanlı Devleti ise, Yunan sorununun kendi iç meselesi olduğunu ileri sürerek, Petersburg Protokolü'nü reddetti. 1827 Haziranında gönderdiği cevapta, devletlerin müdahalesinin asileri güçlendirdiğini ve İngiltere yaşadığı İrlanda

²⁹⁷ Fahir Armaoğlu, (2006), s. 177

²⁹⁸ BOA, HAT, 41115 (9 Zilkade 1240 – 25 Haziran 1825)

²⁹⁹ Enver Ziya Karal, (1988), s. 117

³⁰⁰ A.g.e., s. 117

sorununa³⁰¹ başka devletlerin karışmasına nasıl izin vermiyorsa, Osmanlı Devleti’nin de Yunan sorununa başka devletlerin karışmasına izin veremeyeceğini bildirmekteydi.³⁰²

1826 yılı kararlarına Fransa katılmak istiyordu. Çünkü daha önce kendisine karşı oluşturulan 1815’teki kutsal birlik duvarını ancak bu şekilde aşabilirdi.

³⁰¹ İrlanda sorunu, 1169 yılında İngiltere’nin adaya asker çıkarması ile başlayan ve bugüne kadar devam eden uzun bir süreci kapsamaktadır. 16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başlarında İngiliz idaresine yönelik isyanlar artmaya ve şiddetlenmeye başladığında İngiltere de İrlanda politikasını değiştirerek, adanın tam anlamıyla kolonizasyonu sürecini başlatmıştır. İngiliz idaresine yönelik başkaldırının temel sebebinin, adadaki Katolik çoğunluk olduğu fikrinden hareketle, adaya çok sayıda göçmen nakledilmiştir. İngiliz yerleşimleriyle birlikte Katolik İrlandalılar, büyük baskıya ve ekonomik kayıplara mâruz kalmışlardır. 1845-1850 yılları arasında İrlanda’da yaşanan büyük kıtlık da İrlanda sorunu ve milliyetçiliği üzerinde etkili bir faktör olmuştur. İngiltere, kıtlık sırasında, adadaki Protestanlara her türlü yardımı yaparken, İrlandalıların açlıktan ölmesine seyirci kalmıştır. İrlanda sorunu, 19. yüzyılın sonlarına doğru giderek “üzerinde güneş batmayan imparatorluğun” “yumuşak karnı” hâlini almıştır. 28 Temmuz 2005 tarihinde IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu), silâhlı mücadeleye son verme kararı almıştır, ancak 1998 yılından bu yana henüz çözüme ulaşamayan barış görüşmelerinin sürdürüldüğü Kuzey İrlanda’da, kalıcı bir barışın sağlanması buna rağmen zor görünmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mahmut Niyazi Sezgin, “Katoliklerle Protestanlar arasında Bitmeyen Nefretin Bin Yıllık Bilançosu: Kuzey İrlanda Sorunu”, **2023 Dergisi**, S. 52, Ağustos 2005

³⁰² Fahir Armaoğlu, (2006), s. 179

Neticede 6 Temmuz 1827 tarihinde Londra Muahedesi imzalanarak, 1826 yılındaki Petersburg Protokolü burada teyid edilmiştir. Bundan sonra Osmanlı yönetimine baskı yapılmaya başlanmıştır.³⁰³ Buna göre Osmanlı Devleti Petersburg kararlarını uygulamazsa müttefik devletlerin donanmaları Akdeniz'e çıkararak, Osmanlıların Yunanlara karşı hareketlerine engel olacak, onların serbestilerini müttefik devletler Osmanlı'nın uygulamasına bakmaksızın onaylayıp, ilan edeceklerdi.

C.4 Akkerman Antlaşması'nda Eflak – Boğdan ve Sırbistan

I. Nikola tahta geçişinin hemen ardından, Rusya'nın Yunan sorununa daha fazla müdahil olmasını sağlamış, Yunan sorunu ile alakası olmayan bir ültimatomu 17 Mart 1826 tarihinde Osmanlı Devleti'ne göndermiştir. Bu ültimatomda, Eflak ve Boğdan'dan Osmanlı askerlerinin çekilmesi, Bükreş Antlaşmasıyla Sırbistan'a tanınan imtiyazların gerçekleştirilmesi ve 1812 Bükreş Antlaşması'nın uygulanmasından doğan bütün anlaşmazlıkların çözümü istenmekteydi.³⁰⁴

Osmanlı Devleti, bu sırada içinde bulunduğu durum doğrultusunda bu ültimatomu kabul etmişti. Çünkü Babıali'nin giriştiği yenilik faaliyetleri, başta ordu olmak üzere, Rusya ile bir savaşın olumsuz sonuçlanacağını işaretliydi. Bu nedenle Rusya'nın isteği doğrultusunda Akkerman'a, bugünkü Moldova, temsilciler gönderilmişti. Yapılan görüşmelerde Rusya, bütün diplomatik yönlerini kullanarak 7 Ekim 1826 tarihinde Akkerman Antlaşması'nı Osmanlı Devleti'ne imzalatmayı

³⁰³ Erhan Afyoncu, "Osmanlı İdaresinde Yunanistan", **Balkanlar El Kitabı**, C. I s. 335; Barbara Jelavich, (2006) s. 251; Halil Akman, (2006), s. 65

³⁰⁴ Fahir Armaoğlu, (2006), s. 176-177

başarmıştı.³⁰⁵ Antlaşmada ayrıca biri Eflak ve Boğdan'a, diğeri de Sırbistan'a ait olan iki senet imzalanmıştı.³⁰⁶

Bu senetlere göre;³⁰⁷

- Eflak ve Boğdan beyleri, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin ortak onayı ile yerel meclisler tarafından 7 yıl için seçilecekler ve Rusya'nın onayı olmadan bu beyler azledilemeyecekler,
- Sırbistan'ın özerkliği yeniden vurgulanarak, buradaki üç kaleden başka hiçbir yerde Osmanlı askeri bulundurulmayacaktı...

Antlaşmada Sırbistan'a dini ibadet özgürlüğü, başlarının seçimi, iç işlerinde bağımsızlık, Sırbistan'dan alınan toprakların geri iadesi, pek çok verginin tek başlık altında toplanması Müslümanlara ait toprakların idaresinin Sırlara bırakılması, Sırp tüccara Osmanlı topraklarında kendi pasaportlarıyla dolaşma izni gibi pek çok konuda imtiyazlar verilmekteydi.³⁰⁸

Rusya Akkerman Antlaşması ile, Eflak ve Boğdan üzerinde biraz daha fazla hami güç olma hakkını elde etmişti. Zaten antlaşmaya eklenen ayrı bir sözleşmede bu hak kabul edilmekteydi. Osmanlı Devleti Navarin olayından sonra bu antlaşmayı geçersiz saysa da 1829 yılındaki Edirne Antlaşması bu maddelerin tekrarı gibiydi.³⁰⁹

³⁰⁵ Antlaşma metni için bk. **Muahedat Mecmuası**, C. 4, s. 58-64

³⁰⁶ Senetler için bk. **Muahedat Mecmuası**, C. 4, s. 65-70

³⁰⁷ Fahir Armaoğlu, (2006), s. 178

³⁰⁸ Barbara Jelavich, (2006), C. I, s. 266

³⁰⁹ A.g.e., s. 291

C.5 Yunan Sorunundan 1828 – 1829 Rus – Osmanlı Savaşına

Londra görüşmelerinin sonuçları 4 Ağustos 1827 tarihinde Bâbiâli'ye tebliğ edildi ve 15 gün süre tanındı. Ancak Osmanlı yönetimi özerkliğin tanınamayacağını, sadece isyancıların ele geçirdikleri kaleleri mühimmatı ile birlikte teslim etmeleri halinde seçimle vali tayin edilebileceğini bildirdi. Ayrıca bu mesele devletin kendi içerisinde çözmesi gerektiği bir sorundu ve dışarıdan gelen bu baskı, bağımsızlığa aykırı bir durumdu. Osmanlıların bunu da reddetmesi üzerine ikinci nota verilerek, 20 Ekim 1827 tarihinde Navarin Limanı'nda demirli Osmanlı donanması Rus, İngiliz ve Fransız ortak kuvvetleriyle yakıldı.³¹⁰

Bu sıralarda Dobrovnik maslahatgüzarından Bâbiâli'ye Rusya'nın Ortodoks Rumları koruma altına almak niyetiyle harekete geçeceği, hatta bu sebeple savaş açılabileceği haberi gelmişti. Hatta Rusya'nın bu hususta Avusturya İmparatoru'na davet gönderdiği ve askeri destek isteğinde bulunduğu bildirilmişti.³¹¹ Buna mukabil Mora'nın muhtariyetini kabullenmeyen Osmanlı Devleti'ne karşı Rusya, yapılan anlaşmalara uyulmadığı gerekçesiyle 26 Nisan 1827 tarihinde savaş ilan etmiş, ardından Prut nehrini geçerek Boğdan'ı istilaya başlamıştır. Buna mukabil Vidin ve Fethülsam'daki Rus askerleri Eflak'a gelerek Sırlar isyana tahrik edilmiştir.³¹²

³¹⁰ Major Frank S. Russell, **Russian Wars With Turkey**, London, 1877, s. 54; Erhan Afyoncu, (2006), s. 335-336; A. N. Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, TTK, Ankara, 1999, s. 324

³¹¹ **BOA**, HAT, 42383 (29 Zilhicce 1243 – 12 Haziran 1828)

³¹² **BOA**, C.AS., 39941 (29 Cemaziyelahir 1224 – 11 Ağustos 1809)

Ayrıca Dağıstanlı Müslümanları da tahrik ederek Osmanlı Devleti'ni iki cephede mücadele etmeye sürüklemiştir.³¹³

Bu aşamadan sonra hızlı ilerleyen Rus kuvvetleri, General Dibiç kumandasında Tuna'yı geçerek, Varna ve Şumnu Kaleleri üzerine yürümüş ve Ruslar'ın Kulevci yakınlarında büyük bir zafer kazanmasında rol oynamıştır. Kazanılan bu üstünlük General Dibiç kumandasında Balkanlar'ın aşılaraq, Edirne üzerine harekete geçilmesini sağlamıştır. Aynı dönemde Kafkas cephesinde faaliyetlerde bulunan Paskeyeviç, Kars, Erzurum ve Ahaltsın kalelerini ele geçirmişti. Babıali düştüğü bu durumdan kurtulmanın tek yolunun barış istemek olduğunu düşünerek, bu doğrultuda hareket etmiştir.³¹⁴

Rusya'nın bir yandan Balkanlar'da ilerleyip, diğer yanda Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya sarkması Osmanlı'yı yeterince güç bir konuma sokmuşken, Navarin'de Türk donanmasının imhası hadisesi Bâbıâli'nin bütün mukavemetini kırmıştı. Bu olay Avrupa'da bile yankı uyandırmış, sevinçle karşılanmış, yeni bir Haçlı savaşı olarak görülmüştür. Osmanlı Devleti ise donanmasını batıran bu üç devletten tazminat istemiş, buna karşılık İstanbul'daki elçiler sorumluluğu Türk kaptanlarına yüklemiştir.³¹⁵

Bu dönem içerisinde Osmanlı Devleti önceki politikasını sürdürme taraftarı idi ve bu doğrultuda da hareket etti. Ancak üç devlet, Osmanlı'dan Mora'ya kesinlikle asker çıkarmamasını dahi istemişlerdi. Ayrıca müttefikler, yalnızca Mora'yı işgal etmekle kalmayıp, Kiklad adalarıyla birlikte, Rodos ve On İki adanın

³¹³ BOA, C.AS., 54282 (29 Zilkade 1243 – 12 Haziran 1828)

³¹⁴ A. N. Kurat, (1999), s. 325

³¹⁵ Enver Ziya Karal, (1988), s. 118

da himayelerine alındığını bildirdiler. Ayrıca 22 Mart 1829 tarihinde Londra’da imzaladıkları yeni protokolde kurulacak Yunan devletinin statüsünü de belirlediler. Devam eden Rus savaşını kaybeden Osmanlı’yı Edirne Antlaşması’nın 10. maddesi ile alınan bu kararları tanımak durumunda bıraktılar.³¹⁶

C.5.1 Edirne Antlaşması ve Yunanistan’ın Bağımsızlığı

1828 – 1829 Osmanlı Devleti ile olan savaşında Rusya, pek çok kazanım elde etmiş, Silistre ve Edirne düşman eline geçmiş, Doğu Anadolu’da da Kars, Erzurum gibi yerler Rus kontrolüne geçmişti. Ancak İngiltere ve Avusturya, Rusya’nın bu ilerleyişinden çok fazla rahatsız olmaya başlamıştı ve bu ilerleyişin durdurulması yönünde girişimlerde bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra Edirne’ye giren Rus kuvvetleri de ana birliklerden oldukça uzaklaşmıştı. Tüm bunlar Rus Çarı Nikola’yı Osmanlı Devleti’nin barış isteğini kabul etmeye zorlamış ve 14 Eylül 1829 tarihinde Edirne Antlaşması imzalanmıştı.³¹⁷

Antlaşma maddelerinden bazıları şu şekildedir³¹⁸:

- Rusya Tuna nehrinin ağzındaki adalar dışında, Osmanlı’dan aldığı Rumeli yakasındaki toprakları geri vereceklerdi. Prut nehri eskisi gibi iki devlet arasında sınır kalacaktı.

³¹⁶ Erhan Afyoncu, (2006), s.336; Mustafa Nuri Paşa, **Netâyicü’l-vukûât**, Haz. Yılmaz Kurt, Birleşik Yay., Ankara, 2008, s. 488

³¹⁷ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri**, TTK, Ankara, 1999, C. V, s. 120

³¹⁸ A.g.e., s. 120-121

- Eflak ve Boğdan beyleri hayat boyu şartıyla atanacak, buralardaki kaleler yıktırılıp, Türk askerleri bölgeyi terk edecekti.
- Akkerman Antlaşması ile Sırbistan'a verilen imtiyazlar tanınacaktı.
- 4 Nisan 1826 tarihinde imzalanan Petersburg Protokolü'nde Rusya ve İngiltere arasında Yunan problemine yönelik kararlar tanınacaktı (10. madde).

Antlaşma maddelerinde görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti'ne tabi Eflak, Boğdan, Sırbistan'a tanınan haklar, bu bölgelerin muhtariyet kazanmalarını sağlamıştır. Ayrıca 1826 tarihli Petersburg Protokolü'nün tanınması ardından kabul edilen 1830 yılındaki Londra Protokolü ile Osmanlı topraklarında ilk kez bir devletin kuruluşuna izin verilmiş oluyordu. Bu da daha sonra diğer Balkan uluslarının kendi bağımsızlıkları için isteklerini ve cesaretlerini artırmalarına yol açmaktaydı. Yani bu antlaşma bir bakıma Osmanlı Devleti'nin gün geçtikçe eriyen topraklarının en somut kanıtı olmuştu.

Ayrıca antlaşma, Karadeniz'in ticari kapılarını da açmıştı. Bu da Eflak ve Boğdan'ın varlığının baş kaynağı olan tarımsal ürünlerini, hızlı ekonomik gelişimleri için, dışarıya çıkarabilmelerini sağlamıştı.³¹⁹ Rusya'nın bu antlaşma ile elde ettiği en önemli kazanımlarından biri de hiç şüphesiz Balkanlar'da nüfuzunu artırmış olmasıdır.³²⁰

Barış Antlaşmasının görüşmeleri yapılırken antlaşmaya İstanbul ve Boğazlar hakkında da bir takım hususların ilave edilmesi düşünülmüş, ancak daha sonra bundan vazgeçilmiştir. Nikola'nın Adliye Nazırı Başdanışman Dimitri Daşkof,

³¹⁹ Arnold J. Toynbee, (1970), s. 268

³²⁰ A. N. Kurat, (1999), s. 325

muhtırasında Boğazlar'ın geleceği konusunda şu şekilde bir varsayımda bulunmuştur:

*“Eğer Osmanlı Devleti'nin yıkılışı sırasında Rusya İstanbul'a sahip olmazsa, kendi güney eyaletlerinin taarruzdanni korunmasını garanti eden emin bir rehini elde etmeye mecbur kalacaktır. Rusya o zaman İstanbul Boğazı'nı yabancı bir donanmanın hücumuna karşı savunmaya elverişli istihkamlar inşa etmek üzere, bu Boğaz iki sahilinde birer kaya parçasının kendisine terk olunmasını talep edecek olursa, hiç kimse onu el altından tahrik ve ifsat etmekle suçlayamayacaktır.”*³²¹

Eğer Edirne Antlaşmasına, yukarıda bahsi geçen şekilde, İstanbul ve Boğazlar hakkında bir madde koyulsaydı, bu 11. maddede belirtilecek ve şu şekilde olacaktır:

“Karadenizin bütün sahillerinin iki imparatorluğun mutlak hakimiyeti altında olmasından ve Rusya İmparatorluğu'nun Karadeniz'de bulundurduğu harp donanmasından ayrılmış gemileri vasıtasıyla Adalar denizinde seyrüsefer eden Rus ticaret gemilerini daimi surette himaye etmek azminde bulunmasından dolayı Osmanlı Padişahı, Rusya İmparatoru'nun hoş karşılanabilecek temayüllerine olan itimadının fiili bir nişanesi olmak üzere, Karadeniz Rus donanmasına ait olup Adalar denizine gidecek ve oradan dönecek olan gemilerin İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından serbestçe geçmesine müsaade eder. Bununla birlikte, bu izinle geçecek gemi

³²¹ Sergey Goryanof, **Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 80

sayısının ikiden ve İstanbul Boğazı'nda aynı anda dörtten fazla gemi bulunmaması şartına bağlanacaktır.”³²²

Böylesine önemli bir maddenin antlaşma metnine koyulmamış olması, Osmanlı Devleti'ne ve batılı büyük güçlere kabul ettirilemediğinden olmalıdır. Çünkü böyle bir madde ile Rusya'nın kazanımları bütün politikasının bir anda uygulanabilirlik alanını ortaya çıkaracaktı.

C.5.2 1829 ve 1830 Londra Protokolleri

Ruslarla devam eden savaş süresi içerisinde Osmanlı Devleti önceki politikasını sürdürme taraftarı idi ve bu doğrultuda da hareket etti. Ancak üç devlet Osmanlı'dan Mora'ya kesinlikle asker çıkarmamasını dahi istemişlerdi. Ayrıca müttefikler, yalnızca Mora'yı işgal etmekle kalmayıp, Kiklad adalarıyla birlikte, Rodos ve On İki adanın da himayelerine alındığını bildirdiler. Ayrıca 22 Mart 1829 tarihinde Londra'da imzaladıkları yeni protokolde kurulacak Yunan devletinin statüsünü de belirlediler.³²³

Alınan kararlar Rus savaşından yenik çıkan Osmanlı Devleti'ne de bildirilmiş, 3 Şubat 1830 tarihinde yapılan Londra Protokolü ile Babıali tarafından Yunan bağımsızlığı resmi olarak onaylanmıştır. Böylece Yunanistan Balkanlar'da kurulan ilk ulus devlet olmuştur. Yunanistan'ın sınırları Attika, Mora yarımadası ve

³²² Sergey Goryanof, (2006), s. 81

³²³ Erhan Afyoncu, “Osmanlı İdaresinde Yunanistan”, **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., C. I, s.336; Mustafa Nuri Paşa, **Netâyicü'l-vukûât**, Haz. Yılmaz Kurt, Birleşik Yay., Ankara, 2008, s. 488

Eğriboz, Kuzey Sporad ve Kiklad takımadalarından oluşmaktaydı.³²⁴ Aslında 1830 Londra Protokolü, tamamen Rusya etkisinde kalacak özerk bir Yunan devletinin kuruluşundan çekinen İngiltere tarafından planlanmış ve yanına Fransa'yı da alarak, daha küçük sınırlara sahip, tamamen bağımsız bir Yunan devletinin kurulması amacıyla hazırlanmıştı.³²⁵

Bu protokol, daha önceki 1826 ve 1829 Petersburg Protokollerindeki “isyanda Yunanlıların eline geçen bölgelerde mülkiyet hakkı Türklere ait olan gayrimenkullerin değerlerinin mülk sahiplerine ödenmesi” hükmünü geçersiz bırakmıştır. Çünkü Osmanlı'nın yenik devlet statüsüyle 1830 protokolünü imzalaması, savaş kuralları gereği bu bölgeler kaybedilmiştir, tezini ortaya çıkarmış ve Mora ve adalarda gayrimenkulü olan Türkler tazmin edilmemiştir. Yalnızca Türk askeri birliklerinin kontrolünde iken tahliye edilerek Yunanistan'a devredilecek olan Eğriboz ve Attika yarımadasındaki hak sahiplerine vakıflar da dahil olmak üzere tazminat ödenecekti.³²⁶

1830 Londra Protokolü'nün Osmanlı Devleti tarafından tanınmasını takiben, İngiltere, Rusya ve Fransa Yunanistan Krallığına Bavyera Kralı I. Luis'in oğlu Prens Otto'yu getirmişlerdi. Otto'nun başa gelmesi ise, Balkanlar'da Alman kökenli prensler dönemini de başlatmış oluyordu ve bu da Yunanistan'ı dışarıdan müdahaleye açık hale getirmekteydi. İlerleyen dönemde bunun somut kanıtı olarak,

³²⁴ Aşkın Koyuncu, “Yunanistan'da Bağımsız Devlet”, **Balkanlar...**, C. I, s. 501-502

³²⁵ Halil Akman, (2006), s. 66

³²⁶ Aşkın Koyuncu, (2006), s. 502-503

Yunanistan'da kurulan ilk partilerin Rus, İngiliz, Fransız partileri olması gösterilebilir.³²⁷

Otto'nun kral olarak Yunanistan'ın başında bulunmasını istemeyen gruplar bir süre sonra yönetime karşı ayaklanmışlardı. Çünkü Otto bir Katolik'ti. Oysa Yunan halkın büyük çoğunluğu Ortodoks Rumlardan oluşmaktaydı. İşte bu sebeple çıkan huzursuzlukların önüne geçmek ve sükûneti sağlamak amacıyla Kral Otto, halkın da isteği doğrultusunda Ortodoks olan biriyle evlenmek niyetinde olduğunu belirtmiş, Rusya İmparatoru'nun soyundan biriyle bu evliliği gerçekleştirmek istediğini söylemiştir. Bu durum karşısında ise İngiltere tavır koyarak, bunun asla kabul edilemeyeceğini bildirmiştir. Ayrıca Rusya'nın Yunanistan'daki ayaklanmaları desteklemek maksadıyla para dağıttığını dile getirmiştir.³²⁸ Kral Otto'nun Rus soyundan biri ile evlenmesi, Yunanistan'ı bağımsızlıktan çıkarıp, Rusya'ya ait bir toprak parçası haline getirecekti. Bu bakımdan böyle bir evliliğin kabul edilmesi İngiltere için imkansız bir durumdu.

C.6 Hünkar İskelesi Antlaşması

Osmanlı Devleti'nin Yunan sorununu halletmek için çare olarak başvurduğu Mehmed Ali Paşa, zaman içerisinde kendisine büyük bir sorun teşkil etmiş, Mehmet Ali Paşa'nın birlikleri Kütahya önlerine kadar ilerlemişti. Babıali sorunun çözümü

³²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Aşkın Koyuncu, (2006), s. 503; Halil Akman, (2006), s. 145-146

³²⁸ BOA, HAT, 37961 (29 Zilhicce 1250 – 28 Nisan 1835)

için kendisiyle anlaşmaktan başka bir çözüm göremediğinden, 14 Mayıs 1833 tarihinde Kütahya Antlaşması imzalanmıştı.³²⁹

Mehmed Ali Paşa sorunu Kütahya Antlaşması ile bertaraf edilince, yardım amacıyla İstanbul'da bulunan Rus askerlerine ihtiyaç kalmamış ve çekilmeleri gerekmişti. 10 Temmuz 1833 tarihinde Rus askerleri İstanbul'dan çekilmeden 2 gün önce, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında adına Hünkar İskelesi denilen bir ittifak antlaşması imzalanmıştı.³³⁰ Her iki devletin güvenliklerini tehdit durumunda birbirlerine yardım temeline dayanan bu ittifak, batılı devletlerin büyük tepkisine neden olmuştu. Çünkü antlaşma metnine eklenen gizli bir madde ile, Osmanlı Devleti güvenliklerini tehdit durumunda Akdeniz Boğazı'nı, yani Çanakkale Boğazı, diğer devletlerin savaş gemilerine kapatacağı.³³¹

Rus Dışişleri Bakanı Nesselrode'un bu ittifakı yapmak üzere İstanbul'a yolladığı Elçi Prens Orlof'a Mayıs 1833 tarihli mektubu, Rusya'nın bu anlaşmayı yapmaktaki amacını ortaya koymaktadır.³³²

“Evvela iki devlet arasında yapılacak bir ittifak, Osmanlı Devleti'nin bundan sonra, Rusya'nın himayesine sığınmak kararında olduğuna

³²⁹ Mehmet Ali Paşa'nın askeri hareketi ve Kütahya Antlaşması hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Fahir Armaoğlu, (2006), s. 200-206, 210-216; Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri**, TTK, Ankara, 1999, C.V, s. 124-140, 196-202

³³⁰ Antlaşmanın maddeleri için bk. **Muahedat Mecmuası**, C. 4, s. 90-93

³³¹ Fahir Armaoğlu, (2006), s. 206-207; A. N. Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, s. 62

³³² Fahir Armaoğlu, (2006), s. 207-208

ve Rusya'nın da bunu ondan esirgememek azminde bulunduğuna dair Mehmed Ali'de bir kanaat oluşturacaktır... Nihayet ittifakın içine dahil edilecek müsbet taahhüt, bir dereceye kadar Osmanlı Devleti'ni, bunalımlı zamanlarda, Çarın himayesi altına girmeye mecbur edecek... Hulasa, aramızda böyle bir ittifakın varlığı, gerektiğinde Osmanlı topraklarında asker bulundurmamız ve kullanmamız, meşru bir hareket olacak ve bu sayede, herkesten önce olayların vukubulacağı yere yetişmek ve orada daha sağlam bir durum almak ve Doğu Meselesi'ne –ister Osmanlı Devleti'nin devam ve bekasını mümkün addedelim, ister çökmesini kaçınılmaz hal bilelim- daima hakim olmak, başka bir deyişle, bu meseleyi dilediğimiz şekilde kendi menfaatlerimize uygun bir şekilde çözmek imkanı olacaktır.”

Yukarıda naklettiğimiz son cümleden de anlaşılacağı üzere bu antlaşma aslında, yalnızca Türk boğazlarını ilgilendirmekle kalmayıp, tüm Osmanlı topraklarının konu edildiği bir ittifaktır. Bu da Rus Çarı I. Nikola'nın Osmanlı topraklarını topyekün ilhak planının bir ürünüdür.

Orlof ile Nesselrode arasındaki yazışmalar süreci en iyi şekilde özetlemektedir. Örneğin, Orlof 12 Mayıs 1833 tarihli mektubundaki bir sözü görüşmelerin ne niyetle yapıldığını ortaya koymaktadır:

“Türkleri bir elle okşarken öteki elle yumruğu sıkmalı; işte onlara layık ve lazım olan muamele budur”³³³

³³³ Sergey Goryanof, (2006), s. 91

Bu antlaşmaya başta İngiltere olmak üzere, Fransa da büyük tepki göstermişti. Rusya bu antlaşmadaki tek amacının Boğazlar'ın eskisi gibi kapalılığını sağlamak olduğunu deklare etse de bu konunun gizli bir madde ile antlaşmaya dahil edilmesi İngiltere'de büyük bir infial uyandırmıştır.³³⁴ Bu hususun neden gizli madde ile belirtildiği ise Bakan Nesselrode'un mektubunda belirtilmiştir:

*“Bâbîâli ile bugün mevcut olan dostça münasebetlerden istifade ederek Karadeniz sahilinde bulunan eyaletlerimizin herhangi bir hücumdan korunmasına dair, şimdiye kadar elde ettiğimiz teminata ek yeni bir garanti oluşturacak kesin manalı bir madde ile Osmanlı Devleti'ni kendimize bağlarsak, faydalı bir harekette bulunmuş oluruz...”*³³⁵

Nikola Osmanlı Devleti'nin varlığını devam ettiremeyeceğini düşünüyor ve onu her tarafından çözülmeye ve çürümeye başlayan bir vücuda benzetiyordu.³³⁶ Avusturya ise Rusya'nın bu düşüncesinin önüne geçip, onu Osmanlı'yı parçalamaktan alıkoymak için Rusya ile anlaşma yolunu uygun görmüş, neticede 18 Eylül 1833 tarihinde München-Graetz Antlaşması imzalanmıştır. İki devlet Osmanlı Devleti'nin yıkılması söz konusu olduğu taktirde, devletin varlığının devamı için birlikte çalışmayı öngörmüşlerdi. Bu doğrultuda Mehmed Ali sorununun önemini vurgulayarak şu karara varmışlardı:

³³⁴ Fahir Armaoğlu, (2006), s. 209

³³⁵ Sergey Goryanof, (2006), s. 94

³³⁶ Fahir Armaoğlu, (2006), s. 209

“...İki taraf, Mısır Valisi’nin hüküm ve nüfuzunun Avrupa’daki Osmanlı topraklarına -ister doğrudan doğruya, ister dolaylı olsun- yayılmasına birlikte mani olmayı kesin olarak taahhüt ederler.”³³⁷

C.7 Eflak ve Boğdan’daki Yasal Düzenlemeler

Tuna Prenslikleri de denilen bu iki ülke, Rusya için önemli stratejik bölgeler arasında bulunmaktaydı. Bu bölgeler Rusya sınırları dahilinde olmasa bile, tampon bölge olarak varlığını sürdürmeliydi, çünkü Rusya’nın Güneydoğu Avrupa’ya ilk sınırı bu yerlerdi. Herhangi bir savaş durumunda daha güneye ve İstanbul’a ilerlemek üzere elde bulundurulması gereken bir noktada bulunmaktaydı. Geçmişte olduğu gibi, eyaletlerin zenginliğinin ve mutluluğunun temini Rusya’nın çıkarına bir durumdu. Bu nedenle pratik ve ilerlemeci bir siyasi sisteme geçmek için büyük çaba harcanmaktaydı.³³⁸

Akkerman Antlaşması’ndan sonra yeni idari düzenlemeler için ikisi divan, ikisi de Rus olmak üzere dört üyeli iki farklı komite oluşturulmuştu. Rus Başkonsolosu Matei Leoviç Minçiaki başkanlığında bir araya gelerek çalışmalarını yürütmektedirler. Çalışmalar neticelendiğinde Kiselev metinlere son şeklini vererek, onları Petersburg’a götürmüştü. Orada onaylanıp divanlara geri gönderilen nihai metinler üzerinde tartışılabilmekteydi. Ancak değiştirilmesi söz konusu edilemiyordu. Son hali verilen bu yasalar, Eflak’ta Temmuz 1831 yılında, Boğdan’da ise Ocak 1832’de yürürlüğe girmiştir. Bunlar anayasa olmamakla beraber, detaylı

³³⁷ Sergey Goryanof, (2006), s. 109

³³⁸ Barbara Jelavich, (2006), s. 292

hazırlanmış idari düzenlemeleri kapsamaktaydı. Oluşturulan kurumlar vasıtasıyla iki eyaletin birleştirilmesine yönelik uygulamalar başlatılmaktaydı. Her eyalet 150 kişilik olağanüstü bir meclis tarafından yaşam kaydıyla seçilen bir prens tarafından yönetilecekti. Prens, büyük boyarlar arasından seçilecekti ve yasama görevi Boğdan'da 35, Eflak'ta 42 yıl olacaktı. Bâbiâli ve Rusya onayıyla prens meclisi yalnızca tatil edebilecek, ilga edemeyecekti.³³⁹ Oluşturulan yeni organik yasalar, Kont Kiselev'in etkisi altında kalmıştı. İki prensliğin gelişimi ve siyasal yaşamı için yapılan düzenlemeler, Çar'ın isteklerine uygun bir görünümdeydi. Zaten Yunan isyanı sırasında prenslikler de dahil olmak üzere Balkanlar'da Rus etkisi günden güne artmaktaydı.³⁴⁰

Organik yasalar boyarı toprak sahibi olarak kabul etmekteydi ve köylü aileler sahibi oldukları sığırlara göre topraktan pay almaktaydı. Aileler, dört öküz, bir inek veya on koyun sahipleri; iki öküz sahipleri; hiç hayvanı olmayanlar şeklinde üçe ayrılmaktaydı. İlk gruba dokuz İngiliz dönümü olmak üzere, diğerlerine de bunlara orantılı şekilde daha az yer verilmekteydi. Bir köylünün daha fazla toprak alabilme olasılığı da vardı. Ancak bunun için boyarla anlaşması gerekmekteydi. Çalışma dönemini yapılacak işler belirlemekteydi. Eflak'ta mülk sahipleri toprağın denetimini kahyaya bırakırken, Boğdan'da ise genellikle mülk sahibinin kendisi bu işi yapmaktaydı. Boyar haksız bir duruma karşı ne polise ne de mahkemeye güvenemiyordu, çünkü buraların kontrolü büyük ölçüde boyarlarda idi. Toprağa

³³⁹ Barbara Jelavich, (2006), s. 292-293

³⁴⁰ D. Mitrany, "Rumania: Her History and Politics", **The Balkans, A History of Bulgaria – Serbia – Greece – Rumania – Turkey**, By Nevill Forbes, V.d., Ams Press, New York, 1970, s. 266-267

bağımlılık olmadığı halde, bu konuda keyfiyet de söz konusu değildi. Toprağı terk etmek istendiğinde bu altı ay önceden ilan edilmeli ve köy vergilerinden üzerine düşen pay ödenmeliydi. Ayrıca organik yasalarla Osmanlıların öncelikli satın alma hakkının sona ermesi, boyara, onun en büyük yararına olacak bir çeşit tarım rejimi imkanı sunmaktaydı.³⁴¹

Organik Yasalar adıyla oluşturulan bu yeni düzenlemeler, Rumenlerin zihninde Rus hakimiyetiyle yakından bağlantılıydı. Bu nedenle mutsuz unsurlar, sorunları garantör güçlerin üzerine atmak eğilimindeydi. Ayrıca gelecekte gerçek bir bağımsız devlet isteyen milliyetçiler ve anayasal rejim taraftarı liberaller, Rusya'yı kendi programlarının uygulanmasındaki ana engel olarak görecektlerdi.³⁴²

C.8 Petersburg Antlaşması

Eflak ve Boğdan yönetiminde yapılacak değişiklikler ile Osmanlı Devleti ve Rusya'nın bölgedeki konumunu görüşmek üzere bir araya gelen Rusya ve Osmanlı Devleti, Ocak 1834'te St. Petersburg Antlaşması'nı imzalamışlardır. İmzalanan bu antlaşma ile Bâbüâli, Eflak ve Boğdan'da yeni şekli verilen yasaları kabul etmiş, bölgede alınacak haraç 3 milyon kuruş olarak belirlenmiştir. Getirilen yeni düzende bir istisna olarak, sadece yedi yıl için, bölgeyi yönetecek prensleri belirlemişlerdir. Buna göre, Rusya'nın tercihi olan Aleksandru Ghica Eflak'ta, Mihai Sturdza ise

³⁴¹ D. Mitrany, (1970) s. 293-294

³⁴² Barbara Jelavich, (2006), s. 297

Boğdan'da göreve başlamıştı. Prenslerin seçiminin hemen akabinde Rus ordusu eyaletlerden çekilmiştir.³⁴³

Gerçekte, Rus ordusunun bölgeden çekilmesi bir şey ifade etmemektedir. Çünkü gerek yapılan yasa düzenlemelerine Rusya'nın etkisi, gerekse gün geçtikçe Balkanlar'da artan Rus nüfuzu Çar'ı bölgenin gerçek hakimi yapmaktaydı. Memleketeyn'de oluşturulan bu yeni yasalara dayanan siyasi sistem 1854 yılına kadar devam etmişti. Sistem ülkenin kontrolünü doğrudan Rusya'nın gözetimindeki boyarlara vermektedir.

C.9 Londra Sözleşmesi ve Avrupa Devletlerinin Değişen Osmanlı Siyaseti

Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın isyanını tek başına bastırma mukavemetini kendisinde göremeyen Osmanlı Devleti, Rusya'dan yardım istemiş ve Çar I. Nikola tarafından gönderilen bu yardımla mesele çözüme kavuşmuştu.

İsyanın halledilmesi için Boğaza Rus donanmasının girmesine müsaade edilmiş, meselenin halledilmesinden sonra ise Rusya, Osmanlı Devleti'ne aralarında bir ittifak antlaşması imzalamak üzere baskı yapmaya başlamıştır. Bu doğrultuda 8 Temmuz 1833 tarihinde iki devlet arasında Hünkâr İskelesi Antlaşması imzalanmıştı. Buna göre Rusya'nın haricinde bütün savaş gemilerine Boğazlar kapalı tutulacaktı.³⁴⁴

Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki bu ittifak, büyük devletlerin tepkisine neden olmuştu. Özellikle İngiltere, Fransa'ya Karadeniz'e geçerek Rus donanmasını

³⁴³ Barbara Jelavich, (2006), s. 294

³⁴⁴ Akdes Nimet Kurat, (1999), s. 326; Süleyman Kocabaş, (1989), s.234; Enver Ziya Karal, (1999), C. V, s. 137

yakma teklifinde bile bulunmuştu.³⁴⁵ Avrupa devletlerinin tepkisi oldukça doğal bir sonuçtu. Çünkü böyle bir antlaşma, Osmanlı Devleti'nin Rusya himayesine girmesi demek olduğu gibi, Rusya'nın tarihi emellerinin gerçekleşmesi ve Avrupa devletlerinin de çıkarlarının zedelenmesi anlamını taşımaktaydı.

Rusya'nın bu üstünlüğünü kabullenmeyen İngiltere, Fransa'yı kendi safına çekerek, hem Mısır meselesinin halledilmesi, hem de Boğazlar konusunun görüşülmesi için bir konferans toplanmasını istemişti. Viyana'da bir araya gelen İngiltere, Fransa ve Avusturya, Boğazların bütün devletlerin savaş gemilerine kapatılması üzerine anlaşmışlar ve bunu Rus Çar'ı Nikola'ya bildirmişlerdi.³⁴⁶

I. Nikola, alınan bu karara Avusturya'nın katılmasına gücenmesine karşılık, Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın savaşta ve barışta tüm devletlerin savaş gemilerine kapatılması ilkesini benimsediğini bildirdi. Bu durumun Rusya tarafından kabullenilmesi, o güne kadarki Rus dış politikası ile örtüşmeyen bir durumdu ve İngiltere tarafından da hayretle karşılanmıştı. Ancak Boğazların tüm devletlerin savaş gemilerine kapatılması, Rusya'ya başka bir avantaj sağlamaktaydı. O da artık Rusya'nın Karadeniz'de serbestçe hareket edebilme hakkına kavuşmasının bir bakıma taahhüt edilmesi durumu idi. Çünkü büyük güçler Karadeniz'de Rusya'ya müdahale edebilmek için Boğazlar'ı geçmesi gerekecekti. Oysa bu durum, üzerinde uzlaşılan Boğazlar'ın kapalılığı ilkesi ile imkansız hale gelmekle birlikte, uluslararası boyutta da garanti altına alınmış oluyordu.

³⁴⁵ Süleyman Kocabaş, (1989), s. 235

³⁴⁶ Süleyman Kocabaş, (1989), s. 240

Avusturya Başvekili Prens Metternich'in "Şark Meselesi"ni gündeme getirmek için gösterdiği tüm çabalara rağmen, Rus Dışişleri Bakanı Kont Nesselrode bu çabalarına karşı çıkarak, konuyu görüşmelere dahil etmeye yanaşmamıştır.³⁴⁷

Gelinen noktada Rusya, Boğazlar'ı düşündüğü gibi ele geçiremeyeceğini anlamış, Osmanlı ile anlaşarak geçit hakkı elde etme düşüncesi de büyük devletlerce bertaraf edilmişti. Bundan dolayı hiç olmazsa Karadeniz'de kendisini güvenceye almanın yolu olarak belirlediği Boğazların tüm devletlerin savaş gemilerine kapalılığı ilkesini benimsemiş ve bu doğrultuda müzakere masasına oturmuştu. İngiltere de Batılı diğer devletlerle boğazlar üzerinde anlaşma prensibini benimseyerek 1839 Eylülünde görüşme masasındaki yerini almıştı.³⁴⁸

Mehmed Ali Paşa'yı destekleyen Fransa'nın delegelerinin katılmadığı Londra'daki uzun soluklu görüşmeler ardından, 15 Temmuz 1840 tarihinde Avusturya, İngiltere, Prusya, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin katılımıyla Londra Sözleşmesi imzalanmış oldu. Boğazların yalnız barış zamanında değil, harp zamanında da savaş gemilerine kapalı bulundurulması hususu, Rusya'nın Stuttgart Elçisi Baron Brunof tarafından ortaya atılmış, ancak kabul görmediği için Osmanlı Devleti diğer devletlerle barış halinde olduğu müddetçe Boğazlar'a hiçbir yabancı savaş gemisinin girmesine müsaade edilmeyeceği ilkesi bu sözleşmeye dahil edilmişti.³⁴⁹ Bu antlaşmanın imzalanmasından yaklaşık bir yıl sonra ise, Boğazlar Sözleşmesi diye bilinen belge imzalanmış, böylece Türk Boğazları tarihte ilk defa olmak üzere, "milletlerarası statü" kazanmıştır. Çünkü bu sözleşmeden önce

³⁴⁷ Sergey Goryanof, (2006), s. 112

³⁴⁸ Süleyman Kocabaş, (1989), s. 241

³⁴⁹ Sergey Goryanof, (2006), s. 137

Boğazlardan geçiş konusu yalnızca Osmanlı Devleti’nin iradesine bağlı iken, artık Avrupa devletlerinin de karşılıklı ve ortak taahhütleri altına girmiştir.³⁵⁰

Londra Sözleşmesi, hem Rusya’yı hem de başta İngiltere olmak üzere batılı büyük güçlerin dış politikalarını yeniden şekillendirmeye zorlayan bir sürecin ürünüdür. Bu anlaşmadan sonra artık Rusya, Osmanlı Devleti topraklarını tamamen ele geçirme düşüncesinin imkansız olduğunu kabullenecek, gelişen olayları her fırsatta uluslar arası platforma taşıyacaktır. İngiltere, Fransa, Avusturya gibi büyük güçler de Osmanlı Devleti’nin devamlılığını sağlamak üzere hareket edecekler ve Rusya’nın tarihi emellerini tek başına uygulamasına izin vermeyerek, sürece dahil olacaklardır. Kısacası Osmanlı Devleti yada “Şark Meselesi”, artık tüm devletlerin dış politikasının değişmez konusu olarak, devletin yıkılışına değin etkinliğini sürdürecektir.

³⁵⁰ Fahir Armaoğlu, (2006), s. 217

SONUÇ

XVII. yüzyılın ikinci yarısında batıya açılma arzusunu eyleme dönüştürmeye çalışan Rusya için I Petro, farklı bakış açısıyla uygulamaya koyduğu politikalar doğrultusunda, ülkeyi gelecekte Avrupa'nın söz sahibi ülkeleri arasına sokmayı başarmıştır. Onun temelini attığı bu politikalar kendisinden sonra da devam ettirilmiş, böylece Rusya gerçek bir imparatorluk olarak sınırlarını günden güne genişletmiştir.

Rusya'yı büyük bir devlet haline getirmek ve sağlam temellerle geleceğini şekillendirmek için hareket eden Rus Çarları, ülkenin coğrafi konumu sebebiyle güney yönlü hareketi zorunlu görmüş ve bu doğrultuda politikalar üretmeye koyulmuştur. Söz konusu dış politikasının en önemli öğelerinden biri de Balkanlar üzerindeki faaliyetleridir.

Daha I. Petro döneminden beri Balkanlar'da Ortodoks halk üzerinden faaliyetlerini yürüten Rusya, zamanla bunun yeterli olmadığını görmüş ve tüm Slavların bir birlik altında toplanmasını gündeme getirmişti. İşte esas olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısında sıkça kullanılmaya başlanan "Panslavizm" kavramı, önceleri siyasi bir anlam taşımasa da, büyük ölçüde Rusya'nın yayılmacı politikaları neticesi siyasallaşmış bir olguya dönüşmüştü. Hatta XIX. yüzyılın sonlarına doğru "bütün Slavları Ruslaştırmak" anlamı taşımaya başladı.

XVIII. yüzyılda daha serbestçe bölgede faaliyetlerini yürüten Rusya için XIX. yüzyıl Avrupalı büyük devletlerin ciddi müdahalelerinin olduğu zamandır. Artık dış siyasette onlarla ortak hareket etmek yada müttefik bulmak önem taşımaya

başlamıştır. Çünkü Rusya'nın dış siyaseti Osmanlı Devleti bütünlüğünü ilgilendiren bir konu olmuştur. Bu doğrultuda XIX. yüzyılın hemen başlarında Rusya tarafından ileri sürülen “Şark Melelesi ya da Sorunu”, büyük Avrupa güçlerinin kayıtsız kalamayacağı bir problem olmuştur. Çünkü Rusya'nın XVIII. yüzyılda gerçek anlamda fiiliyata geçirdiği dış politikası XIX. yüzyıl Balkanları'nda ciddi bunalımların yaşandığı bir süreç halini almıştır.

1830 yıllarda Osmanlı Devleti'nin yaşadığı iç karışıklıklar, Rusya'ya tarihi güney siyasetinin uygulanması için en önemli fırsatı vermiş, böylece Türk Boğazlarını hedef alan gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. 1840 yılından itibaren ise, Rusya için Osmanlı topraklarını topyekün ilhak etmek hayal olmuştur. Çünkü bu topraklarda artık yalnız Rusya'nın değil, İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya gibi büyük devletlerin ortak çıkarları mevcuttur ve bu değişen konjonktürde Rusya, dış siyasetinde gereken değişiklikleri yaparak, adımlarını daha temkinli atmak suretiyle, bölge ve dünya siyasetinden kopmamaya çalışacaktır. Bir bakıma Rusya için olaylar karşısında tek başına karar verme dönemi son bulmuş, olayların kendi lehine sonuçlar yarattığını uluslararası boyutta kanıtlama ve bu doğrultuda hareket etme dönemi başlamıştır.

Rus dış politikası büyük güçlerin ortak çıkarlarına zarar vermeye başladığından, Avrupa'da Rusya'ya karşı daha önceden oluşan rahatsızlık XIX. yüzyılın ikinci yarısına doğru iyice hissedilmeye başlandı. Osmanlı topraklarını korumaya alan Avrupa devletleri, 1853 – 1856 yılları arasında sürececek olan Kırım Savaşı'nda Osmanlı tarafında yer alarak Rusya'nın büyük bir yenilgi almasına sebep olmuşlardı. Bu olay I. Nikola'nın uyguladığı tutucu politikaların sona erdirilmesi

gerektiğini Rusya'ya göstermiş, savaş sırasında onun ölümü ardından II. Aleksandr Rusya Çarı olmuştu.

Balkanlar'ı karmaşa ortamına çeviren Rusya, II. Aleksandr dönemiyle birlikte Avrupa'dan ne kadar geri kalmış olduğunu anlamıştı. Başta yenilgiye uğrayan Rus askeri kuvvetleri olmak üzere yenilikler kaçınılmaz görülmüş ve bu yönde hareket etme kararı verilmişti. 1856 yılında Paris'te çok ağır koşullarla anlaşma imzalamak zorunda kalan Rusya, giriştiği “modernleşme” hareketiyle Batı ülkeleri gibi gelişmiş bir sistem oluşturma peşine düşmüştü.

1856 yılındaki antlaşma, Avrupa'da Rusya tarafından bozulmaya çalışılan güçler dengesini yeniden oluşturmuş, Rusya'nın tarihi emellerine gem vurulmuş oluyordu. Bu bakımdan Rusya, Balkanlar üzerinde uyguladığı politikalardan uzaklaşmak durumunda kalmış, bir yandan Eflak, Boğdan ve Sırbistan yönetimleri Avrupa devletlerince ortak garanti altına alınırken, diğer yanda Balkanlar'daki Rus nüfuzu kırılmış oluyordu.

Balkanlar'da Ortodokslar ve Slavlar üzerinden yürütülen politikalar, Sırp, Yunan, Bulgar, Romen gibi pek çok etnik zümreyi Osmanlı Devleti'nden ayrılıp, bağımsızlıklarını kazanmaya sevk etmişti. 1829 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığı, bu hareketlerin önünün iyice açılmasına yol açmıştı. XIX. yüzyılın son elli yılı ve XX. yüzyıl başları, Osmanlı Devleti Balkanlarını karmaşa ortamına dönüşmesinde büyük payı olan Rusya'yı yıkılışa götürecektir. 1856 yılındaki yenilgiden sonra pek çok alanda Rus tarihi için önemli reformlara imza atılsa da ekonomisi bozulan ve halkı gün geçtikçe fakirleşen Rusya, I. Dünya Savaşı'nın ağır faturasını kurduğu büyük imparatorluğun yıkılışı ile ödeyecektir.

TEZ ÖZETİ

I. Petro 1694 yılında tek başına Çar olup, Rusya'nın başına geçtiğinde, karşılaştığı en büyük problem, Rus dış politikasının belirli bir doğrultuda götürülmemiş olmasıydı. Petro gördüğü bu eksiklikle harekete geçerek bir yandan ülkesine yeni ufuklar açarken, diğer yanda Balkanlar'ı Rus dış siyasetinin bir ögesi haline getirmiştir.

1696 yılında Azak Kalesi'nin ele geçirilmesiyle birlikte Balkanlar'da yaşayan Ortodoksların ilgisini çeken I. Petro, bundan sonra kurtarıcı gözüyle algılanmaya başlamıştır. Ölümüne kadar geçen süreç içerisinde Balkanlar'da uyguladığı politikalar halefleri tarafından temel kabul edilmiş, 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması'nı Osmanlı Devleti'ne imzalatmaya muvaffak olan II. Katerina ise, Petro'nun politikalarının en başarılı uygulayıcısı olmuştur.

Ortodoksluğu Balkan politikasının bir parçası sayan Rusya için Küçük Kaynarca Antlaşması en önemli kazanımlardan biri sayılmaktadır. Çünkü bundan sonra Balkanlar'da konsolosluk açma yetkisine sahip olan Rus çarları, bölgede yaşayan Hristiyan halkı daha rahat bir şekilde yönlendirme imkanına sahip olmuştur. Ayrıca bu antlaşma ile elde edilen Karadeniz'de seyrüsefer ve Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoksları himaye hakları, Rusya'nın Türk topraklarında daha rahat hareket edeceği bir dönemi başlatmıştır.

1815 yılında "Şark Sorunu"nu Avrupa devletlerinin gündemine sokan Rusya, Osmanlı Devleti topraklarında yaşanan bütün gelişmelere büyük güçlerin müdahil olmasının önünü açmıştır. Özellikle Rusya'nın uyguladığı politikalar, Osmanlı

Devleti'ni batılı güçlerin ortak çıkarlarının merkezi haline gelmiştir. Yaşanan gelişmeler Osmanlı'nın 1840 Londra Mukavelesi ile İngiltere, Avusturya, Fransa, Prusya ve Rusya'nın ortak himayesine girmesine sebep olmuştur. Bu durum ise, Rusya'nın Osmanlı topraklarını topyekün ilhak planını çıkmaza sokmuştur.

ABSTRACT

When Peter I became the Czar in 1694 on his own and began to reign Russia, the most significant problem of him was that the foreign policy of Russia had not been managed in a regular direction. Taking action upon these deficiencies Petro the first started to bring new visions to his country while making the Balkans an element of the Russian external policy.

In 1696, after the event of confiscating the Castle of Azak, the Pete I attracted the attention of the Orthodox people living in Balkans and perceived as the rescuer by these people after that time. During the period until his death, his policies applied in Balkans were taken as basis by his successors, and Catherine II, who succeeded in making the Ottoman Empire sign the Treaty of Kuchuk Kainarji in 1774 was the most successful applier of his policies.

For Russia, which considers being an Orthodox is an important part of Balkan policy, Treaty of Kuchuk Kainarji is one of the greatest gains in history as after this treaty the Russian Czars had the authority to open embassies in the Balkans, and has the opportunity to direct the Christians living in the region in a very comfortable manner. Besides, their rights for navigation in the Black Sea and patronage of the Orthodox people living in the Ottoman lands started a new era for the Russians when they could more easily act in the Ottoman lands.

Russia, which brought the “Eastern Problem” to the agenda of the European Countries in 1815, made the super forces to be included in all the developments occurred in the lands of the Ottoman Empire. Especially the policies applied by

Russia made the Ottoman Empire be the center of the benefits of the western forces. These developments occurred caused the Ottoman Empire to undergo the shared patronage of England, Austria, France, Prussia, and Russia with the London Treaty sign in 1840. And this situation put the plan of Russia about the total annexation of the Ottoman Lands into plight.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri :

Hatt-ı Hümayûnlar: 5507, 37961, 41115, 42383, 52037, 52713-Z, 52713-Z/2, 52713-Z/3, 52713-Z/4

Cevdet Tasnifi: AS. 39941, AS. 54287/1, AS. 54287 /2, DH. 15134, HR. 1085, HR. 1086/1, HR. 1086/2, HR. 1086/3, HR. 1086/4

Kronikler:

Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, İstanbul, 1309, C. I, VIII

Câbî Ömer Efendi, **Câbî Târihi (Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni)**, Haz. Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara, 2003

Muâhedât Mecnûası, C. III – IV, TTK, Ankara 2008

Mustafa Nuri Paşa, **Netâyicü'l-vukûât**, Haz. Yılmaz Kurt, Birleşik Yay., Ankara 2008

Mütercim Ahmed Asım Ayıntabi, **Asım Tarihi**, C. 1-2, Ceride-i Havadis Matbaası, İstanbul

Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, Haz. Mehmet Topal, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2001

Şânî-zâde Mehmed Ataulah Efendi, **Şânî-zâde Târîhi**, C. I-II, Haz. Ziya Yılmaz, Çamlıca Basım, İstanbul 2008

Yayınlanmış Kitaplar ve Makaleler:

- Afyoncu, Erhan, “Osmanlı İdaresinde Sırbistan”, **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yayınları, Ankara 2006, C. I, s. 350-361
- Afyoncu, Erhan, “Osmanlı İdaresinde Yunanistan”, **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yayınları, Ankara 2006, C. I, s. 331-340
- Akman, Halil, **Paylaşılamayan Balkanlar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006
- Aktepe, Münir, “Osmanlıların Rumeli’de İlk Fethettikleri Çimpe Kal’ası” **İÜEF Tarih Dergisi**, S. 2, 1950
- Armaoğlu, Fahir, **19. yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006
- Arsh, G. L., “Predistoriya Greçeskoe Proekta”, **Bek Ekaterini II Dela Balkanskie**, Redaktor V. N. Vinogradov, M: Nauka, 2000 (*Г. Л. Арш, “Предистория Греческое Проекто”, Век Екатерины II Дело Балканские, Ред. В. Н. Виноградов, М. Наука, 2000*)
- Aslantaş, Selim, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sırp İsyanları (1804-1815)**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005
- Baştav, Şerif, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Yeniden Kuruluşunda Rumeli’nin Katkısı”, **9. Türk Tarih Kongresi**, (Ankara 5-9 Eylül 1990), Kongreye Sunulan Bildiriler, C. 3, TTK, Ankara 1994
- Benningsen, Alexandre – Broxup, Marie, **The Islamic Threat to the Soviet State**, New York: St. Martin’s Press, 1983

- Bilge, M. Sadık, **Osmanlı Devleti ve Kafkasya**, *Osmanlı Varlığı Döneminde Kafkasya'nın Siyasi-Askeri Tarihi ve İdari Taksimatı (1454-1829)*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2005
- Black, Cyril E., "Russia and Modernization of Balkans", **The Balkans In Transition-Essays On The Development Of Balkan Life and Politics Since The Eighteenth Century**, Ed. Charles and Barbara Jelavich, Universty Of California Press, 1963
- Bolsover, G. H., "1815-1914 Arasında Rus Dış Politikasına Bir Bakış", Terc. Yuluğ Tekin Kurat, **Belleten**, C. XXX, S. 117-120, s. 265-290
- Bülbül, İsmail, **Osmanlı Belgelerine Göre Rus Elçisi Tolstoy'un Faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir 2007
- Carter, Francis W., **An Hictorical Geography of the Balkans**, London:Academic Pres, 1977
- Castera, Henry Jean, **İkinci Katerina Tarihi**, Terc. Yakovaki, Mısır 1276
- Crawley, C.W., **The Question of Greek Independence: A Study of British Policy in the Near East, 1821-1833**, Cambridge: Cambridge University Press, 1930
- d'Encausse, Helene Carrere, **Tamamlanmamış Rusya**, Çev. Reşat Uzman, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003
- Dakin, Douglas, **The Greek Sutruggle For Independence, 1821-1833**, Londra: Batsford 1873
- Danilevskiy, N. İ., **Rossia i Evropa**, St. Petersburg, 1871 (*Н. Я. Данилевский, Россия и Европа, Санктпетербургъ, 1871*)

- De Madariag, Isabel, **Russia in the Age of Catherine the Great**, New Haven and London, Yale University Press, 1981
- Doğru, Halime, “Balkanlarda Osmanlı Fetihleri (1453-1683)”, **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara 2006, C. I, s. 301-320
- Eren, Hasan, “Balkan Adının Kökeni”, **Türk Dili Dergisi**, C. LIV, S. 429, 1987, s. 113-124
- Erim, Nihat, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları, C.1
- Forbes, Nevill, “Bulgaria and Serbia”, **The Balkans-A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey**, By Nevill Forbes, V.d., Ams Press, New York 1970, s. 9-163
- Gianaris, Nicholas V., **Geopolitical and Economical Changes in the Balkan Countries**, Preager Publishers, London, 1996
- Goryanof, Sergey, **Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi**, Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-İshak Keskin, Ötüken Neşriyet, İstanbul 2006
- Gökçe, Mustafa, **Sovyet Öncesinden Günümüze Hazar ve Çevresinin Durumu**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, 2007
- Gölen, Zafer, “Osmanlı İdaresinde Bosna-Hersek”, **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay- Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara 2006, C. I, s. 371-386
- Günay, Necla, “Filik-i Eteryâ Cemiyeti, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 1 (2005), s. 263-287

- Hajek, A., “Sırbistan”, **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B., 1979, C. 10, s. 556-566
- Hayit, Baymirza, **Rusya ile Çin Arasında Türkistan**, Otağ Yay., İstanbul 1975
- İnalcık, Halil, “Türkler ve Balkanlar”, **BAL-TAM Türklük Bilgisi**, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Eylül 2005, Prizren
- İnbaşı, Mehmet, “Balkanlarda Osmanlılar: Fetih ve İskan”, **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay- Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara 2006, C. I, s. 287-301
- Jelavich, Barbara, **Russia and the Formation of the Romanian National State 1821-1878**, Cambridge: Cambridge University Press, 1983
- Jelavich, Barbara, **Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar**, Ter. İhsan Durdu-Haşım Koç-Gülçin Koç, Küre Yay., İstanbul 2006, C. I
- Kamalov, İlyas, “Rusya’nın Balkan Politikası: Geri Dönüş Mümkün Mü?”, **Stratejik Analiz**, Ekim 2006, s. 63-72
- Kamalov, İlyas, **Altın Orda ve Rusya (Rusya Üzerindeki Türk-Tatar Etkisi)**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009
- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C. V, TTK, Ankara 1999
- Karatay, Osman, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara 2006, C. I, 361-371
- Kocabaş, Süleyman, **Avrupa Türkiyesi’nin Kaybı ve Balkanlarda Panislavizm**, Vatan Yayınları, İstanbul 1986
- Kocabaş, Süleyman, **Kuzeyden Gelen Tehdit, Tarihte Türk-Rus Mücadelesi**, Vatan Yay., İstanbul 1989

- Kocabaş, Süleyman, **Paris'in "Doğu Yolu"nda Yaptıkları Tarihte Türkler ve Fransızlar**, Vatan Yayınları, İstanbul 1990
- Kocabaş, Süleyman, "İstanbul ve Boğazlar Üzerine I. Napolyon-I. Aleksandr Pazarlığı", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı 49, Ocak 1991, s. 35-40
- Kocabaş, Süleyman, **Türkiye'nin Canı Boğazlar**, Vatan Yay., İstanbul 1994
- Koyuncu, Aşkın, "Yunanistan'da Bağımsız Devlet", **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara 2006, C. I, s. 488-515
- Köse, Osman, **1774 Küçük Kaynarca Antlaşması**, TTK, Ankara 2006
- Köse, Osman, "Balkanlar'da Rus Konsolosluklarının Kuruluşu ve Faaliyetleri", **Turkish Studies**, Volume ½ Fall 2006, s. 153-171
- Kurat, Akdes Nimet, **Prut Seferi ve Barışı**, TTK, C. I-II, Ankara 1951
- Kurat, Akdes Nimet, "Panslavizm", **A.Ü. DTCF Dergisi**, C. XI, S. 2-4 (Eylül 1953), s. 241-278
- Kurat, Akdes Nimet, "Rus Hakimiyeti Altında İdil-Ural Ülkesi", **DTCF Dergisi**, C. XXIII, S. 3-4, 1956, s. 91-126
- Kurat, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990
- Kurat, Akdes Nimet, **Rusya Tarihi (Başlangıcından 1917'ye Kadar)**, TTK, Ankara 1999
- Ledonne, John P., **The Grand Strategy of the Russian Empire 1650 – 1831**, Oxford University Press, 2004
- Maxim, Mihai, "Dimitrie Cantemir (Kantemiroğlu) 1673 – 1723", **Karpatya İstanbul-Romen Diaspora Bülteni**, Mart 2009, S. 15, s. 5
- Millas, Herkül, **Yunan Ulusunun Doğuşu**, İletişim Yay., İstanbul 2006

- Miller, William, **The Balkans: Roumania, Bulgaria, Servia and Montenegro**, New York, 1907
- Mitrany, D., “Rumania: Her History and Politics”, **The Balkans, A History of Bulgaria – Serbia – Greece – Rumania – Turkey**, By Nevill Forbes, V.d., Ams Press, New York 1970
- Ortaylı, İlber, “XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkileri”, **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992) Sempozyumu**, TTK, Ankara 1999, s. 125-137
- Ostrogorsky, Georg, **Bizans Devleti Tarihi**, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1999
- Özey, Ramazan, “Balkanların Coğrafi Yapısı”, **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara 2006, C. I, s. 13-34
- Özkaya, Yücel, **Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları**, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara 1983
- Özyetkin, M., **Orta Zaman Türk Dili ve Kültürü Üzerine İncelemeler**, İstanbul 2005
- Parmaksızoğlu, İsmet, “Rusya’nın Mikenos Adası’nda Konsolosluk Kurma Teşebbüsü”, **Belleten**, C. 41, S. 161
- Pirinççi, Ferhat, Yunan Ulusal Kimliğinin Oluşumu Sürecinde İçsel ve Dışsal Parametrelerin Analizi, **AÜDTCF**, C. 46, S. 1(2006), s. 53-78
- Russell, Major Frank S., **Russian Wars With Turkey**, London 1877
- Saib, Ahmed, **Şark Meselesi**, Haz. Saadettin Gömeç, Akçağ Yay., Ankara 2008
- Schevill, Ferdinand, **A History of Balkans, From the Earliest Times to the Present Day**, Dorset Pres, New York 1995
- Sezgin, Mahmut Niyazi, “Katoliklerle Protestanlar arasında Bitmeyen Nefretin Bin Yıllık Bilançosu: Kuzey İrlanda Sorunu”, **2023 Dergisi**, S. 52, Ağustos 2005

Sloane, William M., **The Balkans A Laboratory of History**, The Abingdon Press,
New York 1914

Stavrianos, L. S., **The Balkans since 1453**, New York: Rinehart, 1958

Sumner, B. H., **Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu**, Çev. Eşref Bengi
Özbilen, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1993

Süslü, Azmi, “Osmanlı İmparatorluğunu Paylaşma Projeleri 1807 – 1812, **Belleten**,
C. XLVII, S. 49, s.

Şenel, Şennur, “19. ve 20. Yüzyılların Denge Oyununda Balkanlar”, **Balkanlar El
Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay.,
Ankara 2006, C.I, s. 399-413

Tanrısever, Oktay Fırat, “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’nın Karadeniz Politikası”,
Avrasya Dosyası, 2007, C. 13, S. 1, s. 173-187

Taştan, Yahya Kemal, “Balkanlar’da Ulusçuluk Hareketleri”, **Balkanlar El Kitabı**,
Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara 2006,
C.I, s. 413-446

Temel, Mehmet, “Ulusal Çıkar Politikası Açısından İngiltere’nin Osmanlı Devleti’ne
ve Milli Mücadeleye Bakışı”, Balıkesir Üniversitesi, **Sosyal Bilimler
Enstitüsü Dergisi**, C.1, S.1, s. 120-134

Tertecel, Adrian, “Eflak Prensi Konstantin Brinkoveanu’nun Rus Çarı Deli Petro’ya
1698’de Gönderdiği Bir Mektupta Bulunan Osmanlı İmparatorluğuna Karşı
Müşterek Bir Rus – Romen Askeri Harekatına Dair Planı”, **TDAV Tarih
Dergisi**, S. 118 (Ekim 1996)

Thomson, Gladys Scott, **Catherine The Great And The Expansion Of Russia**,
Collier Books, New York

Togan, A. Zeki Velidî, **Umumi Türk Tarihi'ne Giriş**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981

Tolstoy'un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu, Çev. İbrahim Allahverdi, Haz. İlyas Kamalov, Yeditepe Yay., İstanbul 2009

Toynbee, Arnold J., "Greece", **The Balkans, A History of Bulgaria-Serbia-Greece-Rumania-Turkey**, By Nevil Forbes, V.d., Ams Press, New York 1970, s. 163-208

Türkmen, Zekeriya, "XIX. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası (1800'lerin Başından 1828 Türkmençay Antlaşmasına Kadar)", **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 10, s. 9-24

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C. IV/ II, TTK, Ankara 2007

Vinogradov, V. N., "Ekaterina II i Proriv Rossii na Balkanı", **İstoria Balkan - Vek Vosimnadsatıy**, Moskva Nauka, 2004, s. 112-136 (*Виноградов, В. Н., "Екатерина II и Прорыв России на Балканы", История Балкан Век Восемнадцатый, М. Наука, 2004*)

Yalçinkaya, M. Alaaddin, "Osmanlılar Döneminde Bulgaristan" **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara 2006, C. I, s. 320-331

Yalçinkaya, M. Alaaddin, "Osmanlılar Döneminde Eflak ve Boğdan (Memleketeyn)" **Balkanlar El Kitabı**, Der. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam&Vadi Yay., Ankara 2006, C. I, s. 386-399

Yalçinkaya, M. Alaaddin, "Osmanlı Devleti'nin Batı Politikası Zitvatorok'tan Küçük Kaynarca'ya (1606 – 1774)", **Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi**, Ed. Mustafa Bıyıklı, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2008, C. 2, s. 27-83

Yetişgin, Mehmet, “Rusların Türk Toprakları zerinde Yayılmasının Sebepleri zerine Bazı Düşünceler”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 16 (2006), s. 672-703

EKLER

A. 1696 – 1840 Dönemi Genel Kronolojisi

6 Ağustos 1696	Azak Kalesi'nin Ruslar tarafından ele geçirilişi
1697	I. Petro'nun Rusya'yı bir Avrupa devleti haline getirmek amacıyla başlattığı Avrupa seyahati. I. Petro bu seyahatle başta gemi yapım işi olmak üzere pek çok konuda bilgisini artırmak imkanı bulmuştur.
1698	I. Petro'nun Avrupa seyahatinden dönüşü
26 Ocak 1699	Osmanlı ile Avusturya arasında Karlofça Barışı'nın imzalanması. Kerç Boğazı'nın kendisine verilmesini isteyen Rusya, umduğunu elde edemeyince görüşmelerden ayrılmıştır.
14 Temmuz 1700	İstanbul Antlaşması
30 Kasım 1700	Rus ordusunun İsveç Kralı XII. Karl'a yenilmesi
29 Ağustos 1702	Elçi Tolstoy'un Edirne'ye gelişi
16 Mayıs 1703	Petersburg şehrinin inşasına başlanması
22 Ağustos 1703	III. Ahmed'in Osmanlı padişahı oluşu
1705	Astarahan'da isyan ve Başkurt ayaklanması: Ayaklanmalar Astarahan, Don ve Volga boylarında çıkmış, Kozaklar'ın da karıştığı isyanlar 1711 yılına kadar bastırılamamıştır.
1707	XII. Karl'ın Ukrayna hareketine I. Petro'nun engel oluşu

1708	İsveç'in Lehistan'ı Rus nüfuzundan kurtarması
8 Temmuz 1708	Poltava'da İsveç-Rus muharebesi ve I. Petro'nun galibiyeti
1710	Rus ajanlarının Karadağ ahalisini isyana teşvik için bölgede faaliyetlere başlaması
3 Kasım 1710	Kırım Hanı Devletgery'in İstanbul'a gelişi ve Rusya'ya savaş ilanı kararı alınması
24 Nisan 1711	Çar I. Petro ile Boğdan Prensi Dimitri Kantemir arasında Türklere karşı girişilecek savaş için bir ittifak antlaşması imzalanması.
1711	Rusya'nın etkisiyle Karadağ'da isyanın başlaması
21 Temmuz 1711	Rus ordusunun Prut boyunda Osmanlı birlikleri tarafından kuşatılması
22 Temmuz 1711	Prut Barışı
1712	Azak Kalesi'nin Türklere iadesi
1714	Rus donanmasının Gonhud yakınında İsveç'i mağlup etmesi
1717	I. Petro'nun Fransa desteğini almak üzere Paris'e gidişi
1721	İsveçlilerin yenilgiyi kabulü ve Nystadt (Niştat) şehrinde Rusya ve İsveç arasında barış imzalanması
22 Kasım 1721	I. Petro'ya Senato tarafından "Büyük" ünvanı ve "Bütün Rusya İmparatoru" sıfatı verilmesi
8 Şubat 1725	I. Petro'nun ölümü
1725 – 1762	Rusya'da "Saray İhtilalleri Dönemi": Bu dönemde tahta sırasıyla I. Katerina (1725 – 1727), II. Petro (1727 – 1730),

Anna İvanova (1730 – 1740), IV. İvan (1740 – 1741), I.
Elizaveta (1741 – 1762) geçmiştir.

30 Eylül 1730	I. Mahmud'un padişah oluşu
1736	Avusturya – Rusya ittifakı ve Osmanlı'ya savaş açılması
1 Temmuz 1736	Azak Kalesi'nin Ruslar tarafından ele geçirilişi
3 Ekim 1739	Rusya ve Osmanlı Devleti arasında Belgrad Antlaşması'nın imzalanması
1741	İsveç'in Rusya'ya savaş ilanı
1754	III. Osman'ın padişah oluşu
1756	Rusya'nın Avusturya ile yaptığı ittifak gereği, Prusya Kralı Büyük Friedrich'e karşı giriştiği “Yedi Yıl Savaşları”nın başlangıcı
1757	III. Mustafa'nın tahta cülusu
28 Haziran 1762	II. Katerina'nın Rus tahtına çıkışı
1763	II. Katerina'nın isteğiyle Lehistan tahtına Stanislav Poniatowski, IV. August adıyla geçirilmesi
1768	Rusya'nın Lehistan'da artan nüfuzu ve Osmanlı topraklarına girmesi üzerine Bâbüâli'nin Rusya'ya savaş ilanı
1769	Bir Türk birliğinin Hotin civarında Rusya'ya yenilmesi
1770	Rusya'nın kalabalık Türk birliklerine karşı başarılı mücadelesi ile Ruslar'ın Eflak ve Boğdan'ı işgale başlaması ve ardından Kırım'a girmesi

1770	Rusya'nın etkisiyle Mora Rumlarının çıkardığı ayaklanmanın bastırılması
1773	1774'e kadar sürecektir olan Pugaçev isyanının başlaması: İsyan Tatar ve Başkurtlar da katılmış, isyan İdil-Yayık bölgesini de içine alacak şekilde oldukça geniş bir bölgeye yayılmıştır.
21 Ocak 1774	I. Abdülhamid'in tahta çıkışı
17 Temmuz 1774	Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanması. Buna göre Rusya, Balkanlara yönelik politikasında en önemli kazanımlarında olan Konsolosluk açma yetkisini ve Ortodoks Hristiyanları himaye ve Karadeniz'de seyrüsefer hakkını elde etmiştir.
21 Mart 1779	Rusya ile Osmanlı Devleti arasında Aynalıkavak Antlaşması'nın imzalanması. Bu antlaşma ile Bâbüâli, Kırım'ın bağımsızlığını yeniden onaylamıştı.
1781 Nisan-Mayıs	II. Josef ve II. Katerina arasında Osmanlı Devleti'nin nasıl paylaşılacağına yönelik görüşmelerin başlangıcı
1783	Rusya'nın Gürcistan'ı himaye altına aldığı resmen ilan edilmesi
1783	Rusya'nın Kırım'ı işgal ve ilhak etmesi
1784	Kırım ile Maman'ın Rusya'ya katılmasıyla Kuban nehrinin sınır tayini hakkında Osmanlı-Rus antlaşması

1787	Osmanlı'nın paylaşımını öngören Rusya-Avusturya görüşmelerine "Grek Projesi" adı altında nihai şeklinin verilmesi
17 Ağustos 1787	Kırım'ın Rusya'nın eline geçişi ardından Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilanı
1789 Ocak	Rusya'nın Özi'yi ele geçişi
7 Nisan 1789	III. Selim'in tahta cülusu
11 Temmuz 1789	Osmanlı'nın Rusya'ya karşı İsveç ile ittifak yapması
1 Ağustos 1789	Rus Başkumandanı Suvorov'un Fokşani'de Osmanlı birliklerine karşı zafer kazanması
1790	İsmail Kalesi'nin Ruslar tarafından ele geçirilişi
31 Ocak 1790	Osmanlı-Prusya ittifakı
10 Ocak 1792	Yaş Antlaşması'nın imzalanması
17 Kasım 1796	II. Katerina'nın ölümü ve Pavel Petroviç'in Rusya Çarı oluşu
1798	Rusya'nın Napolyon'a karşı oluşturulan İkinci Koalisyon'a katılımı
1799	Bir Rus ordusunun Napolyon'a karşı savaşmak üzere Kuzey İtalya'ya gönderilmesi
1800	Rusya ile Fransa arasında barış antlaşması imzalanması
23 Mart 1801	Bir saray darbesi ile Pavel'in öldürülmesi ardından I. Aleksandr'ın Çar oluşu
1801	Gürcistan Rusya'ya ilhak edilmeye başlanması

1804-1805	Erivan ve Bakü Hanlıklarının Rus hakimiyetine alınması, Azerbaycan'ın tamamen ve Dağıstan'ın da bir kısmının işgal edilmesi
1804	Rusya'nın Avrupa'da Napolyon'a karşı oluşturulan devletler bloğuna girişi
4 Şubat 1804	Sırp isyanlarının başlangıcı
24 Eylül 1805	Rusya'nın Fransa tehdidine karşı Korfu'ya Boğazlar üzerinden birlik sevk etmek istemesi neticesi Bâbıâli ile bir ittifak antlaşması imzalaması
7 Ocak 1807	Bâbıâli'nin Rusya'ya savaş ilanı
1807	Friedland'daki meydan muharebesinde Fransa'nın Rusya'yı yenilgiye uğratması
9 Temmuz 1807	Tilsit görüşmelerinde Fransa ile Rusya arasında ittifak antlaşmasının imzalanması
10 Temmuz 1807	Rusya'nın Sırp'ları olası bir tehlike için yedekte tutmak maksadıyla Kara Yorgi ile ittifak yapması. Sırp'lar bu antlaşma ile Rusya'nın himayesini kabul etmişlerdir.
25 Ağustos 1807	Arabulucu Fransa'nın katkısıyla Rusya ve Osmanlı Devleti arasında ateşkes antlaşmasının imzalanması
1808	Rusya'nın Fransa desteğiyle İsveç'e savaş ilan etmesi
28 Temmuz 1808	II. Mahmud'un tahta cülusu
1809	Rusya'nın Finlandiya'yı işgali ve İsveç ile barış antlaşması imzalaması

1810	Çar'ın tam desteğini alan Sırp'ların isyanın şiddetini arttırması ve bölgeye hakim oluşu
1811	Kutuzof kumandasındaki Rus ordusunun Tuna'nın kuzeyinde Türklere karşı zafer kazanması
28 Mayıs 1812	Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Bükreş Antlaşması'nın imzalanması. Bu antlaşma ile Sırp meselesi uluslar arası bir boyut kazanmıştır.
12 Haziran 1812	Napolyon öncü birlikleri ile Rus kuvvetleri arasındaki savaşın başlangıcı
4 Ağustos 1812	Napolyon'un Smolensk şehrini işgali
14 Eylül 1812	Rus birliklerinin Moskova'dan çekilmesi ve Fransızlar'ın şehre girişi
Aralık 1812	Son Fransız birliklerinin Moskova'dan çekilmesi
13 Ocak 1813	Rus kuvvetlerinin Prusya'ya girişi
16-18 Ekim 1813	Avusturya'nın Fransa'ya savaşı (Kavimler Meydan Savaşı) ve Napolyon'un yenilmesi
31 Mart 1814	Çar I. Aleksandr'ın müttefik kuvvetler başında törenle Paris'e gelişi
30 Mayıs 1814	İngiltere, Avusturya, Prusya, Rusya, İsveç ve Portekiz'in katılımıyla Paris Antlaşması'nın imzalanması
1 Kasım 1814	Müttefiklerin Avrupa'ya yeni bir düzen vermek için Viyana Kongresini toplaması. Kongrede Lehistan'ın büyük kısmı "Lehistan Krallığı" adıyla Rusya'ya bırakılmıştır.

26 Eylül 1815	Rusya, Avusturya ve Prusya arasında “Mukaddes İttifak”ın imzalanması
6 Mart 1821	Tepedelenli isyanından faydalanan İpsilanti’nin Eflak ve Boğdan’da Balkan Ortodokslarını ayaklandırmak için faaliyetlere başlaması
25 Mart 1821	Mora’da Yunan isyanının çıkışı. Osmanlı hakimiyetine karşı çıkan isyanda Rusya’nın din eksenli propagandalarının etkisi oldukça fazladır.
26 Aralık 1825	I. Nikola’nın manifesto(ferman) ilanı ile Rus Çarı oluşu ve Rusya’da “Dekabristler” isyanı
1826	İran ile Rusya arasında savaş başlangıcı
17 Mart 1826	Yunan isyanından faydalanarak Girit ve Mora’ya yerleşmeye çalışan Mehmed Ali Paşa’ya karşı Rusya’nın Osmanlı Devleti’ne ültimatome vermesi
4 Nisan 1826	Rusya ve İngiltere arasında Yunan problemine yönelik Petersburg Protokolü’nün imzalanması
7 Ekim 1826	Rusya ile Osmanlı Devleti arasında Akkerman Antlaşması imzalandı. Buna göre, Eflak, Boğdan ve Sırbistan’a bazı imtiyazlar verildi.
26 Nisan 1827	Yapılan antlaşmalara uyulmadığı gerekçesiyle Rusya’nın Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmesi
6 Temmuz 1827	Fransa’nın 1826 yılındaki Petersburg Protokolü’ne Londra Muahedesi ile katılması

20 Ekim 1827	İngiliz, Fransız ve Rus ortak donanmasının Navarin’de demirli Osmanlı-Mısır donanmasını yakması
21 Şubat 1828	İran ile Rusya arasında Türkmençayı Antlaşması’nın imzalanması. Buna göre Rusya, Erivan şehri ve bölgesi dahil olmak üzere Aras nehrinin sol sahil tarafını topraklarına katmış oldu.
22 Mart 1829	Rusya, İngiltere ve Fransa’nın Londra’da protokol imzalandı. Böylece kurulacak Yunan devletinin statüsünü belirlemeleri.
14 Eylül 1829	Rusya ve Osmanlı Devleti arasında Edirne Antlaşması’nın imzalanması. Bâbîâli bu antlaşmayla kurulacak Yunan devletini kabul etmiştir.
3 Şubat 1830	Londra Protokolü ile Yunanistan’ın bağımsızlığının Bâbîâli tarafından resmen tanınması
1831	Artan milliyetçilik akımından etkilenen Lehlerin istiklallerini kazanmak arzusuyla hareketlenmeleri üzerine General Dibiç kumandasındaki Rus ordusunun Varşova’ya sevki ve Leh milli ordusunun yenilgisi
Temmuz 1831	Rusya etkisiyle hazırlanan “Organik Yasalar”ın Eflak’ta yürürlüğe girmesi
Ocak 1832	“Organik Yasalar”ın Boğdan’da yürürlüğe girmesi
8 Temmuz 1833	Rusya ve Osmanlı Devleti arasında, güvenliklerini tehlikeye düşürecek bir durumda Osmanlı’nın Çanakkale

	Boğazı'nı yabancı devletlerin savaş gemilerine kapatmayı öngören Hünkâr İskeleyi Antlaşmasının imzalanması
18 Eylül 1833	Avusturya ve Rusya arasında, Osmanlı Devleti'nin yıkılması söz konusu olduğu takdirde devletin bütünlüğünü korumaya yönelik München-Graetz Antlaşması imzalanması
Ocak 1834	Eflak ve Boğdan yönetiminde yapılacak düzenlemeleri içeren Petersburg Antlaşması'nın Rusya ve Osmanlı Devleti arasında imzalanması
1 Temmuz 1839	Abdülmecid'in tahta cülusu
15 Temmuz 1840	Rusya, Avusturya, İngiltere, Prusya ve Osmanlı Devleti arasında Londra Sözleşmesi'nin imzalanması. Osmanlı Devleti diğer devletlerle barış halinde olduğu müddetçe Boğazlar'a hiçbir yabancı savaş gemisinin girmesine müsaade edilmeyeceği ilkesi bu sözleşmeye dahil edilmişti.

[illegible][illegible]

HAT 133/5507

HAT. 0133

Ek 1: BOA, HAT, 5507 (16 Muharrem 1222)

بادشاهی

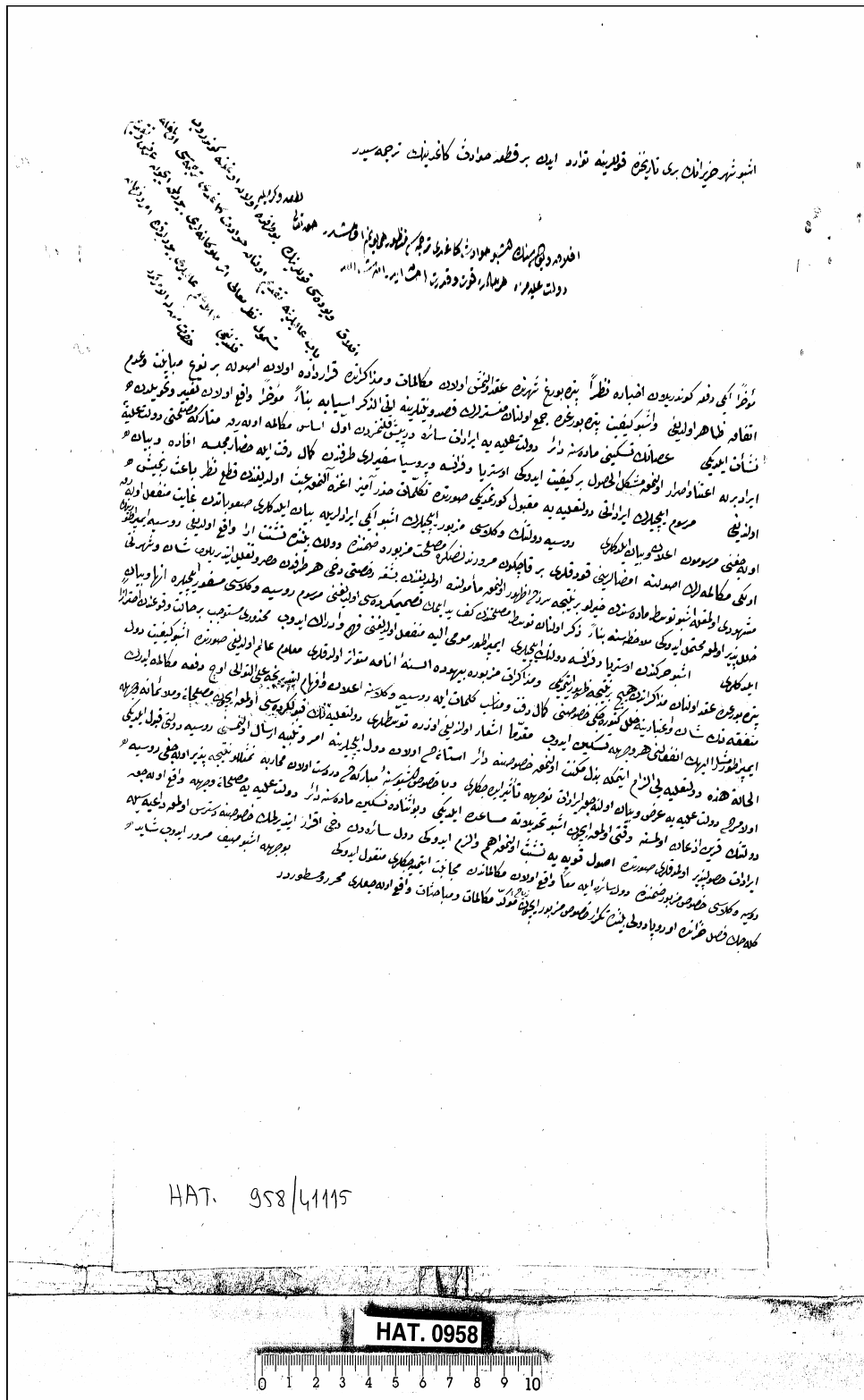
نایب
(1250)

بسم و دریم
مستوفی نایب و دوازده ساله معتمد و مأمور
مستوفی بالمره و مستوفی کردکوی اوزر
انگیزه و نایب سرشنه و درمکن عقل گریز
بودن بود و درمکن عقل گریز
اسامه بود و امیر

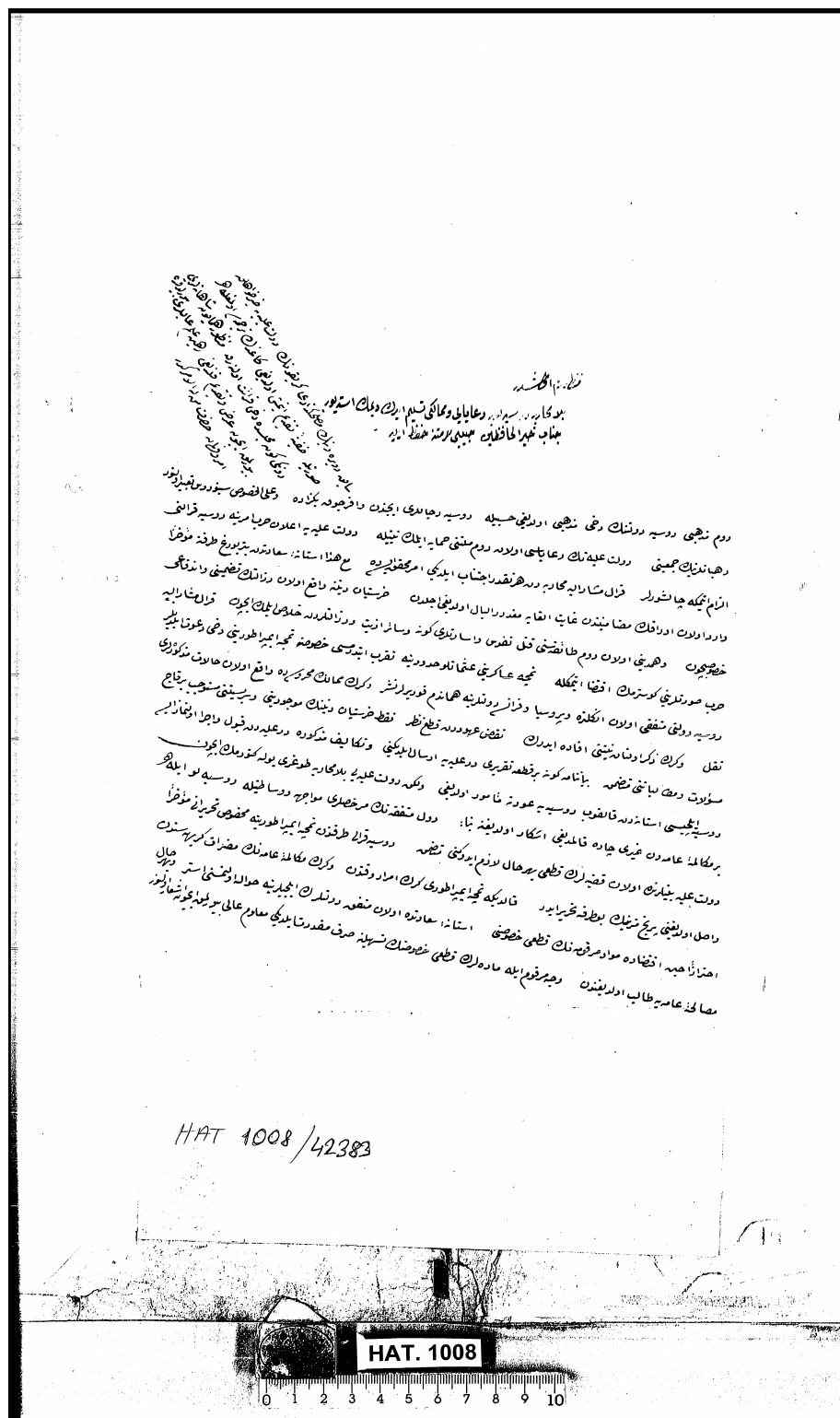
شکوه کرمانلو مرادلو قدرلو و بیخ فخر افیم
انگیزه و نایب و دوازده ساله معتمد و مأمور
مستوفی بالمره و مستوفی کردکوی اوزر
انگیزه و نایب سرشنه و درمکن عقل گریز
بودن بود و درمکن عقل گریز
اسامه بود و امیر

HAT. 845/37961

HAT. 0845

Ek 3: BOA, HAT, 41115 (9 Zilkade 1240)

Ek 4: BOA, HAT, 42383 (29 Zilhicce 1243)

دوسيه سرکړه کي اوله فاسکي جنرال طرفه بکړشه تله افغانه ديواده ميرزا کي اوله طرفه مقام خپل افغان دوسيه غزا بولي
 فاسکي لوباره مکتوب کي ترجمه سید ۶۰۰ حاجي
 نظام افغانه

دوسيه سرکړه کي اوله فاسکي جنرال طرفه بکړشه تله افغانه ديواده ميرزا کي اوله طرفه مقام خپل افغان دوسيه غزا بولي
 فاسکي لوباره مکتوب کي ترجمه سید ۶۰۰ حاجي
 نظام افغانه

دوسيه ياندي کي طرفه نه رسيانک اوله شپي تاريخه موع
 وکليته مکتوبه بوزانه اجنيله واز اوله فقيرکي بضمهورتي بوضه دوسيه عاکي سرکړه کي فاسکي جنرال طرفه اوله
 اوله فقير مکتوبه بوضه کي جنابه ارسال مساعت واپرا طومر جنابيلک اراده ونيهي ايضا مکتوبه ملاندره عمل وکړت
 ايرکي فاده مبادرت اولنويده مکتوب مکتوبه محدود طور

HAT. 1349/52713-Z

5

HAT. 1349

Ek 6: BOA, HAT, 52713 Z (21 Rebiulevvel 1229)

خبرنامه کوفی ناپذه مورخ اولادق روسيه دولته باش کچي طرفه پنه بورغده مقیم اوستریا دلقی ایچیه
 خبری بیک دلقی ایلاده تقریر وینک زجه سیدیه

روسیه ایرطوری اقل دولتی روسیه دلقی ماکدونه عیالیکه بنا؛ ویمورتی مکتبی مذکورین بوند بویه قوانین
 وقوعه ییقلاند ادره اقله دوزیم کلکینه ایتا؛ مالک عثمانیه ده جاری وئر اشیارلک ایماعه مکتبه جاری اولدی
 منع ایدکی بنا اعلیه مکتبه طوقش وئر ایتخای روسیه ایرطوری تبعه سند معدود ووب مع مافیه کدو وینای ادا
 وکلور ایش اولدقاری خیات دملکک حسابلی زوب وینا ایلک فنده ایتی ماه قش مدت اعطا اولوب مکتبه
 سالف ایانه سالی بدالوجا عزیم وانات شفیدد بری هیچ خطی دلقی مکتبه مذکوریه اهابلک ژیه موله
 اولدی قالدیکه افرمکده قش وئر ایتخای عبود وشرطه وروسیه دولتی قوانین وقوعیه وینای
 ماکرلک متداولی قدر ایتجا ایدکی نظامات اکرده به تطبیقا مکتبه تجارت وشرطیه موالت ایدیکلری
 خطی ایتی موایله زیرقریده مخریوم باش کونا فاده وینا نامور اولدی وایکیتی ایتی موایله فاده
 دلقی طرفه دلقی بیدکی رجا ایدکی کیفای تقریر مذکوره مخریوم

HAT.1349 / 52713 - Z

6

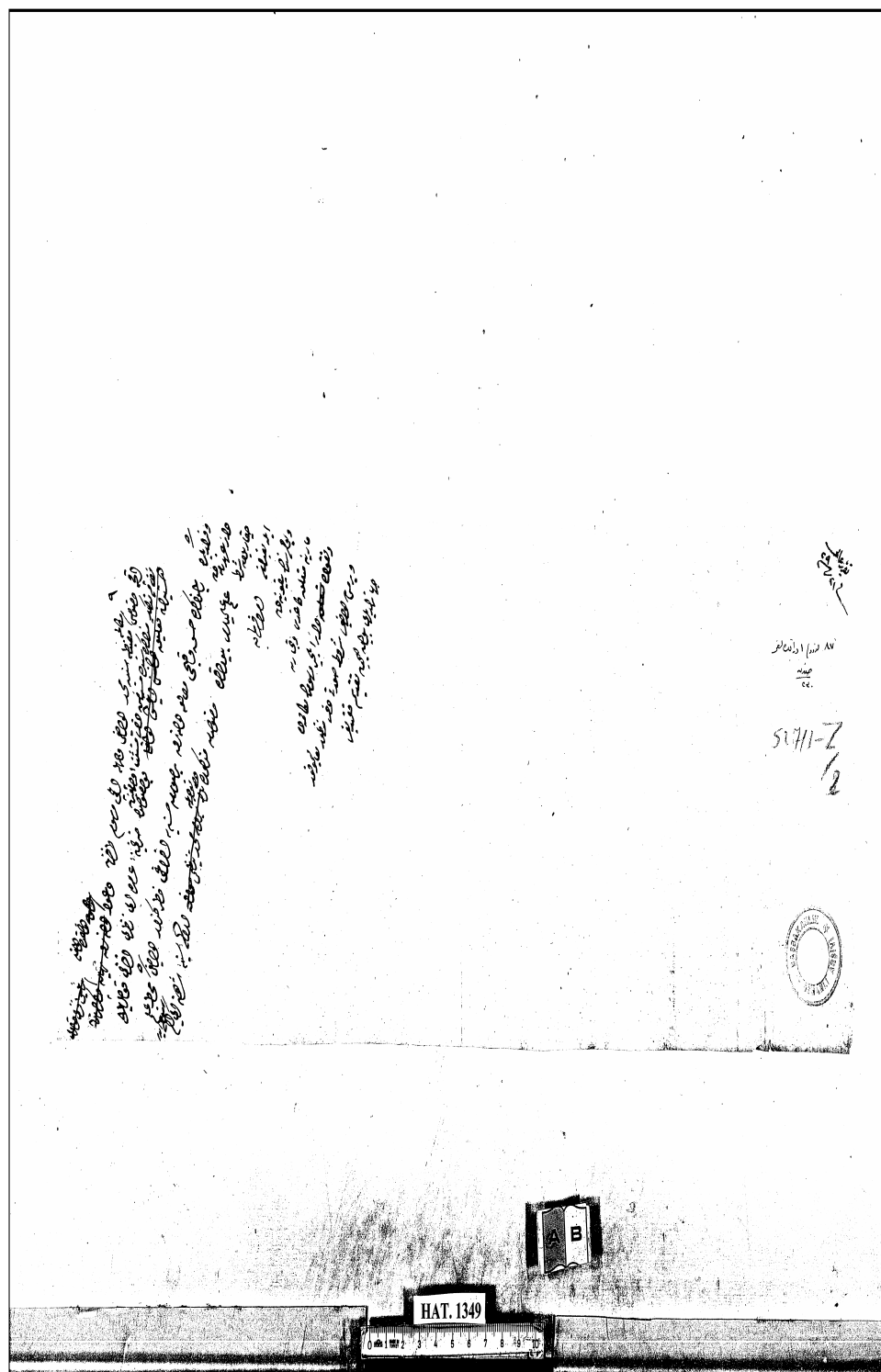
HAT. 1349

Ek 7: BOA, HAT, 52713 Z (21 Rebiulevvel 1229)

[illegible]

HAT. 1349

Ek 9: BOA, HAT, 52713 Z (21 Rebiulevvel 1229)

دوئلو عبايو مرحلو عالطو قاتلو دنگو کرم کيتالطو دالکلم افغ
 کال دولت وابل ابري ونامي عالطو دجلد سروي صاخ ودار اولون عرشال عديتم وچارسته قلمبروکه روسيه لولک بوموجب نغزنده ايه بطاق عکر
 موسوي دوين ونيو اولوم قادنونک کان اندون فرارنه کلکد مرم باطهاري برتغريه صيرنوي تحريك ايه بوطيفره برنوع دغنه دريک داعيه فاسع سده عبات
 ابروکلکي حاوي وصرمود شمديلک عبايو کونه برککدي پچرجه خورجود طيانه جلست ابررلس دياخود بونلرسترتن دوسيه عکر و فارجه بظان اشفا
 طاق صيريه درونه دهنل ابررلس کزول کوز ايديشندين اوزرله هجيم ونيام ايلک اوزره صرب مامورلي شميرک بشري باشنه بولمدينه اراغلي شعلاولرجه
 عبدعزيريهي کزول نغزکري ستهها ياب بالفس اوجده صاع عبت وياخود نوکلسقو قوره اقامت ايه عاکر نوکوري خودوم فوندينه اوجده صاع وادجوز
 نغزکري ديگر خودوم فونلرک بنگلبنده عککچي فاشنه کوزرلک اراوهي حقوي بودنه طوق چاکري به خطاب شرت افزي صدور اولک برتقه وياخود ايلک
 شرفيز دود وعضو شني ترچيشم شير بکلکلم اولرغ سماداعه مري ادا افشدر عبدعزيريهي بکلک دولت عتيه دت اوله وق فنان شنه دت بزل ياري
 سعي وغيرت ايلک مابه افخام ابروکلکي حبله بوند فتم خودوم فونلري درسمادتن عورت ايدکلي درحال کرمته لک تپنه واهضابنه بادت اولوب عبايو
 حبالوت وطلال اطراف واکانه احاله انظار بصيرت ايلک اوزره لسقو قوره اقامت بکلکلم انب کورايوب مرو ايرک مضانه شريفک غصي اولون بوم باذابري
 خودوم خودلک فونلرک بنگلبنده کزول نغزکري اوجده صاع وديگر خودوم اسباب بلک فونلرک بنگلبنده اوجده نغزکري ديگر عککچي فاشنه لرنه کورلش فنيان
 دني بلقي وچيد اويرلش وادارچلي اوزره داذنه بنهقي درونج مجددا بسکک شرنولک انشانه بيازت اولدره سکور شرتو دني شقف ماه رمضان شريفه
 کچي اولوب عکر درونه دهنل انش و اوجده صاع وياکيت عککچي شرنولري دني کابني قهر دريم اوله ده زار و زخار وچه خانه و سارچنه حکيم اولوب
 لوانج حرم واهضابه رعاب افشني بودنه دني شرفيز دود اولک فوايکلي درونج مذج اولک بنيرات شاهانه بلان بلان خودوم ميدان موکلرک فونلري
 ديرلشي ابروکلکي وشميلک صيروده عبايو دار برکونه حرکت بکزينه روش ورفاردي دغا وسترلج تحي دتسي اوله ده طوق بکلک قوره وکله خودوم ميدان
 موکلرک فونلري فونلرک لوانج فصر واکي به دت واهضا اولرغ اولرغ بابلک عرشال دتشت شمال عبايو لک نقدنه بارت افشدر انا افشني کيتي کيتي
 علم عالم اي دنگو اري بوزرغ وطرره وطرره امروزيانه ومرت واهسا وونلو عبايو مرحلو عالطو قاتلو دنگو کرم کيتالطو دالکلم افغ

۲۰

السر
 عبد
 لوي
 حصار
 حصار

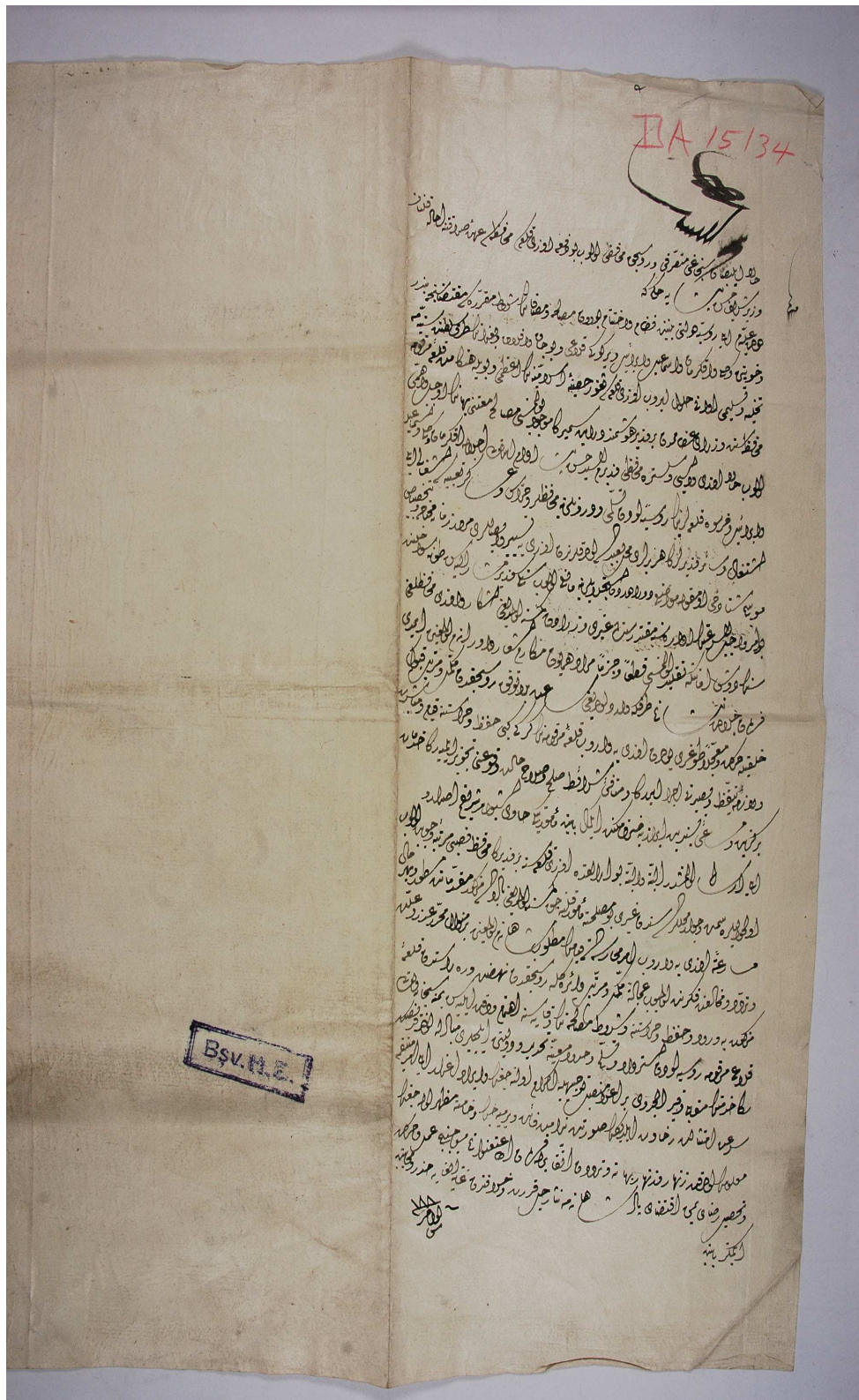
Ek 10: BOA, C.A.S., 39941 (29 Zilhicce 1243)

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript or legal document. The text is written in a cursive style and covers the majority of the page. There are some marginalia and corrections visible. The document appears to be a historical record or a legal decree, given the formal nature of the script and the use of certain phrases.

ESV.H.E.

270002

- 183 -

Ek 13: BOA, C. DH., 15134 (29 Şaban 1188)

دو ساداته مقیم بمحلیه جنک نامی ترجمان تجر بروب مرسولک با رعایه اراد ایلیکی فرمایند که بگویند که محمد سید

شهر نوزک یکی برمی کوفت و دیگر طرفه دادا دادا محمد نوزک نامی اولوب بوم مذکور در باره اولوب دولتی نامی کلب
فونه نوزک بج عورت نامی اولوب آنچه آید بانه نظر بری اسوم نوزک هالک اولوب وک عهدک جسدی رطالایه نظر بری
دولت مذکور خنکاهی اولوب استوقلم نهمیز و فوج اولوب خنک دل دقای با بایم زیرا فصدی غزیه لویه طور اولوب نهمیز کفایت
داهالی میانجی خنک ایدم مقام و شقام نقیب طوطیه اولوب دولت مذکور متلا اولوبی فساد و خنک دل در کجی بولوب اولوب
مخارنم دولتی خنک ایدم بولوب اولوب ناسد معلوم اولوب دولت کجا باز بایم برودن در کجی فکله در فرام حکم عاقبت
و برودن اولوب دولت مذکور فرانسه بولوب نوزک شهر مذکور طوطیه کجی فکله در فرام حکم عاقبت
نوزک قالی اولوب ایدم مژد اولوب فرانسه بولوب نوزک شهر مذکور طوطیه کجی فکله در فرام حکم عاقبت
آنچه فرانسه بولوب نوزک ایدم مژد اولوب فرانسه بولوب نوزک شهر مذکور طوطیه کجی فکله در فرام حکم عاقبت
اولوب نوزک عاصم نام شهر ایدم اولوب فرانسه بولوب نوزک شهر مذکور طوطیه کجی فکله در فرام حکم عاقبت

بجری نوزک انقادیه موجب محبوب اولوب
دولت علی نوزک بولوبی خانوادم خلایق جادسی اوستا و نوزک مغول علیه حرکتی مفرود بروی بوندم اضم مقام وایشنا هیدم و فوج
مطالعی و فوج دولتی بخیر ایستاد و نوزک بولوب دادا دادا محمد نوزک نامی اولوب بوم مذکور در باره اولوب دولتی نامی کلب
نوزک اولوب ایدم مژد اولوب فرانسه بولوب نوزک شهر مذکور طوطیه کجی فکله در فرام حکم عاقبت
آنچه فرانسه بولوب نوزک ایدم مژد اولوب فرانسه بولوب نوزک شهر مذکور طوطیه کجی فکله در فرام حکم عاقبت
اولوب نوزک عاصم نام شهر ایدم اولوب فرانسه بولوب نوزک شهر مذکور طوطیه کجی فکله در فرام حکم عاقبت

مصدق شد
نظمه
باعتبار کونینگی تقی صید

بیک سکرپوز اول نایب عیسوی شهریارانی اول کوی تاجیکه دوسیه دولتی قایموردی سیک بره بودخه معجزه
 سن دولتی نام قرارچیمسنه اعطای ایدگی رطعه تقریرک صورتی برجه سیدر

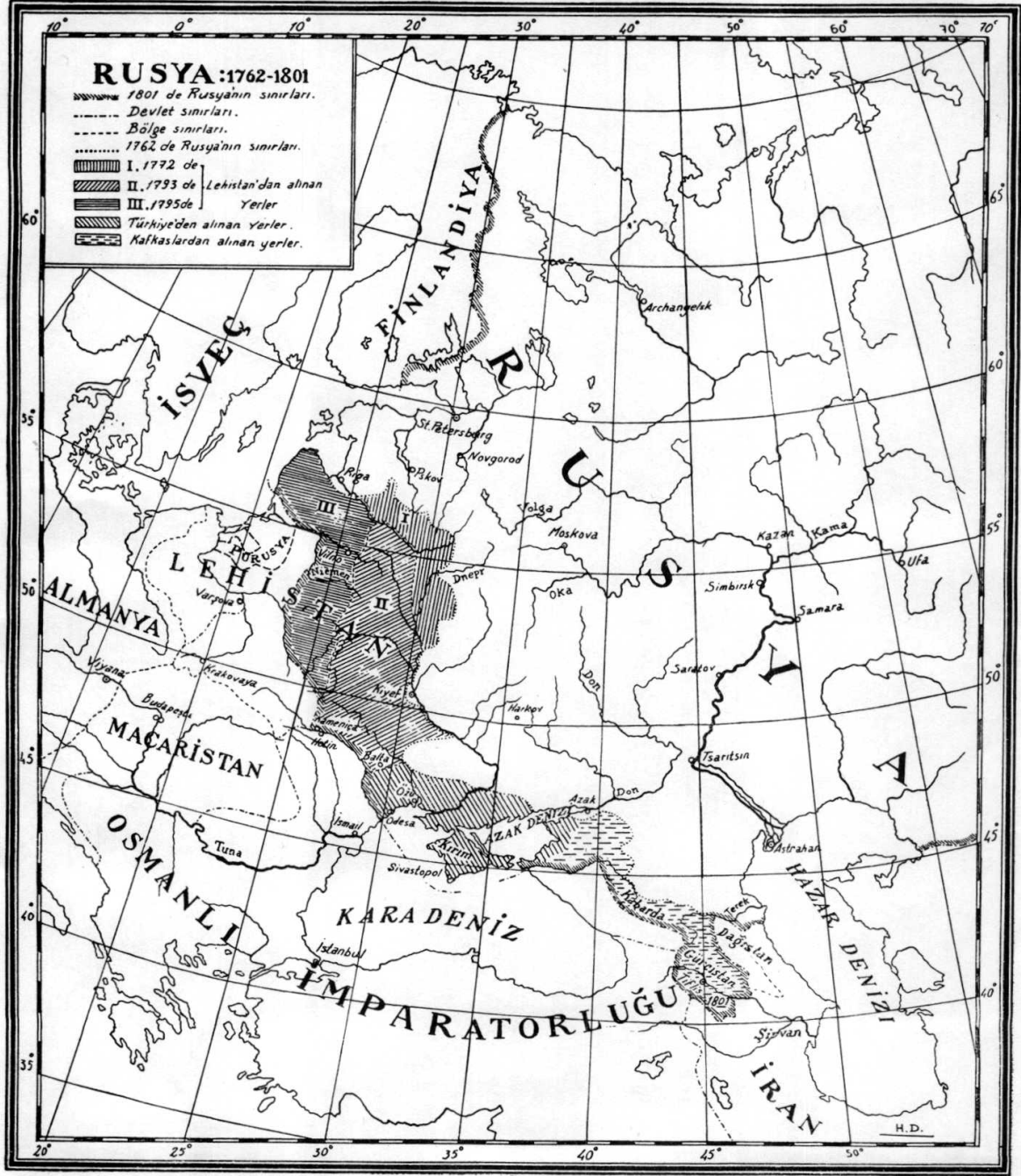
هشتاد و دوسیه امیرلوری جناباری افروز و فیلان مملکتی کوی ماکدیک برطعه اول و دوزده عدو اخبار اعلای حسیله
 و اول و جهده مملکتی مذکور تیک نظامی کونین او خالی دوزم کلعه ترویجی پاکر مالک عثمانیه به محض اولون استحقاقا مالک
 بعد از مملکتی مذکور تیزه جاری اولاسی تیزه و تیزه ایش اولدینه نایر فیما بعد مملکتی مذکور تیک برره عشق اولون قورم اولور
 اولون دوسیه امیرلوریک تبعه سکر معود اول و استقا اربوب فقط محض قورم با دوسیه لو تبعه قالدیه و با حود المی کوی دوز
 دوزخارا و منصف اولدیم اولور و منصف اولدیم مناصب ایدیه اوله حساب و قیاب ایدیه ذممن اولور قالدیه محض اولور
 شفقند برینا خیاره مانور اولون اولون و مملکتی مذکور تیزه خارج کلعه تولد انجمن کینه ل عبدیاد اولون شریعه مولودیه دوز
 کالاول بخار تیزه ایدیه و منصف اولور و ایشا به مرض اولور ایدیه اولون دوسیه دوزلی قوای مملکتی سنه تطبیق
 اعلای دوزک اولور بخار به نایک ایدیه نظامات محضه لوزمه الزامیه سنه و تکالیف و مملوایان سازه به اشیاع اعلای
 دوزم کلگی حوضیهانی کوی دولته افاده اعلای دیکله ذیرده محض دوسیه دولتی قایموردی امیرلوری طرزین مامور
 قرارچیمی هنرال سن دولتی جناباریه بیان و تقریر مبارزت ایدر دوزم سکرپوز

Ek 18: BOA, C.HR., 1086 (1 Şaban 1225)

Ek 19: 1682 – 1762 yıllarında Rusya³⁵¹

³⁵¹ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, TTK, Ankara, 1999

Ek 20: 1762 – 1801 yıllarında Rusya³⁵²

³⁵² Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, TTK, Ankara, 1999

